

**T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI'NDA
ULAŞIM VE HABERLEŞME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Tülay ŞAHİN

Tez Danışmanı

Prof.Dr.Sebahattin BAYRAM

Ankara-2007

**T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI'NDA
ULAŞIM VE HABERLEŞME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Tülay ŞAHİN

Tez Danışmanı

Prof.Dr.Sebahattin BAYRAM

Ankara-2007

ONAY

Tülay ŞAHİN tarafından hazırlanan “Asur Kolonileri Çağı’nda Ulaşım ve Haberleşme” başlıklı bu çalışma 28.11.2007 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı/Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Salih ÇEÇEN (Başkan)

Prof. Dr. Sebahattin BAYRAM (Danışman)

Prof. Dr. İlhami DURMUŞ

ÖNSÖZ

M.Ö. II. binyılın başlarında Asurlu tüccarlar Anadolu'ya gelerek ticaret ağı kurup çivi yazısının gelişine öncülük ederek, Anadolu'nun tarihi devirlere girmesini sağlamışlardır. Bu yüzden Kültepe tabletleri Anadolu'nun yazılı devirleri hakkında bilgi veren en eski vesikalardır. Kayseri yakınlarındaki Kültepe harabelerinde ortaya çıkan çivi yazılı tabletler ticari muhtevalı olmakla birlikte dönemin sosyal, hukuki, idari ve siyasi hayatı hakkında bilgi vermektedir.

Bu çalışmamda M.Ö. II. binyılda başlayan Anadolu ile Mezopotamya arasındaki ticari faaliyetlerin bir sonucu olan ulaşımı kapsamlı olarak ele alıp, dönemin haberleşme faaliyetleri ile birlikte değerlendirdim. Bu konuyla ilgili vesikaların tercümesini vererek gerekli incelemeleri yaptım.

Bu çalışmam esnasında değerli zamanlarını ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Sebahattin Bayram'a fikirlerinden faydalandığım Prof. Dr. İlhami Durmuş'a, Prof. Dr. Salih Çeçen'e ve Araştırma Görevlisi Ertan Eryılmaz'a, tezimi yazmamda bana yardımcı olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ankara 2007

Tülay ŞAHİN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1
ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI ÖNCESİNDE ANADOLU İLE MEZOPOTAMYA MÜNASEBETLERİ	1
M.Ö.II.BİNYILDA BABİL VE ASUR'DA DEĞİŞİKLİK VE ASURLU TÜCCARLARIN ANADOLU'YA GELİŞ NEDENLERİ.....	3
ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI'NDA ANADOLU'NUN SİYASİ COĞRAFYASI	4
BİRİNCİ BÖLÜM	
ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI'NDA ULAŞIM VE TAŞIMACILIK.....	17
1) ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI'NDA ULAŞIM VE TAŞIMA ARAÇLARI	17
1.1) Eşekler.....	17
1.2) Araba (Eriqqum)	21
1.3) Kayık veya Gemi (?)	24
2) TİCARETİ YAPILAN MALLAR	26
2.1) Asur'dan Anadolu'ya Ticareti Yapılan Mallar	26
2.1.1) Kalay.....	26
2.1.2) Tekstil Ürünleri	26
2.1.3) Lapis Lazuli.....	27
2.2) Anadolu'dan Asur'a Ticareti Yapılan Mallar	29
2.2.1) Gümüş	29
2.2.2) Altın	30
2.3) Anadolu İçersinde Ticareti Yapılan Mallar.....	30
2.3.1) Bakır	30
2.3.2) Amütum	32
2.3.3) Diğer Değerli Taşlar	32

2.3.4) Tekstil Ürünleri.....	33
3) MALLARIN YÜKLENMESİ VE TAŞINMASI İLE İLGİLİ KİMSELER.....	34
4) TAŞIMACILIĞIN YAPILDIĞI GÜZERGÂHLAR.....	35
5) TAŞIMACILIKTA KÖPRÜLERDEN ALINAN GEÇİŞ ÜCRETLERİ.....	44
6) TAŞIMACILIKTA ALINAN VERGİLER VE BU VERGİLERİN KAÇAKÇILIĞA OLAN ETKİLERİ	46
6.1) Nishatum Vergisi.....	46
6.2) Şaddū'atum Vergisi.....	47
6.3) Tātum Vergisi.....	48
6.4) Qaqqadātum Vergisi	48
6.5) E/İşratum Vergisi	48
6.6) Wasitum Vergisi.....	49
6.7) Ēribtum Vergisi	49
6.8) Metum-Hamšat Vergisi	49
İKİNCİ BÖLÜM	
ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI'NDA HABERLEŞME.....	53
1) ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI'NDA HABERLEŞME ARAÇLARI...55	
1.1) Kil Tabletler.....	55
1.2) Haberciler	57
1.2.1) Elçi,Haberci,"Şiprum,mār šiprim"	57
1.2.2) Haberci,"Muqarribum"	59
1.2.3) Tellal,"Nāgiru"	60
1.2.4) Yolcu Haberci, "Āliku"	60
1.2.5) İstihbarat Şefi, "Rabi dayyālī"	61
1.2.6) Tercüman, "Targumannum"	62
2) HABERLEŞME ÇEŞİTLERİ.....	62
2.1) İktisadi Haberleşmeler	62
2.2) İdari Haberleşmeler	65
2.2.1) Yerli Krallıklar Arasındaki İdari Haberleşmeler	65
2.2.2) Asurlu ve Yerli Krallıklar Arasındaki İdari Haberleşmeler.....	66
2.2.3) Asurlu Yöneticilerin Kendi Aralarındaki İdari Haberleşmeleri.....	69

2.3) Hukuki Haberleşmeler	70
2.4) Aile Haberleşmeleri.....	71
SONUÇ	77
KAYNAKÇA	80
EKLER	86
ÖZET	87
ABSTRACT	88

KISALTMALAR VE DİĞER İŞARETLER

[]	Tablettedeki kırık kısımlar
< >	Tabletteki eksik yazılmış ve yazar tarafından tamamlanan kısımlar
()	Tercüme için ilave edilen kısım
AKT	Ankara Kültepe Tabletleri
BIN	Babylonian Inscriptions in the Collection of James B.Nies, New Haven 1927,1944
CCT	Cuneiform Texts From Cappadocian Tablets in the British Museum London 1921
DTCFD	Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi
TC	Tablettes Cappadociennes
TTK	Türk Tarih Kurumu
KTS	J. Lewy, Die altassyrischen Texte vom Kültepe bei Kaisarije
VAT	Tafelsignatur des Vorderasiatischen Museums,Berlin
Kt	Kültepe.
Kt b/k	Kültepe 1949 kazı dönemi tabletleri
Kt c/k	Kültepe 1950 kazı dönemi tabletleri
Kt g/k	Kültepe 1955 kazı dönemi tabletleri
Kt m/k	Kültepe 1961 kazı dönemi tabletleri

Kt n/k	Kültepe 1962 kazı dönemi tabletleri
Kt v/k	Kültepe 1970 kazı dönemi tabletleri
s	sayfa

GİRİŞ

ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI ÖNCESİNDE ANADOLU İLE MEZOPOTAMYA MÜNASEBETLERİ

M.Ö. II. binyılın başlarından itibaren Asurlu tüccarların Anadolu'ya gelerek ticaretle uğraşmaları ve beraberlerinde çivi yazısını getirmeleri sonucu (1775-1730) Anadolu tarihi devirlere adımını atmıştır. Asurlu tüccarlar ile Anadolu'nun yerli halkı arasında yapılan ticari faaliyetler ile ilgili sayıları yaklaşık yirmi beş bini aşmış kil tablet mevcuttur. Anadolu ve Mezopotamya münasebetleri hakkında bilgi veren bu tabletlere "Kültepe tabletleri" adı verilmiştir.

Kayseri'nin 20 km doğusundaki Kültepe höyüğünden çıkarılan Kültepe tabletleri dönemin siyasi, ekonomik, hukuki ve sosyal yapısı hakkında bilgi veren yegâne kaynaktır. Kültepe höyüğünde 1893-1925 yılları arasında dört kazı yapılmıştır.¹ İlk kazıyı 1893-94 yılları arasında Fransız bilgini E. Chantre yapmış, bunu 1906'da höyükte sondajlar yapan H. Winckler izlemiş, ele geçirdiği önemsiz buluntuları da yayınlamıştır.² Aynı yılda burada çalışan H. Grothe çeşitli tabakalara ait oldukça önemli buluntular elde etmiş, bunlar J. Curtius tarafından yayınlanmıştır.³ Çek bilgini Hrozny burada kendisinden öncekilerden daha uzun süre çalışmış, fakat Büyük Hitit Devleti Çağı'ndan daha eskiye inememiştir.⁴

1948 yılından itibaren kazı çalışmaları Türk Tarih Kurumu adına Tahsin Özgüç başkanlığında devam etmiştir. Onun ölümünden sonra kazı çalışmaları Kutlu Emre'nin yardımıyla Fikret Kulakoğlu tarafından sürdürülmektedir.

Kültepe tabletlerinin yanı sıra kazılarda ortaya çıkarılan arkeolojik malzemeler de Anadolu ve Mezopotamya münasebetlerinin M.Ö. III. binyılda

¹ Balkan, 1957: 1.

² Memiş, 2001: 79.

³ Baydur, 1970: 30.

⁴ Memiş, 2001: 80.

başladığını göstermektedir. Özellikle Alişar kalkolitik ve eski bronz çağları ve Truva'da birinci ve ikinci tabakalar arasında bulunan silindir mühürleri⁵ bu münasebetlerin M.Ö. II. binyıldan önce başladığını gösteren önemli buluntulardır. Bu münasebetlerle ilgili ilk yazılı vesikalar Adap kralı Lugal-Annemundu ve Uruk kralı Lugal-zaggessi⁶ 'nin Amanos dağları ile yukarı memleketten bahsettikleri vesikalardır.

Bu konu hakkında daha detaylı bilgileri Sargon ve Naram-Sin'in Anadolu'daki askeri hareketlerinin anlatıldığı şar tamhâri "muharebenin kralı" adı ile anılan⁷ belgelerden öğrenmekteyiz. Sözkonusu metinlerde Sargon'un krallığının üçüncü yılında Puruṣhanda şehrindeki Akadlı tüccarların temsilcisi Nūr-Dagan'ın "biz muharip değiliz" diyerek Sargon'dan yardım istemesi üzerine Anadolu'ya yaptığı sefer anlatılmaktadır. Nūr-Dagan'ın Anadolu'da Akadlı tüccarların başkanı olması daha o çağlarda Akad ve Anadolu ticari münasebetlerinin mevcudiyetini göstermesi bakımından önemlidir.⁸

Anadolu' da bulunan ve Akad Kralı Naram-Sin'e ait olduğu bilinen yarı mitolojik belgede, Puruṣhanda, Kaniš, Hatti ve Kuššara'nın da içinde bulunduğu 17 Anadolu şehir devletinin krallarının Naram-Sin'e karşı mücadelesi anlatılmıştır.

Anadolu'da Akad egemenliğinin sona ermesinden sonra Anadolu ile Mezopotamya arasındaki münasebetler Yeni Sümer Çağ'ında da devam etmiştir. III. Ur Devrinde Lagaš şehrinin beyi olan Gudea tanrı Ningirsu adına bir tapınak yaptırmıştır. Gudea, Ningirsu tapınağının inşasında kullanılmak üzere Anadolu sınırları içerisinde olduğu zannedilen Uršu'dan kereste, Hahhum'dan altın ve Amanos dağlarından ise sedir ağaçları getirttiğini ifade etmiştir.⁹

⁵ Bilgiç, 1948: 493.

⁶ Sever, 1995: 1.

⁷ Günbattı, 1998: 179.

⁸ Bilgiç, 1954: 202.

⁹ Bilgiç, 1948: 494.

Sonuç olarak Anadolu ile Mezopotamya arasındaki münasebetlerin Akad Devleti zamanında başladığı, III. Ur Devrinde devam ettiği ve Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na gelindiğinde daha sistemli ve kapsamlı bir hal aldığı gözlemlenmektedir.

M.Ö. II. BİNYILDA BABİL VE ASUR'DA DEĞİŞİKLİK VE ASURLU TÛCCARLARIN ANADOLU'YA GELİŞ NEDENLERİ

M.Ö. II. binyılda Mezopotamya'da İsin ve Larsa Hanedanları zamanında Sümer egemenliğinin zayıflaması ve Sami halklarının da güçlenmesi sonucu devlet ve mülkiyet anlayışlarında birtakım değişiklikler olmuştur. Şehir devletleri yerini merkezi yönetimle idare edilen Sami devletlerine bırakmıştır. Sami devleti olan Asur ve Babil de bu değişimden etkilenmiş ve birtakım düzenlemeler yapmışlardır.

Sümerlilerin eski devlet mülkiyeti sisteminin yerine Asur'da şahsi mülkiyet sisteminin hakim görüş halini alması, neticesinde Asur devleti ve halkı süratle kalkınmış, dışarı açılma ihtiyacı duymuştur. Alışveriş şartları bakımından Anadolu en müsait pazar sayılmıştır.¹⁰

Bu dönemde Anadolu'da sulh ve sükûn ortamının bulunması Asurlu tüccarların Anadolu'yu pazar olarak seçmelerinin en önemli sebeplerinden birisidir. Zira kervanlar Asur'dan Anadolu'ya altı ay kadar bir süre zarfında ulaşabilmekteydiler. Ticaret kervanlarının güvenli bir biçimde gidebilmesini sağlamak için Anadolu'nun yerli beyleri yol güzergâhları boyunca karakollar kurmuşlardır.

Anadolu'nun zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip olması, Asurlu tüccarların Anadolu'nun bu zenginliklerini Asur'a taşımak istemeleri sonucu Anadolu, Asurlular için ticari bir pazar olarak görülmüş, siyasi ve idari bir hakimiyet sözkonusu olmamıştır. Asurlu tüccarlar Anadolu'nun zengin madenlerini (bakır, altın, gümüş, amütum) Asur'a taşımak için

¹⁰ Sever, 1995: 2.

Anadolu'da k̄arum ve wabartum adı verilen teşkilatlar kurmuşlardır. Anadolu bir pazar haline gelirken Güney Mezopotamya'da da Asur şehri büyük bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Burada Asur'un dört istikametinden gelen malların mübadelesi ve satışı yapılmış, Anadolu ve Babil malları burada bol bol alınıp satılmış ve mübadele edilmiştir.¹¹

Sonuç olarak Asur devleti, elindeki malları ihtiyaç duyulan pazarlara satmak, oradaki kıymetli malları da Asur'a çekmek için sistemli bir faaliyete girişmiş ve bu iş için Kuzey Mezopotamya'ya en yakın yer olan Anadolu'yu seçmiştir. Eskiçağ tarihinde bu döneme Asur Ticaret Kolonileri Çağı denilmiştir.

ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI'NDA ANADOLU'NUN SİYASİ COĞRAFYASI

M.Ö. II. binyılın başlarında Anadolu'nun siyasi, sosyal ve askeri olayları hakkında bilgimiz yok denecek kadar azdır. Bu dönemde Asurlu tüccarlar ticaretlerini olumsuz manada etkileyen önemli olaylar olduğunda siyasi ve idari değişiklikleri kaydetme ihtiyacı hissetmişlerdir. Bunlar konu dışına çıkılarak satır aralarında verilmiş şehirde krala karşı bir isyan hareketi olduğu, kralın öldüğü veya yeni bir kralın işbaşına geldiği, salgın hastalık çıktığı, iki yerel krallık arasında düşmanlık bulunduğu gibi kısa bilgilerden ibarettir.¹²

Bu dönemdeki Anadolu'nun siyasi yapısına baktığımızda Anadolu'da yaşayan bağımsız krallıklar ve bu krallıklara bağlı irili ufaklı şehir devletlerini görmekteyiz. Bu krallıklar Hattuş, Zalpa, Kuşşara, Mama, Kaniş, Hurāma, Timelkia, Hahhum, Luhuzatia, Tegaramma, Wašhania, Wahšušana, Tawinia, Puruštattum, Nenašša, Šalatiwar, Ulāma, Turhumit, Tuḫpia, Ankuwa, Šihwa, Šinahuttum ve Širmuin krallıklarıdır.

¹¹ Bilgiç, 1948: 496.

¹² Günbattı, 2004: 18.

Hattuş Krallığı: Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın önemli krallıklarından biri olan Hattuş Krallığı'nın merkezi Boğazköy olup, koloni çağından sonra da Hitit Devletine başkentlik yapmıştır. Kaniş'in kuzey komşusu olan ve Hitit İmparatorluğu'na başkentlik yapmış olan bu şehir, Naram-Sin metninde bu krala isyan eden 17 krallık arasında Kaniş Kralı Zipani'ni ile birlikte kaydedilmiştir.¹³ Hattuş Krallığı'nın siyasi tarihini açıklayan vesikalardan biri de Anitta metnidir. Bu vesikaya göre Hattuş Kralı Piuşti kendi şehrinde bir Asur kolonisi bulunmasına rağmen, Kaniş şehrinin etkin konumundan dolayı burayı kıskanmış ve Kaniş'i ele geçirme teşebbüslerinde bulunmuştur.¹⁴ Bu teşebbüsler üç safhada gerçekleşmiştir. İki seferde başarısız olan Piuşti yeniden Kaniş'i ele geçirmek için ordusuyla birlikte tekrar harekete geçmiştir. Üçüncü karşılaşma ise Hatti'nin istilasını Hattuşa'nın tamamıyla tahribi ve tel'in edilmesi ile neticelenmiştir.¹⁵ Hattuşa'nın tahrip edilmesinden sonra bu şehir Labarna tarafından tekrar inşa edilmiştir.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Hattuş Krallığı varlığını sürdürmüş ancak, Anitta'nın Orta Anadolu'da merkezi bir devlet kurmasıyla önemini kaybetmiş, I. Hattuşili'nin tahta geçmesiyle beraber Hitit Devleti'nin başkenti olmuştur.

Zalpa Krallığı: Zalpa Krallığı ile ilgili bilgileri hem Kültepe metinlerinden hem de Anitta metninden öğrenmekteyiz. Zalpa Kralı Uhna'nın, Neşa şehrinin tanrısını harp ganimeti olarak almasından dolayı Neşa ve Zalpa krallıkları birbirine düşman olmuştur. Daha sonra Anitta'nın, Zalpa Kralı Huzziya'yı esir etmesi sonucu Neşa şehrinin tanrısı geri alınmıştır.

Son araştırmalara göre Acemhöyük olabileceği söylenen Zalpa'nın hem wabartum hem de kārūm'unun olması o dönemin güçlü krallıklarından biri olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

¹³ Kuzuoğlu, 2000: 330.

¹⁴ şahin, 2004: 54.

¹⁵ Balkan, 1957: 64.

Asurlu tüccarların ticari faaliyetlerinden etkilenen Zalpa Krallığı, kārūm ve wabartum'u olan diğer şehirleri de ele geçirmek istemiştir. Zalpa Krallığı'nın Asur-Kaniš ticaret yolunu kontrol etmek ve tüccarlara tamamen egemen olmak maksadıyla önce Mama ve sonra da Kaniš'i ele geçirmesi mümkündür.¹⁶ Bu dönemde Kaniš Krallığı'nın zengin bir krallık olması diğer krallıkları da harekete geçirmiştir. I. Hattušili devrinde Zalpa tekrar istiklâlini kazanmış ve bu defa Hattuša'nın baş rakibi olmuştur.¹⁷

Kuşšara Krallığı: Kuşšara Krallığı'nın ismi Kültepe metinlerinde geçmemekle beraber Kārūm I-b tabakasına tekabül eden Alişar tabletlerinde bu krallığın adı yer almaktadır. Kuşšara'nın yeri tespit edilmemekle birlikte Alişar tabletlerinde adı geçtiği için bu yerin Alişar olacağı düşünülmüştür. Son zamanlarda yapılan araştırmalarda Kuşšara'nın Ankuwa olduğu iddia edilmektedir. Pithanna ve Anitta istilacılarının istikameti bu şehrin Kaniš'e daha yakın Hattuš'tan ise uzakta olduğunu gösterir.¹⁸

Kuşšara Krallığı hakkında geniş bilgileri Boğazköy'de bulunan Anitta tabletinden öğrenmekteyiz. Bu belgeye göre, Kuşšara kralı Pithana, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın sonlarına doğru, Kuşšara'dan çıkarak, o zamanki Orta Anadolu'nun pek çok şehrini zaptetmiştir.¹⁹ Gece baskını usûlu ile zaptedilen bu şehirler Hattuš, Neša, Zalpa, Purušhanda, Šalatiwar'dır. Anitta Neša'yı ele geçirince krallığın merkezini buraya taşımıştır.

Kuşšara'da Asurlu tüccarların wabartum'u vardır ama kārūm teşkilatı yoktur. Kuşšara'nın önemi koloni döneminden sonra da artmış ve Hitit Krallığı'nın merkezi olmuştur.²⁰

Mama Krallığı: Kaniš Krallığı'nın doğu sınırında bulunan ve tekstil ürünleri ile ünlü Mama Krallığı'nın dağlık bir bölgede bulunduğu anlaşılabilmektedir.²¹

¹⁶ Şahin, 2004: 28-29.

¹⁷ Balkan, 1957: 64.

¹⁸ Balkan, 1957: 63.

¹⁹ Şahin, 2004: 59.

²⁰ Şahin, 2004: 60.

²¹ Kuzuoğlu, 2000: 331.

Mama'nın dağlık bir yerde olması ve de Kaniş'in doğusunda bulunması itibariyle bu yerin Afşin dolaylarında olacağı iddia edilmektedir. Ancak Mari metinlerinde Mama adının geçmediği ve Kültepe metinlerinde geçen Mama ile Mari metinlerinde geçen Haššum'un aynı şehir olacağı ve Maraş ile Kommagene arasında bulunduğu kabul edilmektedir.²²

Mama şehrinin ilk kralı Hurmeli'dir. Hurmeli'den sonra krallığın başına Anum-Hirbi getirilmiştir. Anadolu'nun siyasi yapısı hakkında ilk bilgileri Mama Kralı Anum-Hirbi'nin, Kaniş Kralı Waršama'ya yazdığı mektuptan öğreniyoruz. Kültepe'de şimdiye kadar Anadolu'da iki kral arasındaki yazışmaya dair tek örneği oluşturan mektup, tarihi devirlerin başlangıcında Anadolu'da siyasi manzaranın tıpkı Mezopotamya'da Eski Sümer devrinde olduğu gibi, birbirleriyle mücadele halinde olan irili ufaklı şehir devletlerinden oluştuğunu ortaya koyar.²³ Mama Kralı Anum-Hirbi Kaniş Krallığı ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmış fakat Kaniş Kralının vasalı olan Taišama Kralı'nın Mama Krallığı'na saldırması sonucu iki krallık arasındaki ilişkiler bozulmuştur. Taišama'nın bu davranışı üzerine Mama Kralı'nın vasalı olan Sibuha Kralı da Kaniş Krallığı'na karşı bazı saldırılarda bulunmuştur. Bu saldırılardan dolayı iki kral karşılıklı olarak kervan yollarını birbirine kapatmıştır. Bunun üzerine Kaniş Kralı Waršama, Mama Kralı'na bir mektup göndermek suretiyle, yeni bir antlaşma yaparak savaş durumunu sona erdirmek istemektedir.²⁴ Waršama'nın mektubuna karşılık Anum-Hirbi de kervan yollarını açacağını söylemiştir.

Kültepe II ve Ib tabaklarında bir wabartum teşkilatına sahip olan Mama'nın²⁵ Kaniş-Asur ticaret yolu üzerinde bulunmasından dolayı Koloni Çağı'nda önemli bir yere sahip olduğunu görmekteyiz. Bu ticaret yolu sayesinde Mama Krallığı'nın ekonomisi ticaretten alınan vergilere dayanmaktadır.

²² Şahin, 2004: 25.

²³ Günbattı, 2004: 18.

²⁴ Şahin, 2004 : 25.

²⁵ Kuzuoğlu, 2000: 331.

M.Ö. III. binyılda Hurrilerin yoğun olarak yaşadığı yer olan Mama Krallığı ismini de tanrıça Mama'dan almıştır. Kültepe metinlerinden bildiğimiz, Hurri tanrılarının hepsinin burada kutsandığını söyleyebiliriz.²⁶ M.Ö. III. binyılda başlayan Hurri etkisi Koloni Çağı'nda da devam etmiştir.

Kaniş Krallığı: Kaniş Krallığı'nın merkezi, bugünkü Kayseri şehrinin 20 km kuzeydoğusunda ki Karahöyük köyü yanında bulunan ve Kültepe adı verilen eski Kaniş harabesidir.²⁷ Tarih öncesi devirlerde Anadolu hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan, Akadlı Sargon ve torunu Naram-Sin'in Anadolu'daki askeri faaliyetlerinin anlatıldığı şar tamhâri "muhaberenin kralı" anlamındaki (M.Ö. 14yy'a ait) yaklaşık 400 yıl öncesine tarihlendirilen Sargon'a ait bir Kültepe belgesinde, Kanişliler ifadesi kayıtlıdır, bu Kaniş isminin bilinen en eski geçiştir.²⁸ Kaniş şehrinin ilk kralı İnar'dır. İnar zamanında Asurlu tüccarların burada ticaret yapmalarına izin verilmiştir. Ticaret kolonilerinin merkezinin burada bulunması ve bu ticaret sayesinde Kaniş şehrinin zenginleşmesiyle Kaniş diğer krallıkların çekim merkezi haline gelmiş, krallıklar bu şehri ele geçirmek istemişlerdir. Kral İnar zamanında Mama Krallığı ile iyi ilişkiler kurulmuş, özellikle Mama Kralı Anum-Hirbi zamanında ilişkiler daha da ilerlemiş, fakat Kaniş Kralı Waršama zamanında iki krallık arasındaki ilişkiler bozulmuştur.

Waršama'dan sonra tahta Halkiašu geçmiştir. İcraatları hakkında bilgi edinemediğimiz Halkiašu'dan sonra Mama Kralı Hurmeli zamanında rabisimmiltim olan İnar ve Waršama zamanında ise, Ališar'da hüküm süren Harpatiwa isimli bir gâsıbın Kaniş Kralı olduğu anlaşılmaktadır.²⁹

1962'de yapılan kazılarda ortaya çıkarılan ve II. tabakada ele geçen Kt n/k 1429 no'lu tablette Kaniş savaşından bahsedilir. Tahsin Özgüç Asurlu

²⁶ Şahin, 2004: 26.

²⁷ Şahin, 2004: 20.

²⁸ Kuzuoğlu, 2000: 326.

²⁹ Şahin, 2004: 22.

tüccarların böyle bir sonuca kendilerini hazırladıklarını ve kıymetli eşyalarını önceden götürdüklerini ileri sürmüştür.³⁰

Kaniş şehrini tahrip eden yangın konusunda ise kesin bilgiler olmamakla birlikte bu yangının Kaniş savaşı ya da Zalpa Krallığı'nın tanrı heykelini ganimet olarak almasıyla ilgisi de açık değildir.

Kaniş Krallığı'nın tahtına daha sonraları Kuşşara krallarının geçtiğini görmekteyiz. Pithanna ve oğlu Anitta, Kaniş Krallığı'nın başına geçmiştir. Anitta'dan sonra Peruwa'nın Kaniş tahtına çıktığı iddia edilmekle birlikte Zuzu'nun başa geçtiği yolundaki fikirler çoğunluktadır. Zuzu zamanına ait olan belgelerde "sâkiler başı" ünvanıyla görev yaptığı belirtilen Tuthalia isimli şahsın, Hitit hanedanının kurucusu Tuthalia olduğu, Anitta'nın sarayında doğduğu, Zuzu zamanında bu görevde bulunurken, Kaniş Krallığı'nın yıkılmasıyla birlikte, yeni bir hanedanlık kurduğu ve hanedanlığın da Eski Hitit Krallığı olduğu kabul edilmektedir.³¹ Böylece Kaniş krallığı son bulmuş, Eski Hitit Krallığı kurulmuştur.

Hurāma Krallığı: Hurāma Krallığı hakkında bilgilerimiz yok denecek kadar azdır. Hurāma şehrinin Kaniş ve Fırat arasında olabileceği iddia edilmektedir. Vesikalardan Hurāma'nın Anadolu'da ticaretle uğraşan tüccarlar için son derece önemli bir istasyon olduğu anlaşılmıştır. Hurāma sarayının diğer krallıklar gibi kalay, kumaş ve ithal ürünlerini Asurlu tüccarlardan temin etme yoluna gittiklerini görmekteyiz.³²

Hurāma'dan itibaren yolların batı ve kuzey yönünde ayrılmış olmasından dolayı tüccarlar getirdikleri malları bu şehirde bekleterek, ihtiyaca göre Anadolu'nun çeşitli istikametlerine sevk etmişlerdir.

Timelkia Krallığı: Timelkia Krallığı hakkında bilgilerimiz sınırlı olmakla beraber en geniş bilgileri Kültepe tabletlerinden öğrenmekteyiz. Yapılan

³⁰ Sever ve Çeçen, 1990: 203.

³¹ Şahin, 2004: 23.

³² Şahin, 2004: 29.

araştırmalar sonucu bu krallığın merkezinin Kaniş-Hahhum arasında olduğu tesbit edilmiştir.

Kārum teşkilatına sahip Timelkia şehri dođu-batı gūney-kuzey arasında yer alan önemli istasyonlardan biridir. Zira batı yönüne sevk edilen mallar Kaniř'e uğramadan buradan gönderilmiş, Kaniř'in ihtiyacı olan mallar ise, yine buradan geçerek Kaniř'e ulaşmıştır.³³ Timelkia şehri de diğer krallıkların yaptığı gibi Asurlu tüccarların yerleşmelerine izin vermiştir.

Hahhum Krallığı: Yapılan lokalizasyon çalışmaları sonucu Hahhum'un Malatya Samsat'a yakın olabileceği ileri sürülmüştür. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Hahhum önemli ticaret istasyonlarından biri olmuştur. Özellikle de her türlü malın burada bulunmasından dolayı Hahhum tüccarlar için çekim merkezi haline gelmiştir. Hahhum'da bulunan kārum teşkilatında Asurlu tüccarların mallarının depo edildiği anlaşılmaktadır.³⁴

Luhuzatia Krallığı: Luhuzatia Krallığı hakkında bilgilerimiz sınırlı olmakla beraber bu krallık hakkında en geniş bilgileri Kültepe metinlerinden öğrenmekteyiz. Luhuzatia'nın yeri hakkında çeşitli görüşler öne sürülmüş, Hititler zamanında önemli bir kült merkezi olan Kummanni'nin doğusu kabul edilmiştir. Son yapılan araştırmalar bu krallığı Elbistan Karahöyüğe yerleştirmektedir.

Luhuzatia coğrafi olarak Hurāma şehrine yakındır. Bu iki şehir arasındaki coğrafi yakınlık bir metinden yola çıkılarak ortaya atılmıştır. Bu metine göre Luhuzatia şehrinde başlamış olan bir anlaşmazlık konusu Hurāma Kārumu'nun yargılama yetkisi altında devam etmiştir.³⁵

İncelenen belgelerde Luhuzatia'nın adı aşi'um madeni ile birlikte geçmektedir. Dikkati çeken nokta, Luhuzatia şehrinin aktif olarak rol aldığı ve

³³ Şahin, 2004: 31.

³⁴ Şahin, 2004: 33.

³⁵ Yiğit, 1997: 230.

birtakım yolsuzluklara konu olan aşı'um ticaretinde Hurāma şehrinin de Luhuzatia ile birlikte geçiyor olmasıdır.³⁶

Koloni Çağı'nda önemli şehirlerden biri olan Luhuzatia Krallığı'nda Hurri kültürünün egemen olduğunu görmekteyiz. Ayrıca pek çok bayramın burada kutlanması Luhuzatia'nın önemli bir kült merkezi olduğunu kanıtlamaktadır. Bu kült merkezi olma özelliği Hititler zamanında da devam etmiştir.

Kültepe metinlerinden Luhuzatia'da bir kraliçenin bulunduğu tesbit edilmiştir. Bunun yanında belgeler sadece Luhuzatia'daki kadın yöneticiye işaret etmemekle birlikte, diğer şehirlerdeki kadın yöneticiler hakkında da bilgi vermektedir.

Tegaramma Krallığı: Tegaramma şehri, Tilgarimmu ya da Togarmah isimlerine benzerliğinden dolayı bugünkü Gürün şehrine ya da Yeni Asur Devri krallarından II. Šarru-kēn (M.Ö. 721-705) ve Sin-ahne-eriba (M.Ö.704-681)'ya ait kitabelerden hareketle Elbistan ovasına yerleştirilebileceği iddia edilmektedir.³⁷

Kārum ve wabartum'a sahip olan Tegaramma'nın Asur-Kaniş yolu üzerinde bulunmasından dolayı konaklama yeri olduğu bilinmektedir.

Sonuç olarak bu krallığın Asur-Kaniş ticaret yolu üzerinde bulunması pek çok imkanı beraberinde getirmiştir. Tegaramma Krallığı'nın adı belgelerde Zalpa ve Mama gibi güçlü krallıklarla birlikte geçmektedir.

Wašhania Krallığı: Kaniş'in batısında yer aldığı için ticaret yolları üzerindeki ilk duraklardan biridir. Bu durumda Wašhania, Kaniş'in batısında bulunan önemli bir merkez konumundadır. Yapılan araştırmalar bu krallığın Nevşehir yakınlarında olabileceğini göstermiştir.

³⁶ Yiğit, 1997: 4.

³⁷ Şahin, 2004: 36.

Kārum ve wabartum'a sahip olan Wašhania Krallığı ilk kavşak noktasında bulunmasından dolayı ticaretten önemli bir gelir elde etmiştir. Bu krallık ihtiyaçlarını tüccarlardan aldığı vergiler ve konaklama masrafları sayesinde karşılamıştır.

Wahšušana Krallığı: Kültepe metinlerinde Uhšušuna ve Ahšušana şeklinde ifade edilen bu şehir, belgelerde çoğunlukla Buruštattum, Šalatiwar ve D/Turhumit ile birlikte zikredilmektedir.³⁸

Wahšušana'nın yeri konusunda kesin görüşler olmamakla birlikte Niğde civarında ya da Kayseri yakınlarında olabileceği hakkında görüşler ileri sürülmüştür.

Wahšušana şehrine gelen Asurlu tüccarların getirdikleri kalay ve kumaşları, bakırla mübadele ettikleri ve bu krallığa çok sayıda kumaş çeşidi getirdikleri ele geçen belgelerden anlaşılmaktadır.

Tawinia Krallığı: Tawinia şehrinin yeri konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Garelli Boğazköy-Merzifon arasına lokalize etmiş, Forlanini ise Delice'nin kuzeyinde olması gerektiğini belirtmiştir.³⁹

Tawinia Krallığı hakkında yeterli bilgiler bulunmamakla beraber bu şehrin hem kuzey hem de güney yönüne gitmek isteyen tüccarların, uğrak noktası olması şehrin önemini daha da arttırmaktadır.

Puruštattum Krallığı: Koloni Çağı'nın en önemli krallıklarından birisidir. Puruštattum şehrinin ilk olarak adı šar tamhāri metinlerinde geçmektedir. Bu metne göre Puruštattum'da ticaret yapan Akadlı tüccarlar yerli beylerin kendilerine kötü muamele ettiklerini söyleyerek, Akad Kralı Sargon'dan yardım istemişler, o da bu sıkıntıdan tüccarları kurtarmıştır. Böylelikle ilk ticari ilişkiler Puruštattum şehrinde başlamıştır.

³⁸ Kuzuoğlu, 2000: 330.

³⁹ Şahin, 2004: 50.

Üç büyük krallıktan oluşan siyasi bir birlik olduğunu bildiğimiz Puruşhattum'un yeri hakkında üç teklif vardır. Bunlar Tuzgölü'nün güneyi, Acemhöyük ve Konya Karahöyük'tür.⁴⁰

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda önemli bir ticaret merkezi olan Puruřhattum şehri, ihtiyacı olan kalay ve kumaşın Asurlu tüccarlar tarafından karşılanması sonucu zenginleşmiştir. Puruřhattum batı yönündeki son istasyon olması sebebiyle önemli bir şehirdir. Puruřhattum için, çevresindeki Ulāma, Šalatiwar, Wahšuřana şehirleriyle ayrı bağlantıları bulunan, hem Kızılırmak'ın güneyinden hem de kuzeyinden iki ayrı yolla Kaniř'e bağlanan büyük tüccarların oturduğu önemli krallıklardan birisidir denilebilir.⁴¹

Nenařša Krallığı: Bu krallığın siyasi tarihi hakkında bilgi verecek yeterli sayıda kaynak bulunmamaktadır. Küçük bir krallık veya bir beylik merkezi olduğu yolunda görüşler vardır. Nenařša şehri Asurlu tüccarlar için önemli bir geçiş noktasıdır. Tüccarlar bu şehirden geçerek Ulāma üzerinden Puruřhattum ve Kaniř'e ulaşmışlardır.

Ulāma Krallığı: Bu krallığın merkezinin Aksaray'ın batısı olduğu yönünde birtakım görüşler vardır. Bu görüşlerden hareketle bu krallığın Aksaray'ın 10 km. batısında bulunan Acemhöyük olduğu ileri sürülmüştür.

Ulāma şehrinde Asurlu tüccarların bir wabartum teşkilatına sahip olduklarını biliyoruz. Kızılırmak kavisi içersindeki şehirlerden alınan bakır tasfiye edilerek buraya gönderilmiş, burada bakır ve kalay karışımı sonucu tunç elde edilmiştir.

Ankuwa Krallığı: Ankuwa Krallığı hakkındaki bilgileri hem Kültepe metinlerinden hem de Alişar metinlerinden öğrenmekteyiz. Alişar metinlerinde Ankuwa adının sıkça yer almasından dolayı bu krallığın merkezinin Alişar olabileceği düşünölmüştür.

⁴⁰ Kuzuoğlu, 2000: 329.

⁴¹ şahin, 2004: 46.

Ankuwa'nın siyasi tarihi hakkında bilgi veren bir vesika Alişar'da bulunan çivi yazılı tabletler arasında ele geçmiştir. Bu belgeye göre Kuşşara kralı Pithana Alişar'ı zapt ettikten sonra oğlu Anitta'yı buraya rabi simmiltim olarak atamıştır.⁴² Bu uygulamalar göstermektedir ki veliahdlar ilerde kral olmaya hazırlanmaktadır.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Ankuwa şehri Kaniş krallarının çocuklarının gittiği bir nevi eğitim merkezi olmuş, kral çocukları burada devlet yönetimini öğrenmişlerdir. Ayrıca bu çocuklar rabi simmiltim ünvanıyla Kaniş'te oturan kral ve kraliçe adına şehri yönetmişlerdir.

Turhumit Krallığı: Hititçe metinlerde geçen Turmitta ile aynı olacağı düşünülen Turhumit şehrinin Kızılırmak çevresinde bulunduğu bilinmektedir.

Turhumit şehrinin bu dönemdeki önemi, bölgede bulunan bakır madenlerinin işletilmesi sonucu buraya getirilen bakırın damıtılarak Asurlu tüccarlar tarafından alınıp satılması ve diğer şehirlere taşınmasından ileri gelmektedir.⁴³

Kārum'a sahip olan Turhumit şehri Koloni Çağı'nda tüccarlardan aldığı vergiler sayesinde güçlü bir krallık haline gelmiştir. Özellikle bakır madeni işletmelerinin olması ve bu bölgeye yakın olan bakır madenlerinin burada işletilmesi sonucu büyük gelirler sağlanmış, güçlü bir krallık haline gelmiştir.

Tuhpia Krallığı: Bu krallığın yeri hakkında kesin bilgilere sahip olmamakla birlikte merkezinin Boğazköy ile Merzifon arasında olacağı iddia edilmektedir. Bir belgede "Tuhpia'ya kadar bütün kārum ve wabartum'lar" ifadesinden bu şehrin kolonilerin en uç noktasını oluşturduğunu bilmekteyiz.

Tişmurna Krallığı: Kültepe metinlerinde bu krallığın adı iyi kalitede bakırla ilgili kısımlarda geçmektedir. Turhumit gibi bu şehir de Kızılırmak kavisinde yer alıp bakır işletmesine sahiptir.

⁴² Şahin, 2004: 57.

⁴³ Şahin, 2004: 52-53.

Alacahöyük ve Horoztepe buluntuları bu bölgede madenciliğin M.Ö III. binyılda başladığını kanıtlamıştır. Tişmurna'nın bakır işletmelerine sahip olması bu bölgede madenciliğin ileri seviyeye taşındığının bir göstergesidir.

Şalatiwar Krallığı: Şalatiwar Krallığı'nın yeri Tuz Gölü'nün batısı ve Cihanbeyli'nin kuzeyi olarak belirlenmiştir. Şalatiwar gümüş madenin bolca bulunduğu bir şehirdir. Bu yüzden Asurlu tüccarların pek çok madeni buraya sevk ettikleri ve yine burada gümüşle değiştirdikleri anlaşılmaktadır.⁴⁴

Kārum'a sahip olan Şalatiwar şehri transit ticaretten önemli gelirler elde etmiştir. Bunun sebebi Şalatiwar'ın ticari bakımdan güçlü olan Wahşuşana ve Puruşhattum şehirleri arasında bulunmasıdır.

Şihwa Krallığı: Şihwa şehri hakkında bilgimiz olmamakla beraber Kaniş-Asur güzergâhı yönünde olabileceği söylenmiştir. Bu şehrin adı sadece Kültepe metinlerinde bulunan bir masraf listesinde geçmektedir. Bu masraf listesinde yapılan ödemelerden bahsedilmektedir.

Şinahattum Krallığı: Bu krallığın yeri konusunda pek çok görüş mevcuttur. Lewy, Şinahattum'u Ulukışla ilçesinin Sinanti köyü ile tanımlamış, Forlanini Ankuwa'nın batısında Konak-Su vadisine yerleştirmiş, Larsen ise, Ankuwa'nın yani Alişar'ın kuzeyine yerleştirmiştir.⁴⁵ Ticaret kolonisinin bulunmadığı bu şehire Asurlu tüccarlar sadece ticari mal getirmiştir.

Şirmuin Krallığı: Kuzey Mezopotamya'da veya Orta-Fırat bölgesinde olacağı tahmin edilen Şirmuin Krallığı hakkında çok fazla bilgi sahibi değiliz. Kültepe tabletlerinden elde edilen bilgilere göre burasının Asur-Kaniş ticaret yolu üstünde yer aldığı ve mal sevkiyatı yapıldığı bilinmektedir.

Sonuç olarak M.Ö. II. binyılın başlarında döneme ismini veren Asurlu tüccarlar Kuzey Mezopotamya'daki Asur şehrinde Anadolu'ya gelip burada bulunan yerli krallıklarla ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Yerli krallar ve

⁴⁴ Şahin, 2004: 47.

⁴⁵ Şahin, 2004: 61.

Asurlu tüccarlar arasında gerçekleştirilen ticari faaliyetler beraberinde ulaşım ve taşımacılık sistemini de etkilemiş, tüccarlar sistemli ulaşım ve taşımacılık sektörü oluşturmuşlardır. Bu ulaşım ve taşımacılık faaliyetleri Anadolu halkı ve Asurlu tüccarlar arasında yapılan haberleşmeleri de etkilemiştir. Tüccarlar çeşitli isimlerle anılan habercileri Anadolu'ya göndermişlerdir. Daha  nceki çalışmalarda bu dönemle ilgili ulaşım konusunda bilgiler verilmiş fakat bu faaliyetin haberleşmeye olan etkisi incelenmemiştir. Bu alışmamızda birbirinden ayrı d ş nemediğimiz ulaşım ve haberleşme faaliyetlerini birlikte ele alıp konuya farklı bir boyut kazandırmaya çalıştık. Bu esnada dönemin sosyal, siyasi, hukuki ve idari belgelerinden yararlandık. Bütün bu incelemeler sonucunda Asur Ticaret Kolonileri ağı'nda ulaşım ve haberleşme faaliyetleri hakkında yeni bilgiler elde ettik.

BİRİNCİ BÖLÜM

ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞINDA ULAŞIM VE TAŞIMACILIK

Coğrafi araştırmalar sonucunda fiziki engellerin önemli ölçüde ulaşımı belirlediği bilinmektedir. Bu doğal engeller Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda da Mezopotamya ve Anadolu arasındaki ulaşım ve taşımacılık faaliyetlerini belirlemiştir. Tüccarların bazıları su engeli olan bölgelere göğüs gererken, bazıları da derelerin sığ yerlerinden geçebilmek için daha uygun yerler aramışlardır.⁴⁶ Tüccarlar Anadolu'ya geldiklerinde fiziki coğrafyanın gücünü oldukça hissetmiş, Toros dağlarının engelleriyle karşılaşmışlardır.⁴⁷ Asurlu tüccarlar bu engeller karşısında ulaşım ve taşımacılıkta eşekleri, arabaları ve kesin olmamakla beraber gemi ya da kayıkları kullanmışlardır.

1) ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI'NDA ULAŞIM VE TAŞIMA ARAÇLARI

1.1) Eşekler

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın en önemli ulaşım ve taşıma aracı eşeklerdir. Belgelerde, daha ziyade ANŞE ideogramı ile yazılan, Akadca karşılığı imērum veya imērum sallamum "kara eşek" olan merkeplerin Asurlu tüccarlar için vazgeçilmez bir hayvan olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁸ Ağır yüklenen eşekler, dağlar ve steplerdeki uzun yolculukta çok yorulmakta ve hatta bazıları yolda ölmektedir.⁴⁹ Bu nedenlerden dolayı, tüccarlar daha çok dayanıklı olan kara eşekleri tercih etmişlerdir. Bu hayvanlar Asur yakınındaki yetiştirme alanından her biri 20 şeşel gümüş karşılığında satın alınmaktaydı.⁵⁰ Asur ve Anadolu arasında yük taşıyan eşekler yükün 60 veya 90 kiloluk bir kısmını taşıyabilmekteydi. Tüccarlar eşeklerle beraber koşum takımlarını da almak zorundaydılar. Bundan dolayı vesikalarda koşum takımlarının fiyatları

⁴⁶ Gökçek, 2000:184.

⁴⁷ Beitzel, 1992: 38.

⁴⁸ Gökçek, 2004: 70.

⁴⁹ Michel, 2003: 191.

⁵⁰ Michel, 2003: 191.

eşek fiyatlarıyla birlikte verilmiştir. Unütum olarak adlandırılan koşum takımları, vesikalarda ticari mal anlamında da kullanılmıştır. 2 veya 3 şeşel gümüş fiyatındaki eşek koşumları bir semer ve bir çift çuvaldan oluşmakta, hayvanın her iki tarafına da bağlanmaktadır.⁵¹ Eşeklerin yük taşıma görevi bittikten sonra Anadolu'dan Asur'a dönüşte diğer tüccarlara satıldığı vesikalarda açıklanmıştır. Ayrıca belgelerde eşeklerin gi/ugamlum olarak geçen bir merada satıldıkları hakkında bilgiler mevcuttur.

Kültepe vesikalarında eşeklere yüklenen mahfazalar hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilerde muttatum, Őuqlum, eliatum, itertum, muta'u gibi isimlerdeki mahfazalardan bahsedilmiştir.

Muttatum: Kalay ve tekstilin yüklendiği iki gözlü bir mahfaza olup sadece bir bölümü 30 -37 kg. yük alabilmektedir.

Őuqlum: Vesikalarda muttatum'dan daha fazla geçen Őuqlum iki gözlü içine kalayın konduğu bir mahfazadır. Őuqlum'un alabileceği yük ise 32.5 kg. kadardır.

Eliatum: Muttatum'un veya semerin üzerine bağlanan küçük boylarda daha çok kumaş taşımak için kullanılan mahfazalardan bir tanesidir. Küçük olduğu için, ticari malları taşımakla görevli olan kassārumların masraflarını karşılamak üzere paralarını buraya koydukları vesikalardan öğrenilmektedir. Eliatum büyük bir ihtimalle mühürlenmiş olmakla birlikte kolayca bulunabilecek bir yere konulmaktaydı.⁵²

İtertum ve Muta'u: Tam olarak neyi ifade ettiği bilinmemekle beraber ağırlık paketleri olduğu düşünölmüştür.

Kültepe vesikalarında yük ve binek hayvanı olarak eşekten başka atın kullanıldığına dair bilgilere de rastlanmıştır. Metinlerde geçen rabi sisē "seyisler başı" kelimesinden atların da yük ve binek hayvanı olarak

⁵¹ Michel, 2003: 191.

⁵² Veenhof, 1972: 13-14.

kullanıldığına dair birtakım görüşler öne sürülmüştür. Özellikle Nimet Özgüç'ün "Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu" adlı makalesinde bu konuyla ilgili arkeolojik örnekler verilmiştir.⁵³ Cécile Michel yazdığı makalede, atların Anadolu'nun ilk kaynaklarında açıklandığını fakat uzmanlar tarafından henüz anlaşılamadığını ortaya koymuş, bununla birlikte Asurlu tüccarların bu pahalı hayvanla ilgilenmediğini ve yerli insanlarla olan ticari değiş tokuşlarına dahil etmediklerini öne sürmüştür.⁵⁴ Mezopotamya ile Anadolu arasındaki ulaşımda önemli yeri olan eşeklerin çok az tasvir edilmiş olması, kap süsü olarak dahi görülmemesi oldukça dikkat çekicidir.

Kültepe vesikalarında yük ve binek hayvanlarıyla ilgili dikkat çekici bir kelime de perдум'dur. Hüseyin Sever ise pé-er-d olarak okunan bu kelimeyi bi-ir-t şeklinde okuyarak bunun yeni bir maden olabileceğini iddia etmiştir.⁵⁵ K.R. Veenhof ve Cécile Michel bu kelimenin binek hayvanı olabileceğini söylemişlerdir. Son zamanlardaki araştırmalar da perдум'un "at veya ata benzeyen bir binek hayvanı" olduğunu ortaya koymuştur. Akadcası sisû olan at kelimesinin metinlerde rabi sisê ünvanı ile geçtiği bilinmektedir. Rabi sisê "seyisler başı" demektir. Bazı mektuplarda rabi sisê'nin karısının, ticari aktiviteleri, perдум denilen hayvanla yaptığı yazılıdır.⁵⁶ Bu iki unsuru beraber değerlendirdiğimizde perдум ile rabi sisê arasındaki bir bağlantıdan söz edebilmekteyiz.

Vesikalarda perдум'un fiyatı hakkında sınırlı sayıda bilgiler mevcuttur. Örneğin; CCT 6, 46b no'lu metinde 3 adet perдум'un fiyatı kaydedilmiş, TC 3, 260 no'lu metinde ise 2 adet perдум'un emanetinden bahsedilmiştir.⁵⁷ Perдум hakkında en geniş bilgiyi ise C1 no'lu metinden öğrenebilmekteyiz. Bu metinde perдум hakkında şu bilgiler kayıtlıdır;

⁵³ Özgüç, 1965: 25.

⁵⁴ Michel, 2003: 192.

⁵⁵ Sever, 1986.

⁵⁶ Michel, 2003: 192.

⁵⁷ Sugiyama, 1997: 104.

“ İnnaya ‘ya söyle Huhatamataku şöyle der: “Ben senin oğlunum, sen babamsın. O mertum’u⁵⁸ bana ver! Ben sikkatum’a gideceğim. Senin oğlun olan ben(im gibi biri), yaya olarak sikkatum’a gidebilir mi? Onu bana ver ki sikkatum’a rahat gideyim ve senin de adın olsun. Şimdi perdum’un 2 mina ağırlığında gümüş dahil, yaklaşık 4 mina tiri gümüşü bulunuyor. Onu bana ver ki 3 mina gümüş sana ödeyeyim. Kral bize iki görevli gösterdi. Alahhinutum ve ebrum hakkında ülkenin kralına söyledim. Bu yol(culuk)da senin perdum’unun fiyatını gümüş olarak bizden isteme. İyi kalitede kumaşlar, sığırlar sana göndereceğim. Eğer senin gönlüne (bu şartlar cazip geliyor) değilse, uşaklarımı (perdum’un) bedeli için oraya vereyim ve senin gümüşünü sana ödesinler. Eğer perdum’u bana gönderirsen o zaman senin uşaklarını bana yolla. Gün açılmadan sikkatum’a gideceğim. [x] şeşel ağırlığında altının bedelini burada İdi-Kubi’ye vereceğim. Her 1 şeşel altın için 8’er şeşel gümüşle anlaşıyorum. Sen benim babamsın. Altının bedelini ödeyeceğim. Aksi takdirde kalmayacak.⁵⁹

Perdum hakkında net bir bilgi veren diğer bir belge ise Kt t/k 1 no’lu metindir. Bu metnin tercümesi şöyledir;

Katala’nın perdum’u satın almak için bana verdiği 2 mina’dan (2 mina gümüşten) 6 ½ şeşel eksik gümüşe, 1/3 mina gümüş(ü) kendim ilave ettim. 2 mina 16 ½ şeşel gümüşü perdum için tarttım. 3 şeşel gümüşü han için verdim. 3 şeşel gümüşü kārūm dairesine gümrük vergisi olarak verdim. 7 mina bakırı perdum’u satın aldığımız günde şarap için tarttım. 1 mina (bakırı) işpatallu için, bütün bunları Šalatiwar’da perdum için tartmak zorunda kaldım. Šalatiwar’dan çıktık ve 2 ½ mina bakırı nehrin kıyısında perdum için tarttım. 2 mina bakırı hububat için Šalatiwar’da tarttım. 5 mina bakırı hana, 5 mina’yı da gümrük vergisi olarak kārūm dairesine tarttım. 5 mina (bakırı) kaššum’a tarttım. 4 mina (bakırı) hububat için tarttım. 10 mina bakırı kılavuz(luğu) için değirmenciye verdim. O beni nehrin kenarına kadar götürdü (sevketti). 1

⁵⁸ Sugiyama, 1997: 103. (yazara göre bu kelime perdum olup, p>b>m ses değişimine uğramıştır)

⁵⁹ Sugiyama, 1997: 103.

mina (bakırı) gemiciye verdim. Bütün bunları Wahşuşana'da perdum için tartmaya mecbur oldum.⁶⁰

Kültepe vesikalarında yapılan incelemeler sonucu perdum'un fiyatının değişken bir özellik gösterdiği anlaşılmıştır. Ancak o zamanın ödeme aracı olan gümüşün de kendine ait bir değişkene sahip olduğunu, kalitesine göre de değerinin değiştiği göz önünde bulundurulursa, bu fiyatın değişkenliğinde bir anlaşmazlık aranmamalıdır.⁶¹

Bütün bu bilgiler ışığında perdum kelimesinin "at veya ata benzeyen bir binek hayvanı"olabileceği kanatindeyiz.

1.2) Araba (Eriqqum)

Kültepe vesikalarında ticari malın nakliyesinde kullanılan taşıma araçlarından biri de eriqqum adı verilen yük arabalarıdır. Koloni Çağı'nda hem Anadolu halkının hem de Asurlu tüccarların eriqqum denilen yük arabaları ile değişik tür ve cinsteki mallarını bir yerden başka bir yere taşıdıkları ve bunlara sığırların koşulduğu ileri sürülmektedir.⁶²

Kültepe metinlerinde eriqqumların şekil ve özellikleri hakkında yeterli bilgi mevcut değildir. Bunun dışında narkabtum ve hulukannum sadece bir Kültepe tabletinde özellikleri bilinmeyen bir yük arabası çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶³ Kt d/k 28a.b'de geçen makriş kelimesinin eriqqum'un parçalarından biri olabileceği düşünülmüştür. Makriş büyük olasılıkla arabanın önemli bir parçası olan dingil ya da tekerlek parmağıdır. Dingil delinmeye, yıpranmaya ve faydasız olmaya başlayınca sıklıkla değiştirilmiş, meşe veya dişbudak gibi sert ağaçtan yapılmıştır.⁶⁴ Makriş kelimesine Kültepe tabletlerinde bu belgeden başka hiçbir belgede rastlanmamıştır.

⁶⁰ Sugiyama, 1997: 106.

⁶¹ Sugiyama, 1997: 104.

⁶² Çiğdem, 2003: 77.

⁶³ Balkan, 1979: 49.

⁶⁴ Balkan, 1979: 52.

Eriqqum hakkında bize detaylı bilgiyi arkeolojik kaynaklar vermektedir. Acemhöyük'te yapılan kazılarda tarih olarak Kaniş Ib tabakası ile örtüşen dört tekerlekli bir araba modeli ile karşılaşmaktayız.⁶⁵ Arabanın şeklinden dini törenlerde ve günlük işlerde kullanılan bir el arabası olduğu anlaşılmaktadır. Bu el arabası o zamanda kullanılan yük arabalarının şekli konusunda bize ipucu verebilmektedir. Eriqqum denilen yük arabalarını sığırların çektiği yönünde bilgiler bulunmasına rağmen, atların arabalara koşulduğuna dair net bir bilgi yoktur. Buna karşılık atların betimlendiği mühür baskılar vardır. Bu mühür baskılardaki arabalar, dört atın çektiği, içinde oturulabilen veya ayakta durulabilen, önü yüksek siperlikli, disk biçimli tekerlekli veya dört parmaklı savaş arabaları ve iki domuz koşulu, içinde ayakta durulabilen, N. Özgüç tarafından kağrı olarak adlandırılan, oklu, boyunduruklu arabalar olmak üzere iki tiptedir.⁶⁶ Eriqqum'un öküzler tarafından çekilen bir kağrı modeli mi yahut kırsal kesimlerde kullanılan at, katır, eşeklerle çekilen dört tekerlekli bir at arabası mı olduğunu söylemek oldukça güçtür. Belki de bu arabalara hem eşekler hem de atlar koşulmuş, eriqqum kelimesi bu iki durumu da ifade etmiştir.

Taşımacılığın tamamının eşeklerle yapıldığı Koloni Çağı'nda eriqqum'ların kullanımı hakkında çok sayıda belge mevcuttur. Anadolu halkı ve Asurlu tüccarlar arasında bakır gibi ağır yüklerin dışında tekstil, odun, saman, ot ve hububat gibi malların taşınmasında eşeklerle beraber eriqqum denilen yük arabaları da kullanılmıştır. Araba ile yapılan bu nakliyatın kārūm ve wabartum'ları olan Kaniş, Turhumit, Purušhattum ve Wahšušana şehirleri arasında olduğu ispat edilmiştir.⁶⁷

Kültepe vesikalarında kaydedilen yük arabalarının kiralari, sadece kira fiyatlarını değil, yol boyunca sürücülerin yiyecek ve yerleşme masraflarını da ifade etmektedir.

⁶⁵ Özgüç, 1977: 358.

⁶⁶ Baltacıoğlu, 2004: 22.

⁶⁷ Gökçek, 2006: 186.

Eriqqum hakkında şimdiye kadar yayınlanmamış 6 belge Gürkan Gökçek'in makalesinde yayınlanmıştır. Makalede geçen metinler bu hususta net bir bilgi vermese de konuya açıklık getirmesi açısından bunlardan bazılarının tercümelerini sunuyoruz;

Kt 92/k 313 no'lu belge:

Ahu-waqar, Šū-Hubur, Īlī-wēdāku ve Īšar-Bēlum, Šū-Īštar'a söyle söylüyor; Senin haberine göre 10 talent iyi kalitede bakırı (taşınması için) Kanišlileri kiraladık ve araba ile sana getiriyorlar. Orada 12 1/3 šeşel gümüşü onlara ver. 6 1/6 šeşel gümüşü Puzur-Aššur'un vekiline versinler. 2 1/2 šeşel gümüşü Šū-Hubur'un vekiline senin adına ödesinler. Toplam 1/3 mina 1 šeşel gümüşü Kanišlilere yolluk için ver! 3 gün içerisinde (tartılı) senin bakırın arabadır. Senin için hazır oluncaya kadar burada Puzur- Aššur, 5 mina bakırı onların yiyecek masrafları için harcamıştır. 5 2/3 mina bakırı araba için ödedik.⁶⁸

Belge Kültepe Ib tabakasında bulunmuş Šū-Īštar arşivine ait olup, 10 talent iyi kalitede bakırın araba ile Kaniš'e taşındığını anlatmaktadır.

Bu hususta ikinci bir belge Kt 92/k 319 no'lu metindir;

Šarrum-Su'en ve Īlī-miti, Šū-Īštar'a şöyle söylüyor; Kâtip kayda düştüğünde hesap yapılanaya kadar Šarrum-Su'en bir gün içinde kârum'a müracaat etti. Onun arabası on gün önce yola çıktı. Burada senin kalayının šaddū'atum vergisini Kaniš kârum'u ve Wahšušana kârum'u aldılar ve biz şöyle dedik: Senin kalayın senin için harcanmıştır. Burada ve Kaniš'te hesap hazırlanacak. Onlar şöyle söyledi: Eğer ikimizden herhangi birimiz biliyorsa konuşsun, šaddū'atum vergisini biz almayacağız. Eğer ikimizden herhangi birimiz bilmiyorsa, her ikimize rapor gelsin, anlaşalım. Orada senin vekiline

⁶⁸ Gökçek, 2006: 187-188.

haberini gelsin ki, kalaydan o mesul olmasın.⁶⁹ Bu metin kārūm'un mūracaatı üzerine arabayı gönderdiğini kaydetmektedir.

Vesikalarda, eriqqum adı verilen yük arabasının hangi kurum ve kişiler tarafından nereden tedarik edildiği gibi tam olarak nüfuz edemediğimiz hususlar gündeme gelmiştir.

Bütün bu sorular dönemin toplumunda eriqqum ile taşımacılık yapan ve bu işten geçimini sağlayan bir meslek grubunun olabileceğini düşündürmelidir. Metinlerde bu meslek grubuyla ilgili olabileceğini düşündüğümüz rabi eriqqatim "sürücüler amiri" gibi bir üvna rastlanmamıştır. Bunun dışında Asurlu tüccarların eriqqum'u kiraladıklarını ve bazı zamanlar bu arabaları kārūm'dan temin ettiklerini gösteren birtakım vesikalar ele geçmiştir. Eriqqum'un kārūm'dan temin edildiğini gösteren en net vesikalardan biri de yukarıda açıkladığımız Kt 92/k 319 no'lu metindir.

Sonuç olarak dönemin en önemli taşıma aracı eşekler olmasına rağmen ağır yüklerin taşınmasında eriqqum adı verilen yük arabasından da yararlanılmış, buna rağmen eriqqum'un şekli ve biçimi hakkında net bir bilgi bulunamamıştır.

1.3) Kayık veya Gemi (?)

Asurlu tüccarlar ulaşım ve taşımacılıkta dağ, tepe gibi engellerin dışında nehir engelleri ile de karşılaşmışlardır. Bu nehirleri geçmek için de ilippum adı verilen kayık ya da gemi kullandıkları iddia edilmektedir.

Cahit Günbatti'nin "Kültepe'de Bulunmuş İki Antlaşma Metni" adlı makalesinde yer alan Kt 00/k 10 no'lu metinde şüpheli de olsa kayık ya da gemi ilgili bir açıklama bulunmaktadır. Metnin 1-18. satırlarının tercümesi şöyledir;

⁶⁹ Gökçek, 2006: 188-189.

“Herhangi bir Asurlu veya Hahhum k̄arum’undan birisi hakkında hizmetlilerinizin, cariyelerinizin, kölelerinizin veya Hahhum’lu (diğer) birisinin şahitliğine (dayanarak) siz karar almayacaksınız. (Önceki) kararlara (da dayanarak) hüküm vermeyeceksiniz. Hahhum (yasalarının) hükmü gereğince doğru karar vereceksiniz. Herhangi bir Asurlu’nun, cariyenin, kölenin ve Hahhum k̄arum’undan birisinin kararını doğru olarak vereceksiniz. “Yalan(cı) ve kötü olan bir göçebeye (hāpirum), (bir Asurlu ‘ya ait olan) gemiyi batırması ve yükünün kaybına sebep olması için emir vermeyeceksiniz. (Eğer) sizin kırlık bölgenizde veya ülkenizin (diğer bir yerinde) nehirde bir gemi batarsa, kaybolacak malı (ve gemiye ait), ip ve kıvrık kazıklara varıncaya kadar, her şeyi tam olarak ödeyeceksiniz”⁷⁰

Asur ile Hahhum arasında yapılmış olan bu antlaşmanın 1-18. satırlarındaki ifadelerde Asurlu kimseler hakkında verilecek kararın adil olması gerektiği ve bir Asurlu’ya sahibi olduğu geminin batırılması halinde geminin taşıdığı malların bedelinin ödeneceği açıklanmıştır.

Cahit Günbattı metnin transkripsiyonunda kelimeyi i-li-pu-um veya li-it-b [u-m] a olarak okuduğu için “gemi” ya da “kayık” anlamında kullanılması kesin olmamakla beraber, yazar tarafından kelimeye şüpheli de olsa bu anlam verilmiştir.⁷¹

Bu metinden ayrıca Koloni Çağı’nda kara yollarında olduğu gibi nehir ulaşımının ve taşımacılığının yapıldığı yerlerde de güvenliğin sağlandığını görebilmekteyiz.

Bu belgeler dışında gemi kelimesinin geçtiği bir başka vesika perdum konusunda ele aldığımız ve içinde “1 mina (bakırı) gemiciye verdim” ifadesinin bulunduğu Kt t/k 1 no’lu metindir.⁷²

⁷⁰ Günbattı, 2005: 773

⁷¹ Günbattı, 2005: 769

⁷² Sugiyama, 1997: 106.

2) TİCARETİ YAPILAN MALLAR

2.1) Asur'dan Anadolu'ya Ticareti Yapılan Mallar

2.1.1) Kalay

Kalay, Asur ile Anadolu arasında gerçekleştirilen ticarete önemli bir yere sahiptir. Bakır aletleri ve silahları sağlamlaştırmak amacıyla kullanılan bronzu elde etmek için bakırla alaşımı yapılan kalay, Asur'dan Anadolu'ya getirilen mallar arasında yer almaktadır.⁷³ Kalay Asur'da da bulunmamakla beraber bu madenin Afganistan'dan getirilmiş olabileceği kabul edilmiştir. Kalayın külçeler ve iri parçalı cevherler halinde Mezopotamya'ya taşındığı yol, büyük olasılıkla Afganistan'ın Bedahşan ilindeki lacivert taşı ve Hindistan'da bulunan akik taşı madenlerindeki yol ile aynıdır.⁷⁴ Kalayın Asur ülkesine hangi yöntemlerle getirildiği hala bilinmemektedir. Vesikalardan elde edilen bilgiye göre kalayın eritilip hemen satıldığı anlaşılmıştır. Kalaydan alınan vergi oranları ise % 2 veya 2 ½ 'dir.

Koloni Çağı'nda kalayın bronz yapımı dışında para olarak kullanıldığı da görülmektedir. Birtakım ödemelerin kalayla yapıldığı bilinmektedir. Tanrılara adak olarak sunulan şeylerin değeri kalayla da belirtilmiştir. Kalay madeninin bakırla alaşımı sonucunda bakırın zehirlenme özelliği kaybolmakla birlikte sağlam eşyalar da yapılmış oluyordu. Özellikle kalay ve bakır alaşımı olan bronzun sağlam olması, silah yapımında onun seçilmesini bize açıklamaktadır. Bu dönemde birbirleriyle mücadele halinde olan krallıkların varlığını düşündüğümüzde kalayın bu krallıklar için çok önemli olduğunu anlayabilmekteyiz.

2.1.2) Tekstil Ürünleri

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Anadolu'ya kalayın dışında tekstil ürünleri de ihraç edilmiştir. Asurlu tüccarlar yerlilerin beğendikleri Babil

⁷³ Dercksen, 2004: 23.

⁷⁴ Dercksen, 2004: 23.

dokumalarını satmaktaydı. Bazı dokuma ürünleri tüccar aileler tarafından Asur'da üretilip, ailenin Anadolu'daki reisine gönderilirdi.⁷⁵ Kültepe vesikalarında Anadolu'ya dokuma gönderen 20 kadar bayandan bahsedilmektedir. Bu bayanların en önemlisi tüccar Pušu-kēn'in karısı Lamassī'dir. Lamassī'nin, kocası Pušu-kēn'e yazdığı mektuplar bize tekstil ihracatıyla ilgili önemli bilgiler vermektedir. BIN IV,10,12-15'de Lamassī, gönderdiği kumaşlar için Pušu-kēn'e sahrı lā damqu "küçüktür (ve) iyi değildir" dediğini yazmaktadır.⁷⁶ Vesikalarda bazı kadınların ihraç ettikleri dokumaların parasını zamanında alamadıkları için şikayet ettiklerini görmekteyiz. BIN VI 7, 8-13'de; Lamassī, ilk giden kervanla Aşşur-malik'e bir kumaş verdiğini, fakat parasının henüz kendisine ulaşmadığını bildirmektedir.⁷⁷ Bunun dışında mal sevkiyatı yapılırken birtakım aksamalar olmaktadır. Örneğin; CCT III, 20, 15-25'de, Lamassī Pušu-kēn'e, istediği kumaşları göndermediği için kalbinin kırılmamasını, çünkü kendine arabada giymek için bir iki elbise yaptığını; ev halkı ve çocuklar için de yaptığını; elindeki kumaşları bir sonraki kervanla göndereceğini bildirmektedir.⁷⁸

Kültepe vesikalarında kumaşların birbirinden ayrılan özellikleri ve dokuma teknikleri hakkında bilgiler bulmak mümkündür.

Bu bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Anadolu'ya dokuma ihracatı yapan Asur ülkesi, evlerde küçük dokuma tezgâhları kurarak dokuma sanayi oluşturmuştur. Dokuma sanayinin bir sonucu olan yün ihtiyacı da koyunun fazla olduğu ülkelerden tedarik edilmiştir.

2.1.3) Lapis Lazuli

Lacivert taşı, Sümer diliyle ZA.GİN yoğun koyu mavi, Afganistan kökenli ve Asur Devleti'nin ticaretini yasakladığı bir taştır.⁷⁹ Akadlı'lar tarafından uqnum olarak tanımlanan lacivert taşı Eski Asur arşivlerinde

⁷⁵ Özgüç, 2004: 11.

⁷⁶ Günbattı, 1994: 193.

⁷⁷ Günbattı, 1994: 194.

⁷⁸ Günbattı, 1994: 195.

⁷⁹ Michel, 2004: 282.

husārum olarak ortaya çıkmıştır Sūs eşyası ve mühür olarak kullanılan lacivert taşı İran'ın kuzeyindeki bir yoldan, Zagros'tan geçerek, Asur'dan Anadolu'ya getirilmiştir. Metinlerdeki kayıtlara göre değeri gümüş madeninden iki veya üç kat fazla olan lacivert taşının nakledilen en büyük miktarı 15 kg'dır.⁸⁰

Asurlu tüccarlardan bazıları ciddi yaptırımlara rağmen Asur'daki yönetimden gizli bir şekilde bu taşın ticaretini yapmışlardır. "Innaya'nın erkek kardeşi birkaç lacivert taşı satmıştı, erkek kardeşinin karısı Innaya'ya ulak ile Asur şehrinde yasadışı ticaretlerinin gün ışığına çıktığını ve yaptıklarının mahkemelere taşındığını bildirir, işlem sona erdiğinde Asur makamlarına ödemeleri gereken yüklü bir para cezaları bulunmaktadır"⁸¹ ifadesi bu taşın ticareti ile ilgili yaptırım uygulandığını bize açıklamaktadır.

Lacivert taşına karşılık, tüccarlar tarafından altın veya gümüş talep edilmiştir. Bu husus hakkında önemli bigiyi TC 2, 22 no'lu vesika vermektedir. Metnin tercümesi şöyledir;

"İmdīlum ve Pušu-kēn Kurub-İštar ile konuşur: "Güvenebileceğim herkese güvendik, kalanlara gelince onları en iyi fiyata satacağız, daha sonra parayı sana yollayacağız. Siz benim kardeşlerimsiniz, kime güvendiğiniz, neyi iyi fiyata sattığınızla ilgili detaylı raporunuz gibi kārūm dâiresi tarafından bana verilen para da geldi. Amita size mükemmel kalitede 2 ½ lacivert taşı filizi ve mührüm için lacivert taşından bir kupa getiriyor. Bulabilirsiniz 6 veya daha fazla gümüş filizi bulun ve lacivert taşını satın. Bulabilirsiniz ½ mina veya daha fazla pašallum altını bulun ve kupayı satın. İmkansız gibi görünüyorsa ve lacivert taşı ile kupayı satamıyorsanız benim gelişime kadar elinizde bulundurun."⁸²

⁸⁰ Michel, 2004: 283.

⁸¹ Michel, 2004: 283.

⁸² Michel, 2004: 283-284.

2.2) Anadolu'dan Asur'a Ticareti Yapılan Mallar

2.2.1) Gümüş

Asur Ticaret Koloniler Çağ'ında Anadolu'da gümüş bol ve de değerli bir madendir. Koloni Çağı öncesinde de Alacahöyük'te gümüşten tas, bardak, hançer ve süs eşyası bulunmuştur.⁸³ Yapılan arkeolojik kazılar sonucunda gümüşten yapılmış eşyaların bol bulunması, Sümer ve Akad yöneticilerinin Anadolu'dan gümüş getirmiş olduklarının ispatlanması, Anadolu'da M.Ö. III. binyıldan itibaren gümüş madeninin kullanıldığını göstermektedir. Kültepe vesikalarında çok sıkça adı geçen gümüşün üretildiği yerlere göre de adlandırıldığı görülmüştür. "Amurru gümüşü"⁸⁴ bu hususta basit bir misaldir.

Bu dönemde gümüş madeni kalitelerine göre sınıflara ayrılmıştır. Metinlerde ana hatları itibariyle iki kalitede gümüşten bahsedilmiştir; kaspum sarrupum diye adlandırılan "tasfiye edilmiş gümüş" ve kaspum denilen "adi gümüş." Bunun dışında dannum tabiri ise gümüşün iyi kalitede hem de pahalı olduğunu ifade etmiştir. Gümüşün daha adi kaliteye sahip olanları kaspum lidi ve kaspum tiri'dir. Kaspum lidi ve kaspum tiri terimleri yerli halka ait ifadelerdir.

Koloni Çağı'nda Anadolu halkı ve Asurlu tüccarlar arasında gümüş hem maden hem de önemli bir ödeme aracı olmuştur. Asurlu tüccarlar Asur'dan getirdikleri kalay madenini ve dokuma ürünlerini bakırla takas edip sonra bakır madenini saflaştırıp gümüşle değiştirmişler ve elde ettikleri gümüşü Asur'a göndermişlerdir. Asurlu tüccarlar elde ettikleri gümüşü, nēpišum denilen şekil verilmiş, mühürlenmiş külçeler ve daha küçük olan mühürlenmiş riksum demetleri ile Asur'a nakletmişlerdir. Gümüş madeni sadece ödeme aracı olarak kullanılmamış, bu madenden süs eşyaları da yapılmıştır.

⁸³ Bilgiç, 1941: 937.

⁸⁴ Bilgiç, 1941: 939.

Sonuç olarak gümüş madeni bakımından zengin olan Anadolu, Mezopotamya için ilgi odağı olmuştur. Mezopotamyalılar bu zengin madeni ülkelerine taşımak için bazen ticaret bazen de savaş yolunu denemişlerdir.

2.2.2) Altın

Arkeolojik kaynakları incelediğimizde Anadolu'da altın üretiminin M.Ö. III. binyılda başladığını görmekteyiz. Alacahöyük kral mezarlarında bulunan altın malzeme bu görüşü doğrular niteliktedir. Kültepe metinlerinde altın madeninin çeşitlerinden ve kalitelerinden bahsedilmiştir. Hurāsum "altın", hurāsum pašallum "saf altın", hurāsum pašallum damqum "iyi kalitedeki altını" ifade etmektedir.

Altın madeninin çıkarıldığı bölgelere göre adlandırıldığı da görülmektedir. Altın madeninin Anadolu dışına çıkarılması yasaklanmasına rağmen Asurlu tüccarlar elde ettikleri altını Asur'a göndermişlerdir. Anadolu'dan çıkarılan altınlar mühürlü riksum'larla Asur'a gönderiliyor ve gönderilen altınlardan gümrük vergisi ve Anadolu içerisinde komisyon alınıyordu. Asurlu tüccarların Anadolu'dan gönderdikleri altın Asur'da onların hesabına geçiyor ve Asurlu tüccarlar bunun karşılığında mal alıp bu malları Anadolu'ya taşıyorlardı.

Altın madeni aynı zamanda bilezik, yüzük gibi süs eşyası yapımında kullanılmıştır. Belgelerde altın madeninin Asur'dan başka bir yere gönderildiğine dair bilgi ele geçmemiştir.

2.3) Anadolu İçersinde Ticareti Yapılan Mallar

2.3.1) Bakır

Bakır madeninin Anadolu'da ilk olarak kullanılması Kalkolitik döneme rastlamaktadır. Bronz çağı denilen dönemde ise bakır kalayla karıştırılarak tunç eşya elde edilmiştir. Kültepe vesikalarında bakırdan sık sık bahsedilmiş, bu vesikalara göre bakırın Anadolu'nun iç ticaretinde önemli bir rol oynadığı

anlaşılmıştır. Bu dönemde bakır, eşya yapımında kullanıldığı gibi ödeme aracı olarak ta kullanılmıştır.⁸⁵

Koloni Çağı Anadolu'sunda bakırın işletildiği yerlere baktığımızda bu yerlerin Tuhpia ve Huburata olduğunu görmekteyiz. Bu yerlerin Orta Karadeniz Bölgesi'nde olduğuna dair ipuçları ele geçmiştir. Özellikle bu bölgeden çıkan bakır eşyalar bunu destekler niteliktedir.

Bakır ticareti Asurlu tüccarların kontrolü altında olmakla birlikte yerli halk ta bu ticarete önemli rol oynamıştır. Bakır ticaretinin merkezi Kaniş kārumu'dur. Tüccarlar ellerindeki kalay ve tekstil ürünlerini bakırla değiştirdikten sonra bu aldıkları bakırı Durhumit, Tişmurna şehirlerindeki tasfiyhanelerde damıtarak diğer şehirlerdeki altın ve gümüşle değiştirmişlerdir. AKT l'deki 17 no'lu metnin 28-34 satırlarındaki⁸⁶ "Sen dönüp bana şöyle söylüyorsun: 10 bilat bakır ve 6 eşek arasına hissemi de koyayım ve Durhumit'te iyi bakıra çevireyim ve Kaniş'e taşıyayım" ifadesi bakırın Durhumit'teki tasfiyehanede damıtıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

Bakır madeni de kalitesine göre çeşitli isimler almıştır. Arıtılmış bakır, iyi bakır, çok iyi, sade bakır çeşitleri mevcuttur. Bunun dışında arılık oranı düşük olan bakır, kirli bakır, arıtılacak olan bakır cinsleri de metinlerde kayıtlıdır. Ayrıca vesikalarda yerli kralların depolarındaki düşük kaliteli bakırı, kalitelileriyle değiştirdikleri belirtilmiştir.

Sonuç olarak Asurlu tüccarlar Anadolu içinde büyük çapta bir bakır ticareti yapmışlardır. Asurlu tüccarlar ticaretini yaptıkları bakırı Asur ülkesine götürmemişlerdir.

⁸⁵ Dercksen, 2004: 23.

⁸⁶ Bilgiç ve Sever, 1990: 36.

2.3.2) Amütum

Amütüm'un maden olup olmamasıyla ilgili vesikalarda kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte demir ya da değerli bir taş olabileceği iddia edilmiştir. Sümerce metinlerde KÜ.AN diye geçen amütüm'un altından beş kat daha değerli olduğu okunan vesikalardan anlaşılmıştır. Bu değerinden dolayı amütüm Anadolu dışına çıkarılması yasaklanan madenler arasında yer almıştır. Anadolu dışına çıkışı yasaklanmış olmasına rağmen Asurlu idareciler, Asurlu tüccarları amütüm ticaretini yapması için teşvik etmişlerdir. Böylece Anadolu içerisinde Asurlu tüccarlar tarafından alınıp satılan amütüm saraylara götürülüp satılmıştır. Amütüm'un alınışı ve satışında Asurlu idarecilerin birtakım direktifleri vardır. Direktif açıklanırken, yerli sarayın ilk satın alma hakkına sahip olduğu vurgulanmış ve amütüm'u saraya satmak isteyen her kim olursa olsun, şimdiye kadar satmamışsa amütüm'un onda birine el konacağı ve ayrıca 1 mina 3 şeşel gümüş şaddu'ātum vergisi alınacağı ifade edilmiştir.⁸⁷

Amütüm yüzük süslemelerinde ve kadın ziynet eşyalarından olan iğneliklerin baş kısmında kullanıldığı gibi taş olarak ta kullanılmıştır.

Sedat Erkut amütüm'un, günümüzde orta derecede değerli taş olan 6-6,5 sertliğinde ve 600 santigrat derecede eritilip şekillendirilebilen, kalıba dökülebilen ülkemizde bolca bulunan ameteis (kuvars, kaya kristali, dağ kristali) ile aynı olduğunu öne sürmüştür.⁸⁸

Bu bilgiler ışığında amütüm'un Koloni Çağı'nda değerli bir taş olabileceği fikrine iştirak ediyoruz.

2.3.3) Diğer değerli taşlar

Kültepe vesikalarında maden ve kıymetli taş olarak ašium, aban samtu, aban sū, lulium gibi değerli taşlardan da bahsedilmiştir. Ašium

⁸⁷ Çeçen, 1997: 221.

⁸⁸ Erkut, 2007: 4.

amütum gibi Anadolu'dan çıkışı yasaklanmış bir maldır. Asurlu tüccarlar tarafından Anadolu içerisinde alınıp satılmıştır. Bu bilgilere rağmen hangi taş olduğu konusunda yeterli bilgilere sahip değiliz. Aban samtu ise Anadolu içinde alınıp satılan bir taş olmakla birlikte "kırmızı akik" olacağı iddia edilmiştir. Aban sû taşından Babil metinlerinde değirmen taşı olarak bahsedilmesinden dolayı bu taşın bugün köylerde bulgur çekmek için kullanılan el değirmeni taşı olabileceği düşünülmüştür. Babil ve Kültepe metinlerinde geçen lulum taşı ise yine diğer taşlar gibi Anadolu içerisinde alınıp satılmıştır.

2.3.4) Tekstil Ürünleri

Asurlu tüccarlar sadece Asur ülkesinden getirdikleri tekstil ürünlerini satmamışlar, Anadolu içerisinde de dokuma ticareti yapmışlardır. Anadolu içerisinde alım ve satımı yapılan dokuma çeşitleri pirikannum, epişum, saptinum, DI-ZA-BU-UM, menunianum, aniani gibi isimlerle anılan ürünlerdir. Pirikannum kumaşının TC 1, 43'de, Mama, BIN 4, 162'de Luhusaddia, CCT 4, 27'de, Tişmurna şehirleri ile anılması onun yerel bir ürün olduğunu kanıtlamaktadır.⁸⁹ CCT 5, 12 no'lu metinde "Kanişliler size 16 şeql'lik gümüş verdiler. Size dedim ki (o gümüşlerle) pirikannum kumaşı alınız" ifadesi pirikannum kumaşının Kaniş şehriyle bağlantısını göstermektedir.⁹⁰ Vesikalarda kaba cins bir kumaş türü olduğu belirtilen pirikannum'un renkleri hakkında bilgiler mevcuttur. TC 1, 43 no'lu metinde kırmızı pirinkannum kumaşına rastlandığına işaret edilerek "bana kırmızı pirikannum alıp gönderin; kesinlikle kırmızı olmalıdır" ifadesi geçmektedir.⁹¹ Epişum ve menunianum kumaşları da pirikannum cinsi kumaşlar olup bu kumaş çeşidiyle birlikte vesikalarda geçmektedir. Saptinum kumaşı vesikalarda açıklandığı gibi çeşitli kalitelere sahip bir dokuma türüdür. Saptinum kumaşının fiyatı BIN VI. 217 no'lu metinde 1/3 mina bakır olarak

⁸⁹ Veenhof, 1972: 124.

⁹⁰ Veenhof, 1972: 124.

⁹¹ Veenhof, 1972: 125.

TC I, 181 no'lu metinde ise 5 ¼ Şeşel gümüş olarak geçmektedir.⁹² DI-ZA-BU-UM dokuması saptinum kategorisine girmektedir. Aniani kumaşının ise, Boğazköy yakınlarında Ani diye bilinen bir yerde dokunduğu iddia edilmiştir.

3) MALLARIN YÜKLENMESİ VE TAŞINMASI İLE İLGİLİ KİMSELER

Kültepe vesikalarında malların kervanlara yüklenmesi ve taşınmasıyla ilgili çeşitli görevlilerin ismi mevcuttur. Sāridum ve kassārum diye adlandırılan bu kişiler kervanın seyahate hazırlanması, malların taşınması ve yüklenmesiyle ilgilenmektedirler. Sāridum ve kassārum kelimelerine "eşek sürücüsü", "eşek yükleyicisi ve paketleyicisi" anlamları verilmiştir.⁹³ Kassārum'ların kervandaki hayvanların bakımından sorumlu olmakla birlikte kervan başkanlığı görevleri de vardır. Kassārum Asur'daki ticari malları satın alır ve bunları satmak için Anadolu'ya giden kervanı idare eder.⁹⁴ Bunun dışında kervanlarla ilgili ticari işlemleri yapar, sözleşmelerde tanık görevi üstlenir ve bilgi aktarır. Be'ulātum sermayesinden kendi payına düşen miktarı alır.⁹⁵ Sāridum'un görevi eşekleri idare etmektir ancak 2 veya 3 hayvanla ilgilenebilmektedir. Sāridum'a ödenen fiyatlar vesikalarda kaydedilmiştir. Sāridum'ların 5 mina gümüş karşılığı Asur'dan Buraluma, 11 mina gümüş karşılığı Hahhum'a, Hahhum'dan Kaniş'e kadar gitmek için de 6 mina gümüş aldıkları saptanmıştır.⁹⁶ Belgelerden anlaşıldığı üzere ücretler mesafelere göre değişmekte ve ticari malın ağırlığı da bu durumda önemli rol oynamaktadır. Yükleme işiyle görevli olan kimselerin sayıları da kervanın büyüklüğüne ve eşeklerin çokluğuna göre değişmektedir.

Kültepe vesikalarında kervanların güvenli bir şekilde ulaşımını sağlamak için tüccarların, kervan Şefi ve muhafızlarını görevlendirdiği ve bunlara ücret ödediği yazılmıştır. Vesikalarda rādium diye geçen muhafız ise bölgeyi iyi tanıyan, kervanlara yol gösteren, malların güvenliğinden sorumlu

⁹² Şahin, 2004: 95.

⁹³ Larsen, 1967: 79.

⁹⁴ Michel, 2004: 204-205.

⁹⁵ Garelli, 1963: 301-302.

⁹⁶ Garelli, 1963: 302.

bir görevlidir. Bir vesikada yer alan “Seni koruması gerekecek muhafız üyelerine 3 mina gümüş ödedik”⁹⁷ cümlesi rādium ismiyle anılan muhafızlara ödenen fiyatları göstermesi bakımından önemli bir kanıttır. Görevleri sadece korumakla sınırlı kalmayan bu kişiler aynı zamanda tüccarların işçileriyle beraber ambalaj, ulaşım ve malların satılması gibi işlerle de ilgilenmişlerdir. Muhafızların kiralama ücretleri 2 veya 15 mina gümüş arasında değişmektedir. Fakat bu rakamların hangi mesafelerde değiştiği konusunda net bir bilgi yoktur.

Belgelerde ticari hayatın sürdürülmesinde zaruri bir ihtiyaç olan taşımacılığın bu dönemde bir meslek haline geldiği anlaşılmaktadır.⁹⁸ Özellikle bu meslek grubundan olan hamallar da taşımacılıkta önemli rol oynamışlardır. Hamal kira ücretleri mesafelere göre değişmekle birlikte hamallara ödenen miktar ise 1 şeşel gümüş ya da bu değerdeki bakırdır. Dercksen’in “The Old Assyrian Copper Trade in Anatolia” isimli kitabında ele aldığı Kt n/k 482 no’lu metin⁹⁹ hamallar hakkında bize bilgi vermektedir. Bu metinde iki Asurlunun kumaş satışı için Kaniş’ten Tişmurna’ya yapmış oldukları yolculuk anlatılmıştır. Metnin tercümesi şöyledir;

“İbizua ile Kaniş’ten ayrıldıktan sonra kumaşlar için antlaşma yapmamışsam da Tişmurna’da kumaşların satışı için sarayda bekledim ve bugüne kadar burada beklemek zorunda kaldım. Taskul’u hamallar ile birlikte senin işlerini halletmek için onları yollayacağım ve sonra ben ayrılacağım.” Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere hamallar kumaşların taşınması için kervanın yanında yer almışlardır.

4) TAŞIMACILIĞIN YAPILDIĞI GÜZERGÂHLAR

Asurlu tüccarlar kervanlarıyla Asur’dan Anadolu’ya giderken fiziki coğrafyanın gücünü hissetmiş, özellikle de Toros dağları bunda önemli rol oynamıştır. Toros dağlarının sahip olduğu önemli geçitler Mezopotamyalı

⁹⁷ Garelli, 1963: 303.

⁹⁸ Gökçek, 1998: 160.

⁹⁹ Dercksen, 1996: 61-63.

kavimler için her zaman önemli bir kilit noktası olmuştur. Anadolu'da birkaç yüzyıldan beri coğrafi, jeolojik, tarihi, arkeolojik ve stratejik araştırmalar yapmış olan gezgin ve bilginler çoğu araştırmalarını bilhassa Anadolu'nun Toros dağları ile Antitoros dağlarının kesiştiği bölge üzerinde yoğunlaştırmışlardır.¹⁰⁰ Bu coğrafi konumdan dolayı Asurlu tüccarlar Anadolu'ya gitmek için birtakım güzergâhları kullanmışlardır. Asur'dan hareket eden kervanlar Ninive, Ubal-Enlil ve Balikh'i geçtikten sonra Karkamış'a ulaşır ve birtakım yolları takip ederler. Uluslararası ticaretin gerçekleştirildiği yollar şunlardır;

1. yol: Doğrudan kuzeye yönelen ve Samsat yakınından ve Malatya'dan geçip Kaniş'e uzanan yol.

2. yol: Karkamış'tan sonra kuzey-batıya yönelen ve Maraş yakınlarından ve Göksun'dan Kaniş'e uzanan yol.

3. yol: Karkamış'tan batıya doğru ilerleyen ve Niğde'ye geldikten sonra kuzeye yönelerek Kaniş'e uzanan yol.

4. yol: Karkamış'tan sonra batıya yönelen ve Niğde'ye gelen yoldan sonra biraz daha kuzey-batı yönünde ilerleyen ve Tuz Gölü'nün hemen kuzeyinden bu defa kuzey-doğuya yönelip Kaniş'e ulaşan yol.¹⁰¹

Kervan güzergâhları hakkında bilgi edindiğimiz en önemli malzeme güzergâhlar üzerinde yer alan şehir adlarının ve kervan masraflarının yazılmış olduğu itinerar belgeleridir. Bu metinlerden elde edilen bilgilere göre Asur ile Kaniş arasında yer alan merkezler şunlardır; Asur, Ninive, Qatāra, Apum, Eluhut, Burallum, Haqa, Buruddum, Hamizanum, Şimala, Atuwada, Ālumeššum, Hahhum, Lalga, Hazu, Timilkia, Şalahšua ve Hurāma. Asur ile Kaniş arasında bulunan bu yerler hakkında şu bilgileri verebiliriz;

¹⁰⁰ Alkim, 1959: 59.

¹⁰¹ Bayram, 1996: 36.

Ninive: Günümüzde Koyuncuk olarak bilinen¹⁰², Asur Devleti'nin Asur'dan sonra önemli merkezlerinden biri olan bu şehir Kültepe metinlerinde çok fazla geçmemektedir.

Qatāra: Mari metinlerinde ismi sık geçmesine karşın Kültepe metinlerinde pek fazla kaydedilmeyen Qatāra'nın lokalizasyonu hakkında çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. A.Goetze Qatāra'nın Asur'dan 2 günlük mesafede olduğunu ve Asur ile Habur nehri arasındaki bir bölgede olacağını kaydetmiş, K.R. Veenhof bu şehrin Kuzey Mezopotamya'da aranması gerektiğini belirtmiş, P. Garelli ise Qatāra'nın Tel el Rimah ile aynı yer olduğunu düşündüğü Karanā civarında olması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰³ Bizde bu bilgiler ışığında Qatāra'nın Asur civarında aranmasının doğru olacağı kanatindeyiz.

Apum: Kültepe metinlerinde fazla geçmeyen, öteden beri Habur bölgesinde aranan şehrin, D. Charpin tarafından Šehna ve Šamši-Adad zamanında Šubat-Enlil olarak anılan bugünkü Tel Leilan olduğu ortaya konulmuştur.¹⁰⁴ Kh. Nashef ise Asur'dan Kaniš'e giden güzergâhın ilk veya orta kısmında olacağını ifade etmiştir.¹⁰⁵

Eluhut: Mari metinlerinde geçen Eluhut şehrinde kārūm merkezi olduğu iddia edilmiştir. Bu şehrin Emin Bilgiç Tūr-el Abdin dağının batısında, bugünkü Birecik civarında, A. Goetze, Tūr-Abdin dağının batısında, bugünkü Gerger'den Samsat'a doğru olan bölgede, Derek yakınlarında, P. Garelli Viranşehir ve Urfa arasında, Kh. Nashef Tel-Lailan ile aynı yer olduğu ispatlanan Apum'a doğru Asur'dan gidişte üçüncü istasyon olabileceğini söylemiştir.¹⁰⁶

Burallum: Mari metinlerinde de geçen bu şehrin Nashef tarafından Eluhut ve Haqa arasında olacağı iddia edilmiştir.¹⁰⁷ İncelenen metinlerde Asur'a yakın

¹⁰² Nashef, 1991: 89.

¹⁰³ Yılmaz, 2001: 35.

¹⁰⁴ Günbatı, 2002: 84.

¹⁰⁵ Nashef, 1991: 12.

¹⁰⁶ Yılmaz, 2001: 36.

¹⁰⁷ Nashef, 1991: 27.

şehirlerle birlikte geçen Burallum'un Harran ile Viranşehir arasındaki bölgede bir yere lokalize edilebileceği kanaatindeyiz.

Haqa: Kültepe metinlerinde çok fazla bahsedilmediğinden dolayı bu şehir hakkında yeterli bir bilgiye sahip değiliz. E. Bilgiç, Haqa'nın Eluhut'tan sonra geldiğini, Maraş ile Antep arasında olabileceğini ifade etmiştir.¹⁰⁸ Bizde bu merkezin Gaziantep civarında aranması gerektiğini düşünüyoruz.

Buruddum: Kültepe metinlerinde kārūm'u olduğunu öğrendiğimiz Buruddum şehrinin Hahhum'dan önce geldiği, kesin olmamakla birlikte, Gaziantep civarında olabileceği fikri mevcuttur.

Hamizanum: Metinlerde çok az rastlandığı için tam olarak yeri tespit edilememiştir. Bildiğimiz kadarı ile, ilk defa Asur ile Kaniş güzergâhı üzerinde bir yer olarak geçmektedir.¹⁰⁹

Šimala: Šimala şehrinde kārūm olmakla birlikte Kültepe tabletlerinde fazla geçmemektedir. Araştırmaların sonucunda Šimala'ya, hem Hamizanum'dan hem de Burallum şehrinde ulaşılabildiği buradan da Hahhum ve Zalpa yönüne doğru gidildiği anlaşılmıştır.¹¹⁰ K. Nashef de Šimala'nın geçtiği metin yerlerini vererek bu merkezin Buruddum şehri ile ilgisinin olabileceğini ifade etmiştir.¹¹¹ Bu bilgiler ışığında Šimala şehrinin Gaziantep civarı ya da Elbistan civarında olabileceğini söylemek mümkündür.

Atuwada: Vesikalardan anlaşıldığına göre bu şehir Buruddum ve Hahhum arasındaki bir bölgede olmalıdır.

Ālum-Eššum: Araştırmacılar Ālum-Eššum şehrinin Buruddum, Hahhum ve Atuwada'ya yakın bir yerde olabileceğini iddia etmişlerdir.

¹⁰⁸ Bilgiç, 1946: 40.

¹⁰⁹ Günbattu, 2002: 85.

¹¹⁰ Yılmaz, 2001: 39.

¹¹¹ Nashef, 1991:106.

Hahhum: Anadolu'nun güney sınırındaki önemli bir şehir olan Hahhum Suriye'den gelen kervanların ilk duraklarından biridir.¹¹² Vesikalardan elde edilen bilgiye göre bu şehirde kalay ticareti yapılmakta ve güneydeki şehirlerin birbirleriyle irtibatı sağlanmaktaydı. Hahhum şehrinin lokalizasyonu ile ilgili yapılan araştırmalarda bu şehrin Fırat nehrine yakın bir yerde olabileceği iddia edilmiştir.

Lalga: Lalga şehrinin Hahhum şehrine yakın bir bölgede bulunduğu bilim adamlarınca öne sürülmüştür.

Hazu: Hititçe metinlerde HUR.SAG Hazzi yazılışı ile geçen Hazu şehri, CCT VI, 40b no'lu belgede dağlık bir bölge olarak geçmektedir.¹¹³

Timilkia: Kārum merkezi olan Timilkia, vesikalarda Hahhum ve Hurāma ile birlikte geçmektedir. Kh. Nashef iki ayrı çalışmasında Timilkia'nın geçtiği metin yerlerini de vererek bu şehrin Kaniş'in güneyinde ya da güneydoğusunda, güzergâh üzerinde ve Kaniş yönünden 3. istasyon, Asur yönünden ise Hahhum'dan sonraki istasyon olduğunu belirtmiştir.¹¹⁴ Bu bilgiler ışığında bu merkezin Elbistanın kuzeydoğusunda Afşin yakınlarında olabileceği iddia edilmiştir.

Šalahšua: Hitit ve Kültepe vesikalarında geçen Šalahšua şehrinin Timikia ile Hurāma arasında olabileceği düşünülmüş, son yapılan araştırmalarla birlikte bu düşünce daha da netlik kazanmıştır.

Hurāma: Kārum merkezi olan Hurāma'nın Kaniş'e en yakın yer olacağı iddia edilmiştir. Metinlerde genellikle Šalahšua'dan sonra gelen Hurāma'nın yapılan araştırmalar sonucunda Kaniş'e ulaşmadan önceki son istasyon olduğu açıklık kazanmıştır. Muhtemelen bugünkü Pınarbaşı civarında bir yerde olmalıdır.¹¹⁵

¹¹² Larsen, 1976: 237.

¹¹³ Yılmaz, 2001: 41.

¹¹⁴ Yılmaz, 2001: 41.

¹¹⁵ Yılmaz, 2001: 43.

Kervanlar Kaniş'e ulaştıktan sonra Kaniş'ten sonra Anadolu içinde çeşitli güzergâhlara ayrılıp, yollarına devam ediyorlardı. Kaniş'ten başlayarak çeşitli güzergâhlara ayrılan yollar üzerinde yer alan şehirler ise şöyledir;

Wašhania: Hem kārūm hem de wabartum merkezi olan Wašhania şehri, Kaniş'ten Puruṣhanda-Wahşušana'ya giderken uğranılan ilk istasyondur. Wašhania şehriden sonra yollar iki farklı güzergâha ayrılmıştır. I. güzergâh: Wašhania'dan Tuz gölü'nün güneyine doğru Nenaša, Ulāma ve Puruṣhattum'a doğru. II. güzergâh: Gölün kuzeyine doğru Wašhania'dan, Malita ve Wahşušana'ya doğru gitmektedir.¹¹⁶ Bütün bu araştırmalar sonucunda bu şehrin İncesu ve Ürgüp çevresinde olacağı iddia edilmiştir.

Athurušana: Kültepe vesikalarında ismi çok az geçen bu şehrin araştırmacılar tarafından Wašhania ve Nenaša arasında olabileceği söylenmiştir.

Nenaša: Klasik Nenassos'la aynı olduğu söylenen Nenaša'nın wabartum'u vardır ve şehir Kaniş'ten sonraki 2. istasyondur. Bu şehir Ulāma ve Wašhania arasında yer almaktadır. Bu bilgilerden hareketle bu şehir İncesu-Ürgüp ve Aksaray arasındaki bir yere lokalize edilmiştir.

Malita: Wašhania'dan sonraki istasyon olan Malita'dan ayrılan kervanlar Wahşušana'ya doğru gitmektedir. Malita'nın Nenaša şehrinin kuzeyinde olabileceği düşünülmüştür.

Ulāma: Bir wabartum'u olan Ulāma'nın Nenaša ile Puruṣhattum arasında bir yer olduğu bilim adamlarınca öne sürülmüştür. Bu bilgilerden hareketle bu şehrin bugünkü Aksaray civarında olabileceği düşünülmüştür.

Puruṣhattum: Bir kārūm'u ve wabartum'u olan Puruṣhattum şehrine Wašhania-Nenaša-Ulāma üzerinden ulaşılmaktadır. Araştırmacılar tarafından Tuz Gölü'nün güneyine lokalize edilen Puruṣhattum şehrinin bugünkü Acmhöyük'le aynı yer olduğu iddia edilmektedir.

¹¹⁶ Yılmaz, 2001: 76.

Šalatuar: Wabartum'u olan ve rubā'um'u da bulunan Šalatuar şehri, Wahšušana ile Puruštattum arasına lokalize edilmiştir. M. Forlani bu şehri Tuz Gölü'nün batısına, bugünkü Cihanbeyli'nin kuzeyinde bulunan Yeniceoba yakınlarına lokalize etmiş ve haritada Wahšušana ve Puruštattum arasına yerleştirilmiştir.¹¹⁷ Bu bilgilerin ışığında bizde Šalatuar'ın Yeniceoba yakınlarında aranması kanaatindeyiz.

Wahšušana: Kārum ve wabartum'u olan Wahšušana şehrinin Tuz Gölü'nün kuzeyinde yer aldığı düşünülmüştür. Puruštattum ve Wahšušana arasında iki farklı güzergâh bulunmaktadır. 1. güzergâh, Göl'ün batısında Wahšušana-Šalatuar-Puruštattum; 2. güzergâh ise Göl'ün güneyinde Wahšušana-Ulāma-Puruštattum¹¹⁸ idi. Araştırmacılar bu şehrin Turhumit (Durhumit) ve Šalatuar arasında olabileceğini belirtmiş ve Wahšušana'yı Tuz gölünün kuzeyinde Kızılırmak kavisi içine yerleştirmişlerdir.

Turhumit (Durhumit): Bakır ticaretinin yoğun bir şekilde yapıldığı ve bakır madeni yatakları bakımından zengin olan Turhumit şehri metinlerde Wahšušana ve Šalatuar şehriyle beraber geçmektedir. Bu bilgilerin ışığında Turhumit'in Tuz Gölü'nün kuzeyinde Kızılırmak havzası içinde maden bakımından zengin olan Karaali ve Bâlâ çevresinde olabileceği düşünülmüştür.

Tuhpia: Kārum'u ve wabartum'u olan Tuhpia şehri Durhumit gibi önemli bakır üretim merkezidir. Bakır üretim merkezi olması Durhumit'ten uzak olmayacağını göstermesi bakımından önemlidir. İlgili metinlerin ışığında Tuhpia'nın, asıl güzergâh olan Puruštattum-Šalatuar-Wahšušana-Turhumit hattı üzerinde olmadığını ancak, Wahşusana ve Turhumit'e yakın bir bölgede, Kızılırmak nehrinin iç kısmında, Hattuş'un batısında bir yere lokalize edilmesi gerektiğini düşünüyoruz.¹¹⁹

¹¹⁷ Yılmaz, 2001: 82.

¹¹⁸ Yılmaz, 2001: 83.

¹¹⁹ Yılmaz, 2001: 86.

Wapal: Kültepe vesikalarında çok az ismi geçen Wapal şehrinin Tuhpia'ya ya yakın bir yer olduğu düşünülmüştür.

Zimizhuna: Bir wabartum'u olan Zimizhuna şehrinin ilgili belgelerde Hattuş'un batısına lokalize edilen Tuhpia ile birlikte geçmesi, bu şehrin Kızılırmak çevresinde Hattuş-Tuhpia arasında olabileceğini göstermektedir.

Hattuş: Önemli bir kārūm merkezidir. Boğazköy'de elen geçen vesikalardan buranın eski Hattuş olduğu anlaşılmıştır.

Mamma: Bir wabartum'a sahip olan Mama şehrinin önemli bir krallık merkezi olduğu, Hattuş ve Wahšušana şehirleri ile irtibat içinde bulunduğu ele geçen vesikalardan anlaşılmaktadır. Bilim adamları Mama şehrini bugünkü Maraş-Göksun çevresine lokalize etmişlerdir.

Zalpa: Vesikalarda aynı ismi taşıyan kuzey ve güney olmak üzere iki Zalpa mevcuttur. Kuzey Zalpa hakkında Anitta belgesinde bilgiler olmasına rağmen bu şehrin nerde olduğu konusunda yeterli bilgi bulunamamıştır. Bilim adamları Kuzey Zalpa'nın Karadeniz'de Bafra çevresinde aranması gerektiği konusunda hem fikirdirler.

Kültepe metinlerinde hem kārūm hem de wabārtum merkezi olan güneydeki Zalpa, Mari metinlerinde Zarwar, Zalbar, ya da Zalwar isimleri ile geçmektedir.¹²⁰ Bu şehir Mama ve Kaniš güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Bu bilgilerden hareketle Güney Zalpa'nın Mama ve Uršu şehirlerine yakın olan Gaziantep çevresinde aranması gerektiği konusunda ortak görüşler mevcuttur.

Dadania: Metinlerde ismine çok az rastlanan Dadania şehri Zalpa şehriyle beraber geçmektedir. Zalpa şehrinin Gaziantep çevresinde olmasından dolayı Dadania'nın da burada olabileceği iddia edilmiştir.

¹²⁰ Nashef, 1991: 40.

Tegaramma: Tegaramma hem Kapadokya hem de Hitit kaynaklarında müteddit defalar rastlanan bir şehir adıdır.¹²¹ Geç Asur metinlerinde Tilgarimmu olarak karşımıza çıkan Tegaramma'da¹²² hem kârüm hem de wabartum olduğu bilinmektedir. Belgelerde Tegaramma'nın Asur-Kaniş güzergâhı üzerinde olmayıp, Kaniş'in doğusunda yer aldığı anlaşılmıştır. Bu bilgilerin sonucunda Tegaramma'nın bugünkü Gürün civarında olabileceği düşünülmüştür.

Tipurzia: Hitit metinlerinde ismi geçen fakat Kültepe tabletlerinde çok az bahsedilen Tipurzia şehrinin metinlerde Tegaramma şehri ile birlikte geçmesi bu şehrin Tegaramma yakınlarında olabileceğini düşündürmüştür. Bu bilgilerin ışığında araştırmacılar Tipurzia'nın bugünkü Gürün çevresine yerleştirdikleri Tegaramma'ya yakın olabileceğini iddia etmişlerdir.

Kısaca Asurlu tücarlar, Anadolu ile Mezopotamya arasındaki ticari amaçlı yolculuklarında birtakım güzergâhları kullanmışlardır. Bu güzergâhların seçilmesinde Anadolu ve Mezopotamya arasındaki dağların, tepelerin ve nehirlerin oluşturduğu fiziki engeller oldukça önemli rol oynamıştır. Güzergâhlar üzerindeki şehirler hakkında bilgi veren en önemli kaynak ise kervan masraflarının kayıtlı olduğu itinerar vesikalarıdır. Cahit Günbattı'nın "Kültepe'de Kervan Güzergâhlarına Işık Tutan İki Yeni Metin" isimli makalesinde bu konuyla ilgili bilgiler mevcuttur. Bu makalede yayınlanan Kt g/k 220 no'lu metin Asur-Apum-Haqa-Tegaramma güzergâhında yapılan harcamaların yazılı olduğu bir belgedir.¹²³ Metnin tercümesi şöyledir;

"3 talent 28 mina İli-ālum'un awītum'u; 10 mina Amur-Aşşur'un; 10 mina İddi(n)-Amurru'nun; toplam (kalay) 3 talent 48 mina'dır. Asur'dan Apum'a kadar her bir talent bana 2 mina 2'şer şeşel (üzerinden) 7 5/6 mina 8 ½ şeşel ödedim. Apum'dan Haqa'ya kadar 3 talent 40 mina onun awītum'udur (ve) her bir talent bana 2 ½ mina 2'şer şeşel'e mal oldu. Kafa

¹²¹ Bilgiç, 1946: 411.

¹²² Günbattı, 2002: 85.

¹²³ Günbattı, 2002: 80-82.

vergesi (olarak her bir şahıs için) 5'er Şeşel (üzerinden) 9 1/3 mina 2 Şeşel ödedim. Haqa'dan Tegaramma'ya kadar onun awītum'u 3 talent 30 mina'dır (ve) her bir talent'e 1/2 mina 4'er Şeşel'den 1 5/6 mina 9 Şeşel ödedim. 6 Şeşel kalay taşıma ücretidir. Asur'un ticari malı içinden 5/6 mina 5 Şeşel Haqa dağlarında; 1/3 mina 5 Şeşel s.-vergesi;7 Şeşel balık için ödenmiştir. Hesap açığı 12 Şeşel'dir.

Bunun gibi Kültepe tabletlerinde, güzergâhlar üzerinde yer alan şehirlerin kervan masraflarının kayıtlı olduğu çok sayıda bilgi vardır. Bu vesikalar güzergâhlar üzerindeki bulunan şehirlerin lokalizasyonu hakkında bize bilgiler vermektedir.

5) TAŞIMACILIKTA KÖPRÜLERDEN ALINAN GEÇİŞ ÜCRETLERİ

Kültepe vesikalarında güzergâhlar hakkında bilgi veren bir başka nokta da kervanlardan alınan köprü geçiş ücretleridir. Bu geçiş ücretleri lokalizasyon çalışmaları için sınırlı da olsa bize bilgi vermektedir. Kt t/k 25 nolu metin¹²⁴ köprüdeki ödemeler hakkındadır. Metnin bir kısım tercümesi şöyledir;

"3 Őeşel gümüŐü wabartum dairesine verdim. 3 Őeşel (gümüŐü) de kārūm dairesine verdim. 7 mina ufalanmış bakırı perdum'u satın aldığımız günde, Őarap için tarttım. 1 mina'yı han için tarttım. 2 1/2 mina'yı köprüde tarttım. Bütün bunları Őalatiwar'da perdum için tartmaya mecbur oldum. 5 mina bakırı kārūm dairesine, 5 mina bakırı bir mabet memuruna (vazifelisine) tarttım. 5 mina bakırı, bizi nehrin kıyısına (kenarına) kadar götüreren (kiŐiye)'e verdim. O bizi nehrin kıyısına kadar (götürdü). Bütün bunları WahŐuŐana'da perdum için tartmaya mecbur oldum"

Bu metindeki "köprüde tarttım" ifadesi köprü geçiş ücretleri konusunda bize ipucu vermektedir. Bu metnin benzeri olan diğeri bir belge ise perdum

¹²⁴ Sugiyama, 1997: 106.

konusunda ele aldığımız Kt t/k 1 nolu metindir.¹²⁵ Metnin tercümesini tekrar inceleyecek olursak şöyledir;

Katala'nın perdum'u satın almak için bana verdiği 2 mina'dan (2 mina gümüşten) 6 ½ šeşel eksik gümüşe, 1/3 mina gümüş(ü) kendim ilave ettim. 2 mina 16 ½ šeşel gümüşü perdum için tarttım. 3 šeşel gümüşü han için verdim. 3 šeşel gümüşü kārūm dairesine gümrük vergisi olarak verdim. 7 mina bakırı, perdum'u satın aldığımız günde, şarap için tarttım. 1 mina (bakırı) işpatallu için, bütün bunları Šalatiwar'da perdum için tartmak zorunda kaldım. Šalatiwar'dan çıktık ve 2 ½ mina bakırı nehrin kıyısında perdum için tarttım. 2 mina bakırı hububat için Šalatiwar'da tarttım. 5 mina bakırı hana, 5 mina'yı da gümrük vergisi olarak kārūm dairesine tarttım. 5 mina (bakırı) kaššum memuruna tarttım. 4 mina (bakırı) hububat için tarttım. 10 mina bakırı kılavuz(luğu) için değırmenciye verdim. O beni nehrin kenarına kadar götürdü. 1 mina (bakırı) gemiciye verdim. Bütün bunları Wahšuşana'da perdum için tartmaya mecbur oldum.

Hem Kt t/k 1 hem de Kt t/k 25 no'lu metinde Šalatuwar ile Wahšuşana arasında yapılan ödemelerden bahsedilmiş ve bu iki şehrin arasında bir köprü olduğu anlaşılmıştır.

AKT III 34 no'lu metinde de kervanın belli bir meblağı köprüden geçmek için ödediği yazmaktadır. Bu metinde Šalatuwar ve Wahšuşana arasındaki nehir engelinden ve bu nehir üzerindeki bir köprüden bahsedilmiştir. Buna göre kervanın geçmek zorunda olduğu engelin Kızılırmak olabileceği akla gelmektedir.¹²⁶ Metnin tercümesini inceleyecek olursak şöyledir;

Wahšuşana'dan Šalatuwar'a kadar, hem dātum vergisi için, hem de eşeğin yemi için, hem de han için 115'er šeşel bakır tuttu. Ayrıca köprüde kervanın geçmesinde (her bir eşek için) 20'şer šeşel (bakır), eşeklerin yemi için Šalatuwar'da 120 šeşel (bakır), 150'şer šeşel (de) Purušhattum'a giderken

¹²⁵ Sugiyama, 1997: 105-106.

¹²⁶ Kuzuoğlu, 2000: 330.

tuttu. Köprüden geçen eşeklerin geçiş vergisi için 15'er şeşel, Puruşhattum'da eşeğin ve uşağın yiyeceği için 90 şeşel (bakır), 150 şeşel bakır Arwanahşu'nun sermayesi için verdim.¹²⁷

Athuruşna'nın okalizasyonu hakkında bilgi veren Kt n/k 1582 no'lu metinde şalatuar şehrinden Nenaşa'ya gidilirken geçiş ücreti olarak 5 mina bakır verildiği yazmaktadır. Muhtemelen bu seyahat, Wahşuşana yoluyla ve Kızılırmak'tan geçilerek gerçekleştirilmiş olmalıdır.¹²⁸

6)TAşIMACILIKTA ALINAN VERGİLER VE BU VERGİLERİN KAÇAKÇILIĞA OLAN ETKİLERİ

Asur Ticaret Kolonileri ağı'nda Anadolu'da bulunan yerli beyler, Asurlu tüccarların Anadolu içerisinde ticaret yapmalarına izin vermekte fakat bunun karşılığında tüccarlardan çeşitli isimler altında birtakım vergiler almaktaydı. Tüccarlardan alınan vergi oranları Anadolu'ya gelen eşyaların değerine göre değişmekteydi. Ayrıca vergi alan yerli beyler tüccarların güvenliğini de üstlenmekteydiler. Tüccarlar sadece yerli beylere değil aynı zamanda kārūm dairesine de vergi ödemekteydiler. Takdis ve kurban amaçlı paralarlarla, rahibelere gönderilen paralardan ve soyguna maruz kalmış tüccarın mallarından vergi alınmazdı.¹²⁹ Kültepe vesikalarında geçen vergileri incelemek olursak şöyledir;

6.1) Nishatum Vergisi

Hakkında en çok řey bilinen bu vergi çeşitli, nishatum veya nisihtum telaffuzlarıyla kaydedilmekte ve "ıkmak, koparmak, çekip almak vs." karşılıklarındaki nasāhum fiilinden türetilmiştir.¹³⁰ Metinlerde hem Anadolu, hem de Asur'daki yönetime, kārūm dairesine, Asur'daki tüccarların teşkilatı gibi farklı makamlara verildiği kaydedilen nishatum vergisi kervanların geçtiği her şehirden alınmaktaydı. Tekstil ürünlerinden % 5, kalaydan 2/65,

¹²⁷ Sugiyama, 1997: 109-110

¹²⁸ Yılmaz, 2001: 56.

¹²⁹ Bayram, 1996: 38.

¹³⁰ Bayram, 1999: 6

gümüştten 5/120 oranında alınan nishatum ile kaçakçılık için yapılan ödemeyi ifade eden pazzurtum'un birbirlerine alternatif oldukları düşünülmüştür. Fakat, Kt n/k 558 no'lu metnin 17-20. satırlarında "ister nishatum ister pazzurtum için senin gümüştünden 3 şeşel alındı", Kt n/k 564 no'lu metinde ise; "15 top elbiseyi Şalahsuwa'nın nishatum'u ve pazzurtum'u olarak bizden aldılar".¹³¹ ifadeleri nishatum ve pazzurtumun birbirlerine alternatif olmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

Anadolu'dan Asur'a götürülen mallarla ilgili metinlerde geçen nishassu watar/watrū šaddū' assu šabbū, yani "nishatum vergisi üzerine eklenmiş, šaddū'atum vergisine doyrurulmuş" ifadesi hem nishatum hem de šaddū'atum vergisinin belirli bir nisbette ödendiğini ortaya koymaktadır.¹³² Bu ifade Asur'un Anadolu'ya ihraç ettiği mallar için kullanılmamıştır. Ayrıca "nishassu wasīssu" diye isimlendirilen "ihraç malının nishatum vergisi", ithal edilen mallardan alınan vergiden çok farklıdır.

6.2) Šaddū'atum Vergisi

Kaniš kārumu'na ve bēt-ālime ödenen bu vergi, vesikalarda nishatum vergisinden sonra ismi en çok kaydedilen vergi çeşididir. Šaddū'atum vergisinin ödenmesi karşılığında tüccarlara birtakım ticari kolaylıklar sağlanmıştır. Bunlar malların depo edilmesi, tartıların ayarlanması, faiz oranlarının belirlenmesi, tüccarlara kefil olunması gibi kolaylıklardır. 1/60 oranında alınan šaddū'atum nadā'um "atmak, depo etmek" fiilinden türetilmiştir. Kt t/k 1 ve Kt t/k 25 no'lu metinlerden šaddū'atum için yapılan ödeme ile bēt wabri, yani misafir evine daha açık ifadeyle "gecelemek için kalınan yere" yapılan ödemenin aynı miktar olduğunu tespit etmekteyiz.¹³³ Ancak araştırmalar sonucunda bunun bir tesadüf olduğu açıklanmıştır.

¹³¹ Şahin, 1994: 130.

¹³² Bayram, 1999: 8.

¹³³ Bayram, 1999: 10.

6.3) Tātum Vergisi

Tātum, ta'tum ve dātum şeklinde telaffuz edilen bu vergi Asur'dan gelen kervanlardan Anadolu'da alınan bir tür yol vergisidir. Yol vergisi olduğunu kanıtlayan ifade tātum ša harrānim ifadesidir. Malın değerinin bir kısmına uygulanan bu vergi, kervanların geçtiği şehirler arasındaki mesafeye göre ödenmektedir. Tātum vergisinden elde edilen gelirin bir bölümü, tüccarların güvenliğini sağlamak amacıyla karakolların yapılmasına harcanmıştır.

6.4) Qaqqadātum Vergisi

"Baş, kafa" anlamına gelen qaqqadum kelimesinden türeyen bu vergi, Asur'dan Anadolu'ya gelen kervanlardan kişi başına alınan bir vergi çeşididir. Kısaca "kafa vergisi" olarak anılan kelime; Asur'dan Anadolu'ya getirilen ticari mal yüklü, bazı istisnalar hariç, bütün kervanlardaki her şahıs için alınan vergi veya ödemeyi ifade ediyordu.¹³⁴ 10 ile 15 şeşel arasında fiyatı değişen bu vergi, kervanın geçtiği şehir ve taşıdığı yük miktarı ile değişiklik gösterebilmektedir.

6.5) E/İšratum Vergisi

Akadca 10 anlamına gelen ešru kelimesinden türetilen bu vergi yerli beyler tarafından kumaşlardan %10 oranında alınan bir vergi çeşididir. Bir kısım araştırmacı bu vergiyi nishatum vergisinin alınmasından sonra kalan %10'u ifade etmek için kullanırken bir kısım araştırmacı ise yerli kralların sahip olduğu %10 oranındaki ilk satın alma hakkı olarak açıklamıştır. Kt 81 /k 134 no'lu metin bu vergi hakkında bize net bilgiler vermektedir. Bu metine göre; "Toplam 99 kutānum kumaşını saraya soktular. İçinden 4 kutānum kumaşı satıldı ve 5 kutānum'u nishatum (vergisi olarak) aldılar. 90 kutānum'u bana sevkettiler. 9 kutānum'u išratum (vergisi olarak) ve 3 şeşel gümüşü

¹³⁴ Bayram, 1999: 11.

kendiliğimden verdim”¹³⁵ Bu metin işratum vergisi, sarayın ilk satın alma hakkıdır yönündeki açıklamalara uymamaktadır.

6.6) Wasītum Vergisi

Wasītum kelimesi wasā’um “bırakmak terketmek” fiilinden türetilmiş, ve “ihraç vergisi, kervanın hareketinde alınan vergi, resim” olarak değerlendirilmiştir.¹³⁶ Malların yola çıkışında 1/20 oranında alınan bu vergi hakkındaki bilgiler şu metinlerde yer almaktadır; TC 3,36 da 16 ½ şeşel gümüş çıkış vergisi, CCT 3, 22 de 8 1/3 şeşel gümüş wasītum, CCT 2, 2’de her iki kervandan da 5’er şeşel wasītum vergisi verildiği görülmektedir.¹³⁷ Ayrıca kervanın Kaniş’ten ayrıldığında da wasītum vergisinin ödendiğine dair bilgiler mevcuttur.

6.7) Ēribtum Vergisi

Asurca erābum “içeri girmek” fiiliyle oluşmuş bir terim olan ēribtum Asurlu tüccarlardan alınan giriş vergisidir. “Ayak bastı parası” olarak niteleyebileceğimiz bu vergi wasītum vergisiyle tamamen zıt anlamdadır. Kārum dairesine ödenmektedir. Ēribtum için “prense verilen hediye, içeri girme izni almak maksadıyla krala verilen hediye ” karşılıkları da verilmektedir.¹³⁸

6.8) Metum- Hamšat Vergisi

Asurca meatum 100 ve hamšum 5 sayılarından oluşan bu terimin anlamı “yüzde 5”tir.” Kārum dairesine ödenen bu vergi hakkında çok sayıda bilgi mevcut değildir.

Sonuç olarak Koloni Çağı’nda Anadolu’daki yerli krallıklar çeşitli isimler altında Asurlu tüccarlardan vergiler almışlar bu vergilerin oranlarını, değerli madenlerde yüksek kalayda ise düşük tutmuşlardır.

¹³⁵ Bayram, 1999: 12.

¹³⁶ Bayram, 1999: 12.

¹³⁷ Şahin, 1994: 135.

¹³⁸ Bayram, 1999: 12.

Asurlu tüccarlardan alınan geçiş ücretleri ve büyük orandaki vergiler onların kârlarını azaltmış, bu nedenle tüccarlar kanun dışı yollara başvurup vergilerden kurtulmaya çalışmış ya da yasaklanmış bazı malların ticaretini yapmışlardır. Tâcirlerin söz konusu vergileri ödememek için teşebbüs ettikleri başlıca yollar: Gümrüğe girmemek veya mahalli idarelerden gümrük izni almadan malı şehre sokmak ve harrân sükinnim olarak adlandırılan muhtemelen güçlkle aşılın tâli yolları takip etmek şeklinde kendini göstermektedir.¹³⁹ Tüccarlar, yerli beyler tarafından yasaklanmış bazı yollarda ticari eşyaları satıp değiştirerek gümrük kaçakçılığını gerçekleştiriyorlardı.

Tüccarların bu yasadışı faaliyetlerine karşı Anadolu'daki yerli beyler birtakım tedbirler alma yoluna gitmişlerdir. Yerli beyler güvenliği sağlamak ve kaçakçılığı önlemek için nöbetçiler tutmuşlardır. Kültepe vesikalarında geçen "gözetleme, kontrol sıkı veya nöbetçiler kuvvetli" anlamlarına gelen massarâtum dannâ ifadesi bunu kanıtlamaktadır. Bunun dışında bir belgede "...kaçak mallar yakalandı; saray Puşu-kên isimli tüccarı hapse attı. Gardiyanlar çok uyanık. Bütün ülkelere kaçakçılık bildirildi ve nöbetçiler kondu. Dikkat! Kaçakçılık yapmayın!" biçiminde tüccarları uyaran bir metin dikkati çekmektedir.¹⁴⁰ Bunun dışında yerli beyler tüccarlardan kaçakçılık yapmayacaklarına dair kutsal bir yer olan Hamrum'da yemin almakta idiler.

Kültepe vesikalarında kaçakçılıkla ilgili pazārum =gizle(n)mek, sakla(n)mak, kaçırınak, puzrum = sır, gizli, saklı, pazzurum = gizlemek, kaçırınak, kaçakçılık yapınak, mupazzirum = kaçak mal taşıyıcısı, kaçakçı pazzurtum = kaçak mal, kaçırılan mal için yapılan ödeme, gizli depo, harrân sükinnim (bazı ödemelerden kurtulmak için takip edilen ve güçlkle aşılın tâli yol) dar sokak/geçit/yol¹⁴¹ gibi ifadeler yer almaktadır. Bir Kültepe metninde (Kt n/k 564) "5 mina'dan 5 şeşel eksik kalay (ister) tātum vergisi, ister eşeşin sürücüsünün yiyeceğı (olarak) Buruddum şehrine kadar bana mal oldu.

¹³⁹ Bayram, 1987: 285.

¹⁴⁰ Dinçol, 1987: 22

¹⁴¹ Bayram, 1987: 286.

Šalahsuwa'ya yapılan 12 elbise kaçakçılığının (değeri) ½ mina 5 šeqel kalan artanıdır. Onlar bana borçludurlar denilmektedir".¹⁴² Bu metinden Šalahsuwa şehrinde yasadışı bir faaliyetin olduğu anlaşılmaktadır.

KTS 59 d metninde "Ulāma'dan Puruštattum'a kadar kaçakçılık için 30 mina harcadım" ifadesinin geçmesi kaçakçılık sırasında bazı kimselere çeşitli ödemelerin yapıldığını gösterdiği için önemlidir. Vesikalardan elde edilen bu bilgiler doğrultusunda Koloni Çağı'nda kaçakçılığa göz yuman bazı yerli beylere rüşvet verildiğini öğrenmekteyiz.

Harrān sūkinnim hakkında bilgi veren bir başka belge ise BIN 4, 48'dir. Burada mal sahibi, eşyalarını kaçak olarak şehre sokabilmek için öncelikle harrān sūkinnim 'in kullanılması, ancak yolun uygun olmaması durumunda malın kervanda bulunan şahısların elbiseleri altına gizlenerek, parçalar halinde şehre sokulması talimatını vermektedir.¹⁴³ Belgelerden anlaşıldığı üzere harrān sūkinnim'in kullanılması seyahat masraflarından dolayı mümkün gözükmemektedir. Veenhof, šaddū'atum vergisinin alındığı Kaniš kārumu'nda kervanların vergi vermemek için harrān sūkinnim'i kullanarak, Hurāma'dan kaçtıklarını ifade etmiş, iyi kalitedeki tekstil ürünlerinin ise saraya girmeden harrān sūkinnim'den taşındığını belirterek, kaçakçılık girişiminin başarıya ulaşmasından sonra tüccarlardaki rahatlamaya işaret etmiştir.¹⁴⁴ VAT 1384'de ise Aššur-resi ve Aššur taklaku'dan Šu-Suen'e yazılan mektupta; "Eğer Puzur-Aššur gizli yoldan (malları) satmak isterse onun uşaklarını sana göndereceğim, sen söyle dedin; Ondan önce seyahat edeceğim ve Hurāma'da veya Kuššara'da onun altın hissesini faiziyle birlikte vereceğim" denilmektedir.¹⁴⁵

Bu bilgilerden hareketle K.R. Veenhof harrān sūkinnim'in normal yollarda ödenmesi gereken ücretler ve şehirlerde alınan transit geçiş

¹⁴² Şahin, 1994: 139.

¹⁴³ Yılmaz, 2001: 4.

¹⁴⁴ Veenhof, 1972: 331.

¹⁴⁵ Veenhof, 1972: 329.

ücretlerinden kaçmak için kullanılan bir çeşit kaçakçılık yöntemi olduğu sonucuna varmıştır.¹⁴⁶

Kaniš kārumu'na Wahšušana karumu'nun gönderdiği mektubu (Kt 83/k 284) incelediğimizde " Geldikleri harrān sūkinnim'in šaddu'ātum'una dair senin bize bildirdiğin 2 mina 10 šeşel gümüŝ"¹⁴⁷ ifadesinden harrān sūkinnim'den de vergi alındığı anlaşılmıştır. Veenhof bu durumun masraflardan dolayı olabileceğini söylemiş, Sebahattin Bayram ise bu yoldaki vergilerin daha ucuz olabileceğini bu yüzden tüccarların bu yoldan gelmek isteyebileceklerini ifade etmiştir. Cahit Günbattı ise, bu yolların sapa ve sadece kaçakçılar tarafından kullanılan kontrol dışı yollar olmadığını, asıl güzergâh dışında tâli yollar olduğunu söylemektedir.¹⁴⁸ Bizde son zamanlarda yapılan araştırmaların vermiş olduğu bilgiler ışığında harrān sūkinnim'in sadece kaçakçılar için kullanılan yol olmadığını güzergâh dışında kullanılan engebeli yollar olduğunu düşünmekteyiz.

¹⁴⁶ Veenhof, 1972: 332.

¹⁴⁷ Bayram, 1987: 288.

¹⁴⁸ Yılmaz, 2001: 4.

İKİNCİ BÖLÜM

ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI'NDA HABERLEŞME

Mezopotamya toplumlarında haberleşmenin önemi her dönemde kendini göstermiştir. Sümer dilinde lu kin-gi4-a Akad dilinde mār šipri diye geçen “iyi haber getiren” anlamına gelen haberciler, Mezopotamya toplumunda resmi olarak kendisine teslim edilen yazılı ve muhtelemen sözlü mesajları taşımakla görevlendirilmiş, aynı zamanda otorite yetkileri ve pazarlık yapabilme hakları olan kimselerdir.

Mezopotamya'da zaman zaman siyasi yapıların parçalanması, mevcut farklı oluşumların oluşması, diplomatik ilişkilerin değişmesi sonucu bu durumları bildirmek, merkezden çevre devletlere bilgi akışını sağlayabilmek için mesajların taşınması gerekiyordu. Bu taşıma işlemini gerçekleştirenler toplumda önemli bir role sahip olan haberciler olmuştur. Habercilerin önemi, içinde bulunulan dönemlerin sanat ve edebiyat eserlerinde de yer almıştır. Enmerkar ve Aratta Kralı adlı Sümer destanında Uruk kralı ve Aratta kralı arasında geçen söz düellosu, her ikisinin habercisinin taşıdığı haberler vasıtasıyla gerçekleşmiştir.¹⁴⁹ Sargon efsanesinde de habercilerle ilgili bilgiler mevcuttur. Akkad İmparatorluğu kurulmadan önce Sargon, Kiş kralının hizmetindeyken içeriğini bilmediği ve kendi idamını içeren bir mektubu Uruk'a göndermekle görevlendirilmiştir. III. Ur Devri'nde imparatorluğun posta ağlarını genişlettiğini, o dönemde yazılmış olan edebiyat eserlerinde ve birtakım kişilere verilen görevleri, kısaca anlatan belgelerde görmekteyiz. Bu belgelerden posta ağlarının genişletilmesinin tamamen imparatorluk bürokrasinin değişmesiyle ilgili olduğu anlaşılmıştır.

Haberleşme konusuyla ilgili en önemli vesikalar II. binyıl ortalarına dayanmaktadır. Devletler arası ilişkilerin geliştiği bu dönemde özellikle diplomatik haberleşmelerin çok sık olduğunu görmekteyiz. Bu diplomatik haberleşmeleri sağlayan en önemli aracı ise mār šiprim'lerdir. Çok sayıda

¹⁴⁹ Michel ve Joannés, 2001: 526.

özel ve resmi vesikanın bir yerden bir yere taşındığı bu dönemde bilgilerin kil tabletlere yazıldığı bilinmektedir.. Bu dönemin haberleşme aracı mār šiprim'lerden sonra, üzerine yazıların yazıldığı kil tabletlerdir. Bu dönemde mektup göndermek için tüccar kervanlarından yararlanıldığı belgelerden anlaşılmıştır.

Kil tablet taşıma işinin babadan oğula geçtiğini açıklayan Mari metinleri haberciler hakkında geniş bilgiler vermiştir. Habercilerin içinde buldukları konum haber taşınmasında etkiliydi. Örneğin; Bazı haberciler sınırlı bir alanda yolculuk ederek ellerindeki mesajı en yakın merkeze verip geri dönerken bazı haberciler elindeki mesajı başka bir merkezde bulunan haberciye götürüyordu. Bazı haberciler devletle ilgili haberleri taşıdıkları için elindeki mesajı son yere kadar iletmekle yükümlüydüler. Bazı zamanlar bu habercilerin muhbir görevi de gördükleri belgelerden anlaşılmıştır. Bunlar basit yazışma taşıyıcıları olabildikleri gibi, aynı zamanda görevli ya da tam potansiyelli yetkili de olabilirlerdi.¹⁵⁰ Bazı zamanlar tek başına bazı zamanlar da kalabalık gruplarla yolculuk eden habercilerden istenen kriterler hakkında belgelerde net bilgi olmamasına rağmen Mari metinlerinde iki özelliğin gerektiği açıklanmıştır. Bu özellikler hızlı olmak (qallu) ve güvenilir olmak (taklu) idi.¹⁵¹ Yaya, eşek üstünde, gemi ya da kağnıyla yolculuk eden habercilerin günde otuz kilometre yol kat ettikleri belgelerden anlaşılmıştır.

Mezopotamya'da haberleşmelerin I. binyılda genellikle diplomatik ilişkileri kapsayan bir nitelikte olduğu görülmektedir. Bu yüzden bu tür mesajların taşınmasında güvenlik önlemlerinin alındığı belgelerde açıklanmıştır. Özellikle Yeni Asur Devleti, ülke içindeki haberleşmeyi ve askeri harekâtı güvenlik altına almak için sürekli posta bağlantıları kurmuş ve taş döşenmiş ulaşım-iletişim yolları yaptırmıştır.¹⁵²

Mezopotamya M.Ö. III. binyılda yazıyı bilmesine rağmen Anadolu, II. binyılın başlarında Asurlu tüccarların Anadolu'ya gelmesiyle yazıya geçmiştir.

¹⁵⁰ Michel ve Joannés, 2001: 527.

¹⁵¹ Michel ve Joannés, 2001: 527.

¹⁵² Erdoğan, 1999: 18.

Asurlu tüccarların beraberinde getirdikleri çivi yazısını, Anadolu'da yaygın bir şekilde kullanmalarıyla Anadolu-Mezopotamya arasında başlayan ticaretle birlikte güçlü bir haberleşme ağı da kurulmuştur.

Eski Asur Koloni Çağı mektuplarında Kültepe-Kaniş ile Asur arasında kervanlarla yola çıkan ve hem mektup hem de ticari mal taşıyan habercilerden söz edilir.¹⁵³ Bu dönemde de habercilerin korunması için birtakım güvenlik önlemleri alınmıştır. Koloni Çağı'na ait Kaniş kârumu ve şehrin elçileri tarafından tüm kârum'lara yollanan bir mektupta, talimat vermek üzere gönderilmiş iki resmi habercinin, iki eskort eşliğinde, bir sonraki koloniye koruma altında gönderilmesinde her koloninin yükümlü olduğu belirtilmektedir.¹⁵⁴ Alınan bütün bu önlemlere rağmen kervan saldırılarında birtakım habercilerin öldüğünü vesikalardan öğrenmekteyiz. Uluslararası haberciler için ayrıca siyasi karıştıllıklar yüzünden bir bölgeden geçiş izni alamamak, yolda veya gittiği ülkede uzun süre güvensizlikle karşılanıp kabul edilmemek gibi tehlikeler de vardı.¹⁵⁵ Bu dönemde habercilere belli ödemeler yapıldığı masraf listelerinden öğrenilmektedir. Haberciler Asurlu tüccarların takip ettikleri kervan güzergâhlarını kullanarak Anadolu'daki yerli beylere mesajlarını iletmişlerdir.

1) ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI'NDA HABERLEŞME ARAÇLARI

1.1) Kil Tabletler

Mezopotamya'da en erken yazı malzemelerinden biri olan kil tablet Dicle ve Fırat nehirlerinin sağladığı uygun ulaşım koşullarına bağlı olarak kurulan kentler arasında iletişim aracı olmuş ve yazının icat edilmesine bağlı olarak, bilgilerin kalıcı olmasını sağlamak yönünden bir görev yüklenmiştir.¹⁵⁶

Killi topraktan yapılan tabletler için, balçık, kum ve bitkisel özlü bir toprak gerekmektedir. Mezopotamya'da yazı malzemesi olarak kilin

¹⁵³ Dinçol, 2006: 4

¹⁵⁴ Dinçol, 2006: 4

¹⁵⁵ Dinçol, 2006: 4

¹⁵⁶ Yıldız, 2000: 6

seçilmesindeki temel etken, kil tabletlerin çok çabuk zarar görmemesi ve pişirilenlerin yok olmaktan kurtulma şansının olmasıdır. İyi bir kil tabletin oluşması için kilin iyice yıkanması gerekmektedir. Bu amaçla kil suya konuyor, içindeki çakıl, kum ve diğer küçük maddeler dibe çöküyor, en altta kabın dibinde tabakalar halinde kil elde ediliyordu.¹⁵⁷ Bunun dışında nehirlerdeki suların taşması sonucu oluşan özlü toprak nehir sularının çekilmesi ile sığ yerlere giderek dibe çöküp kil tabakalarını oluşturmaktaydı. Tabletler henüz yaşken özel kamış kalemlerle az sayıdaki kâtipler tarafından yazılıyordu. Kil tabletlerin çoğu güneşte kurutulmasına rağmen içeriği önemli olanlar fırınlarda pişirilmekteydi. Fırınlama ya da kurutma işlemi biten tabletler arşivlerde saklanıyordu. Bazı tabletlerde arka yüzündeki son kolonunun altına, yazma işleminin bittiğini gösteren bir çizgi çekilirdi. Çizgiden sonra boş kalan bölüme ise “kolophon” adı verilir. Bu bölümde, tabletin içeriğinden bahsedilip, eğer metin birden fazla tablet üzerine yazılmışsa, kaçınıcı tablet olduğu da belirtilir ve bazı durumlarda kâtip adını da yazar.¹⁵⁸ Bazı tabletlerde ise kolophon bölümünün olmadığı yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır.

Kil tabletler güvenlik amacıyla genellikle zarflanmışlardır. III. Ur Devri'nde başlayan bu uygulama Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda da devam etmiştir. Katipler yazma işlemini bitirdikten sonra kil tableti koymak için kilden zarflar hazırlamışlardır. Bir parça kil alınarak, düz bir yüzey üzerine açılıyor, ekmek kabuğu inceliğine getiriliyor ve tablet, bu kil tabakasına sarılıyordu.¹⁵⁹ Tablet tamamen kapatıldıktan sonra düzgün olmayan kısımları içeri kıvrılıp düzeltilirdi. Bu uygulamayla zarf, tablete uygun duruma gelirdi. Zarflanan tabletler daha sonra mühürleniyordu. Özellikle kilden, değerli taş ve madenlerden yapılmış bu mühürler Mezopotamya'ya özgü sandığımız ve buradan Anadolu'ya gelmiş olduğu varsayılan silindir biçimli olanlardır.¹⁶⁰ Kil tabletleri saklamak için birtakım yollara başvurulmuştur. Özellikle Kültepe

¹⁵⁷ Yıldız, 2000: 9.

¹⁵⁸ Hırçın, 2000: 22.

¹⁵⁹ Yıldız, 2000: 12.

¹⁶⁰ Yıldız, 2000: 10.

Karum II (M.Ö 1952-1872) ve Ib (M.Ö 1842-1792) tabakalarında bulunan Asurca çivi yazılı kil tabletler¹⁶¹ yere gömülü küpler ve bodrum katlarındaki sepetler içerisinde gruplar halinde duruyordu.

Sonuç olarak Mezopotamya’da kullanılan kil tabletler çevre devletlerle yapılan haberleşme ağının en önemli araçlarından biri olmuş Anadolu ve Mezopotamya arasındaki ticari ilişkilerin yoğunluğu Anadolu halkının kil tabletlerle tanışmasına imkan vermiştir.

1.2) Haberciler

1.2.1) Elçi, Haberci “Şiprum, mār šiprim”

Akadca’da “haberci” karşılığı için mār šiprim ifadesi kullanılmıştır. Fakat Eski Asur’da šiprum şeklinde de kaydedilmiştir.¹⁶² Şiprum kelimesi Akadca “šapāru göndermek” fiilinden yapılmış bir isim olup “elçi” anlamında da kullanılmıştır.¹⁶³ Kültepe vesikalarında da bu durum gözlenmektedir. Metinlerde šiprum kelimesi šiprum ša ālim “Asur şehrinin elçisi” ve šiprum ša kārīm Kaniš “Kaniš kārūmu’ nun elçisi” şeklinde geçmektedir. Şiprum ša ālim, Asur şehir meclisinin emirlerini Anadolu’ya getirip Anadolu’daki yerli beylerle diplomatik ilişkiler içine girmiştir. Şehirdeki elçilerle işbirliği içinde olan šipru ša ālim, direktiflerinin her birini bütün kārūm’lara yollayıp, ayrı yerleşmelerden mektuplar kabul edip, ayrıntılı konularda yardım ve tavsiye dileklerinde bulunmuştur.¹⁶⁴

Asur Devleti tarafından dakik görevler için gönderilen bu kişiler tehlikeli durumlarda olaylara müdahale edebilmektedir.¹⁶⁵ Buna örnek teşkil edecek bir belgede, şöyle deniliyor; “Babamız para cezası ödediği zaman şehrin elçisi gelerek o kasayı açtı lulum ve kumaşları onun eline verdi, depoda bulunuyor. Bu konuda kārūm için yazdırdılar ve babamın şirketinin avukatı

¹⁶¹ Yıldız, 2000: 40.

¹⁶² Dercksen, 2004: 241.

¹⁶³ Şahin, 2002: 70.

¹⁶⁴ Orlin, 1970: 65.

¹⁶⁵ Michel, 2001: 77.

olan Şu-Anum Asur'a taşıyacaklar".¹⁶⁶ Bu bilgilerden hareketle Anadolu'daki en yüksek otoritenin Kaniş kārumu'ndan sonra Asur Şehrin elçisi olan Şiprum Őa ālim'in olduğunu söyleyebiliriz.

Vesikalarda geçen Şiprum Őa ālim dışında kullanılan bir diğer kelime ise Şiprum Őa kārım Kaniş ifadesidir. "Kaniş kārumu'nun elçisi anlamına gelen bu kişilerin Anadolu'daki diğer kārum'lara Kaniş kārumu'nun direktiflerini bildirdiği vesikalardan anlaşılmıştır.

Kūltepe vesikalarında yer alan masraf listelerinde Őiprum'lara ödenen paralardan bahsedilmiştir. Bu belgelerde KuŐara ve Timelkia Őehirleri arasında Őiprum'lara ödenen paralardan, ŐalahŐuwa'lı elçi için ödenen gümüŐlerden bahsedilmiştir. Őiprum'lara ödenen meblağlar hakkında net bir bilgi veren belge ise CCT 1: 29'dur. Bu belgede Kaniř Őehrinin elçisine 15 Őeql kalay, Tegamma Őehrinin elçisine ise 7 Őeql kalay ödendiği belirtilmiştir.¹⁶⁷

Koloni Çağı Anadolu'suna baktığımızda Şiprum'ların hem "haberci" hem de "elçi" oldukları anlaşılmıştır. Bu husus hakkında en iyi örnek Kt 83 /k 117 no'lu metindir. Bu metnin tercümesi Şöyledir;

"Kaniş kārumu'na söyle, sizin elçiniz ve Wahşuşana kārumu Şöyle der: Ulāma ve Őalatuar wabartum'larının bize gönderdikleri mektuplarını biz okuyup mühürledik ve size aktarmaktadırlar. Biz mektupları okuduğumuz günde, iki haberciyi Ulāma yolundan, iki haberciyi Őalatuar yolundan Puruşhattum'a meseleyi halletmeye gönderiyoruz. Bize getirdikleri ilk meseleyi size bildireceğiz ve kulağınızı açacağız (sizi haberdar edeceğiz). Kātip İkuppia bizim elçimizdir."¹⁶⁸

Habercilerle ilgili bilgi veren diğer bir metin ise Kt n/k1374 no'lu metindir. Bu metnin tercümesi ise Şöyledir; "Amkuwa'nın ve kralın habercisi

¹⁶⁶ Şahin, 2002: 71.

¹⁶⁷ Şahin, 2002: 72,

¹⁶⁸ Günbattı, 1987: 480.

Hidašba, buraya geri döndü ve Amkuwa'lı şöyle dedi: Kumaşların sahibi buraya gelsin ve Lakkimišša'da yemin etisin ki, onun kumaşlarının bedelini ödeyeyim. Biz söyle diyoruz; Kim Lakkimišša'nın iştirak payı için yemin etti ve kim kârlı Asur'un kılıcı için çiğniyor? Sen yemin edeceksin ve kumaşların bedelini alacaksın.¹⁶⁹

Kısaca Koloni Çağı Anadolu'sunda karşılıklı haberleşmede en önemli araçlardan biri olan şiprumların hem "elçi" hem de "haberci" anlamlarını karşıladığı kanaatindeyiz.

1.2.2) Haberci "Muqarribum"

Araştırmacılar tarafından kervan yolculuğu sırasında kervanlara eskortluk yapan, malların güvenliğinden sorumlu bir kılavuz olduğu öne sürülse de son araştırmalar muqarribum'ların "kılavuz"dan öte bir "ulak" olabileceğini ortaya koymuştur. Özellikle kārūm Kaniš'den Tuhpia'ya kadar bütün kārūm ve wabartum'lara yazılmış Kt 92/k 224 no'lu mektup muqarribum'lar hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu mektupta konu bildirilmemekte, fakat kārūm ve wabartum'lara haber ulaştırmak için muqarribum adı verilen ulakların yardımcı olarak verilmesi istenmektedir.¹⁷⁰ Muqarribum'lar hakkında bilgi veren bu Kt 92/k 224 no'lu metnin tercümesini inceleyecek olursak şöyledir;

Kārūm Kaniš, Tuhpia'ya kadar bütün kārūm ve wabartum'lara şöyle diyor: Elçilerimizden Kulia, görev için gönderilmiştir. 2 adet "muqarribum"u ona veriniz ki kārūm'a (haberi) teslim etsin! Onu bekletmeyiniz! Sizin seçtiğiniz 'muqarribum'lar eğer Kulia ile gitmek istemezlerse, onu mükellef kılınız ve gönderiniz!¹⁷¹

Kültepe metinlerinde yer alan masraf listelerinde muqarribum'lara çeşitli ödemelerin yapıldığı yazılmıştır. Kt m/k 127 no'lu metin muqarribum'a

¹⁶⁹ Bayram, 1994: 218.

¹⁷⁰ Çeçen, 1997: 222.

¹⁷¹ Çeçen, 1997: 231.

yapılan ödemededen bahsetmektedir. Bu belgede ilk önce kervanın korunmasıyla ilgili kişilere birtakım ödemelerin yapıldığı, daha sonra da muqarribum'a 4 ¼ sheqel kalay ödendiği¹⁷² ifade edilmiştir.

Sonuç olarak Asur'dan alınan haberleri her kārūm ve wabartum'a ulaştırabilmek için Kaniš kārūmu'nun haberin her ulaştığı yerde bir muqarribum görevlendirilmesini sağladığı anlaşılmıştır.

1.2.3) Tellal "Nāgiru"

Anadolu'da elektriğin bulunmadığı zamanlarda tellal adı verilen şahıslar önemli haberleri halka duyurmak için bulunduğu yerin en yüksek noktasına çıkarak bağırlardı. Akadca'da da "tellal, haberci"¹⁷³ olarak bilinen nāgiru Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda haberleşmenin önemli unsurlarından biri olmuştur. Nāgiru denilen bu tellallar kamu ile ilgili haberleri bağırlarak halka ilan etmişlerdir. Kamu ile ilgili haberleri ileten nāgiru denilen haberciler hakkında Kültepe vesikalarında yeterli kaynaklar mevcut olmasa da, bu görevlilerin amirinin rabi nāgiru olduğu hakkında bilgiler mevcuttur.

1.2.4) Yolcu Haberci "Āliku"

Anadolu ve Asur arasında mal ve para taşıyan birisi olarak görülen āliku, alāku "gitmek" fiilinden türetilmiştir. Kültepe vesikalarında āliku denilen görevlilerin kendilerine teslim edilen para, kalay ve kumaşlardan başka özel mektupları taşıdığı da anlatılmıştır.

Kültepe vesikalarında āliku ša harrān ālimki gibi bir ifadeye rastlanmıştır. Asur şehrinin temsilcisi, bir nevi elçisi olan bu görevlinin bazı konularda otorite sahibi olduğu ve bazı davalara baktığı metinlerden anlaşılmıştır. Amkuwa wabartumu'nda bulunan āliku isimli görevlinin hüküm verdiği, Šuppilulīa kārūmu'nun, āliku ša harrān ālimki ile birlikte bir davada hüküm verdiği, Šamuha şehrinin wabartumu'nun āliku ile karar verdiği,

¹⁷² Şahin, 2002: 80.

¹⁷³ Black ve George, 1999: 231.

incelenen belgelerde ortaya çıkmıştır. Ālikum'ların ticaretle ilgili davalarda görev aldıkları anlaşılmalı birlikte onların Asur şehir meclisi tarafından atanmış bir "ticari elçi" olabileceği metinlerden anlaşılmalıdır.

Ālikum'ların mahkeme heyetinde görev almalarından başka, kervanlara el koyduğunu gösteren belgeler de mevcuttur. Bu belgelerden biri de İli-bāni isimli tüccarın İnnaya'ya yazdığı mektuptur. Bu mektupta şöyle denilmektedir; "Burada Alahum'un kervanı bulunuyor, kārūm mahkemesinde ālikum beş gündür (kervanı) bekletiyor, haberciyi serbest bıraktılar.¹⁷⁴

Bu bilgiler ışığında āliku ünvanlı görevlinin Asur şehir meclisinin elçisi olarak kārūm mahkemesinde görev aldığı ve buradaki kararları Asur şehrine bildirerek bir nevi habercilik fonksiyonunu yerine getirdiğini söyleyebiliriz.

1.2.5) İstihbarat Şefi "Rabi dayyāli"

Anadolu'da şehir devletlerinin casusluk, bilgi toplama ve değerlendirme hizmetini yapmakta olan bir teşkilat kurduklarını ve bunların başında da üst düzey bir sorumlunun olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz.¹⁷⁵ Bu üst düzey görevlinin adı rabi dayyāli olarak geçmektedir. İstihbarat teşkilatının sorumlusu olan bu görevlinin varlığı Anadolu'daki şehir devletlerinin arasındaki çekişmeleri göstermesi bakımından son derece önemlidir. Bu devirde kurulan krallıkların merkezinde diğer krallıkların elçilerinin bulunmadığını, buna rağmen elçilerin gidip geldiğini düşünürsek, bir krallıkta diğer krallığa karşı yönelen herhangi bir olayı haber verip, ona göre hareket edilmesi için gerekli olan casusluk faaliyetlerinin mevcut olduğu görülmektedir.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Şahin, 2002: 75.

¹⁷⁵ Sever, 1995: 12.

¹⁷⁶ Şahin, 2004: 66.

1.2.6) Tercüman “Targumannum”

Asur Ticaret Kolonileri Çağ'ında Asurlu tüccarlar ve Anadolu halk arasında sözlü iletişim konusunda problem olduğunu zannetmiyoruz.¹⁷⁷ Özellikle malların satıldığı pazar yerlerinde, her iki taraftan, hem Eski Asurca'yı hem de yerlilerin dilini konuşup yazabilen insanların ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.¹⁷⁸ Bu iki lisanın kullanıldığı coğrafyada bu iletişim görevini üstlenen kişi targumannum denilen görevlilerdir.

“Bildirmek, izah etmek” kökünden gelen targumannum kelimesi her ne kadar haberci olmasa da bu dönemde sözlü iletişimi sağlaması açısından haberleşmenin en önemli unsurlarından biridir. Kültepe metinleri bize targumannum yani tercüman olan meslek grubundan bahsetmekle beraber bu meslek grubunun başı olan rabi targumannim hakkında da bilgiler vermektedir. CCT IV 30 b, 7 ve 30'da targumannum, kendisine kumaş verildiğinden bahsedilen Šumma-libbi-Aššur adlı adamın mesleği olarak geçer.¹⁷⁹ Rabi targumannim olarak geçen “çevirmenler başının” Anadolu saray teşkilatı içinde adının geçmesi Asur ve Anadolu arasındaki politik ilişkilerdeki yazışmalarda yerli krallara yardımcı olduğunu düşündürmektedir.

2) HABERLEŞME ÇEŞİTLERİ

2.1) İktisadi Haberleşmeler

Asur Ticaret Kolonileri Çağ'ında ticari faaliyetlerin esas olmasından dolayı haberleşmelerde iktisadi konulu mektuplar çok fazla yer tutmaktadır. Bu dönemle ilgili çok sayıda iktisadi mektup olmasına rağmen biz sadece birkaç örnek vereceğiz.

¹⁷⁷ Michel, 2001: 41.

¹⁷⁸ Albayrak, 2000: 36.

¹⁷⁹ Bilgiç, 1953: 52.

AKT I'de Imdī-illum'a üç Asurlu'nun yazmış olduğu 82 no'lu iş mektubu iktisadi haberleşmelere örnek teşkil etmektedir. Bu metnin tercümesi şöyledir;¹⁸⁰

Imdī-illum'a Šūmi-abia, Al-tābum ve Kuzizia şöyle söyler : 1 bilat kalayı, 10 kutānum kumaşını (ve) 7 šūrum kumaşını Kaki bana getirdi. Senin kalayını biz kontrol ettik ve 1 mina eksik çıktı. Niçin sen bana şöyle söylüyorsun: "Kalayın için 7'şer šeqel, kūtānum kumaşı için 1/3'er [šeqel], šūrum kumaşı için [.....] 12'şer šeqel üzerinden (parayı) henüz gön[der]medin!" Gümüş [bizim için pahalıdır] ve 9'ar šeqel'den taksim edecekleri kalay gibi, gümüşü bakır için 1 ½ mina 4'er šeqel üzerinden ona taksim edecekler. Kalayını ve kumaşlarını senin haberine göre aldık. Kendimizi sıkarak parayı 10'ar šeqel'den gönderebileceğimiz kadar göndereceğiz.

Bu metinde Imdilum ile üç Asurlu arasındaki alışverişin muhataplar tarafından 10'ar šeqel gümüş gönderilmek suretiyle neticeye bağlandığı anlatılmıştır.

Aššur-imittī ve Enna-Bēlum tarafından Imdī-illum'a gönderilen kalay ve kutānum kumaşının sevkine dair bir iktisadi mektup ise AKT I 23 no'lu metindir.¹⁸¹ Bu metnin tercümesi şöyledir;

Aššur-imittī ve Enna-Bēlum, Imdī-illum'a şöyle derler: 15 mina gümüşü Kurara bana getirdi. 2 bilat kalay 14'er šeqel'lik (miktarı 1 šeqel gümüşten) 8 ½ mina 4 šeqel gümüşe mal oldu. 26 mina serbest kalay 13'er šeqel'lik (miktarı 1 šeqel gümüşten) 2 mina gümüşe mal oldu. İçinden 16 mina kalayı Usānum'un hissesi için verdik. 10 mina kalayı paketin içine ilâve ettik ve 2 bilat 10 mina kalay bizim mührümüz (altındadır). 32 kutānum kumaşı sargı bezi ile beraber 3 mina gümüşe mal oldu. 2 kara eşek 2/3 mina gümüşe mal oldu. Maliyet hesabı için 15 ½ šeqel ek harcamalar, 17 šeqel sürücü ücreti

¹⁸⁰ Bilgiç ve Sever, 1999: 101.

¹⁸¹ Bilgiç ve Sever, 1999: 42.

(yanında), 7 ½ Şeql ihraç vergisi, 6 Şeql eŐeĐe ait eŐyayı, bütün bunları sana Usānum getiriyor.

AŞŞur-imittī ve Enna-Bēlum tarafından İmdīlum'a gönderilmiş olan bu mektupta 146 mina'lık kalayın maliyeti, sevkiyatı, kutānum kumaşları ile eşeklerin ve onlara ait eşyaların ihraç vergisi, diğer eşyaların nakil ve teslim edileceğine dair bilgiler bulunmaktadır.

Mal teslimi konusunda bilgi veren başka bir iktisadi mektup ise AKT 1'deki 12 no'lu mektuptur. Bu mektubun tercümesi Şöyledir;¹⁸²

AŞŞur-nādā, İdī-abum ve AŞŞur-lamassī'ye Elamma Şöyle (söylüyor) de: AŞŞur-lamassī'ye söyle: Şehirden bana gönderdiğin kalayı[ımı] teslim ettiğin hususunda haberin bana gelsin ve mektuba Őahitlerinin isimlerini benim için yaz; ve sen de Őahitlerinin isimlerinin kaydını yap ve muhafaza et. Kalayı vekil[lime] teslim ettiğ[in zaman o]rada Őahitlerinin oturduklarını tahkik et ve oturup oturmadıklarına (dair) haberin [bana gelsin].

Elamma adlı bir kimsenin kendisine gönderilen kalayın teslim edilip edilmediğini tahkik için AŞŞur-lamassī'ye yazdığı bu mektupta kalayın teslimi esnasında orada bulunan Őahitlerin isimlerinin bildirilmesi ve kaydedilmesi isteniyor.

Alacak iŐleri hakkında olan bir başka iktisadi mektupta AKT 1'deki 16 no'lu metindir. Bu metnin tercümesi Şöyledir;¹⁸³

Puzur-AŐŐur'a İlī-wēdāku (sana) Őöyle söylüyor de: Bugüne kadar gümüŐü göndermediklerine gelince uŐaklar hergün PuruŐhattum'dan çıkacaklarını söyledikleri için parayı sana gönderemedim. Ben onun hesabından ve bizimkinden takriben 10'ar mina alınır diye düŐündüm ve bunun için hakikaten bugüne kadar (haberini) bekledim. Ēnah-ilī ile ihtilaflı meseleyi halletti ise lütfen bir uŐaĐın tasarrufuna verme. Kulağımı ač (beni

¹⁸² Bilgiç ve Sever, 1990: 30

¹⁸³ Bilgiç ve Sever, 1990: 34

haberdar et) Göndermeyi vaadettiğim 1 mina gümüşten dolayı ben geleyim ve gözünü göreyim. Açık haberini bekliyorum. Lütfen, lütfen elbiseleri İmdī-Aššur'un oğlu İdī-Aššur'a ait olanın içinden verdir, ona acıma.

Bu mektupta İlī-wedāku'nun Puzur-Aššur'a göndermesi gereken parayı niçin göndermediğine dair kaçamaklı mazaretleri anlatılmaktadır.

Sonuç olarak Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda ticari faaliyetler esas olduğu için haberleşmelerde de ticari muhtevalı belgelerin çok fazla olduğu görülmektedir. İdari, hukuki ve aile haberleşmelerinde bile ticari konulara değinilmiştir.

2.2) İdari Haberleşmeler

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda yerli krallıkların yerli krallıklarla, Asurluların yerli krallıklarla, Asurluların Asurlularla olan idari haberleşmeleri mevcuttur.

2.2.1) Yerli Krallıklar Arasındaki İdari Haberleşmeler

Yerli krallıklar içerisindeki en önemli siyasi haberleşme metni Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Waršamaya gönderdiği mektuptur. Mama kralı Anum-Hirbi, Kaniş krallığıyla iyi ilişkiler kurmaya çalışmış, bu iyi ilişkiler Kaniş Kralı Waršama'nın babası İnar zamanında başlamıştır. Anum-Hirbi düşmanla savaşırken Kaniş Kralının vasalı Taišama'nın Mama ülkesine saldırması sonucu Mama Kralının vasalı Sibuha da Kaniş memleketine karşı düşmanca hareketlerde bulunmuştur. Bu savaş durumu sonucunda Mama Kralı Anum-Hirbi, Kaniş Kralı Waršama'ya bir mektup göndermiştir. Bu mektup şöyledir;

Mama rubā'um'u şöyle söyler: Kaniş rubā'um'u Waršamaya de ki: 4) Sen bana mektup gönderdin ve (bu mektubunda) dedin ki: "Kölem Taišama'lıyı ben teskin edeceğim. Fakat sen kölen Sibuha'lıyı teskin ediyor musun?" Mademki Taišama'lı senin köpeğindir, ne için başka šarru'larla münakaşa ediyor? Benim köpeğim Sibuha'lı diğer šarru'larla münakaşa

ediyor mu? Taişamalı rubā'um bizim aramızda üçüncü bir rubā'um olmalı mı? Düşmanım beni yendiği zaman Taişama'lı memleketime akın edip oniki şehrimi tahrip etti. (Bu şehirlerin) sığırlarını ve koyunlarını alıp götürdü. O şöyle dedi: "rubā'um ölmüştür. Bu sebepten (benim kuş) avcısı(sı)nın tuzağını kaldırdım" O memleketimi koruyacak ve bana kalp verecek (=beni cesaretlendirecek) yerde memleketimi yalnız yakmakla kalmadı, fakat dumanı da pis kokuttu. Baban İnar, Harsamna şehrini dokuz yıl boyunca muhasara ettiği zaman benim memleketim (benim halkım) senin memleketine akın edip tek bir sığır veya tek bir koyun öldürdü mü? Bugün sen bana mektup yazıyorsun ve şöyle diyorsun: 'Ne için yolu benim için serbest bırakmıyorsun?' Yolu senin için serbest hale getireyim (getireceğim) Şahitler (elçiler) [.....] [.....] sinler. Şehri [.....] ve [.....] yolu [.....] [.....] yolu [.....] [serbest hale] getireyim. [.....] 17 adamla [buraya gel]si[nler]....[.....][.....] onların [.....] buraya [.....] memleketin [.....] buraya getirdikleri[.....] [.....] ve [..... Sen] bana [bir mektup gönderdin] ve şöyle dedin: "Yemin edelim." Önceki yemin kafi değil mi? Senin habercin (elçin) bana gelsin, ve sonra benim habercim sana muntazaman gitsin. Tarikutana gümüş yerine taşları mühürleyip (burada) bıraktı. Bu (hareketler) tanrılara (tanrılar nazarında) iyi midir?¹⁸⁴

2.2.2) Asurlu ve Yerli Krallıklar Arasındaki İdari Haberleşmeler

Asurlu tüccarlar ile yerli krallıklar arasındaki münasebetlere ışık tutan vesikalarda iktisadi, sosyal, idari ve hukuki ilişkileri düzenleyen birtakım antlaşmalar yapıldığına dair bilgiler olmasına rağmen bu antlaşma metinleri hakkında bilgiler son derecede kısıtlıdır.

Asurlu tüccarlar ile yerli krallıklar arasında yapılan bu antlaşma metinlerinden biri Kt n/k 794 no'lu vesikadır.¹⁸⁵

<Eğer> ip (ve) kazıklar senin ülkende ise, Asurlu bir kimsenin, herhangi bir kaybı olamaz. (Ama yine de) eğer senin ülkende bir kayıp ortaya

¹⁸⁴ Balkan, 1979: 8-9

¹⁸⁵ Çeçen ve Hecker, 1995: 3

çıkıcak olursa, sen arayacak (sonra) bize iade edeceksin. Eğer senin ülkende kanlı (cinayet) meydana gelirse, sen katilleri öldürelim diye, bize teslim edeceksin. Akadlılar'ı yukarı çıkarmamalısın. Eğer onlar senin ülkenin içine girerlerse, sen (onları) öldürelim diye, bize teslim edeceksin. (Bunun için) bizden hiçbir şey talep etmeyeceksin. Aynen, baban gibi, yukarı gelen (her) kervandan 12'şer şeşel kalay alacaksın. Baban gibi, (her) aşağıya gidenden, eşek başına 1 ¼ 'er şeşel gümüş yiyeceksin. Daha fazla bir şey almayacaksın. Bir savaş durumunda veya eğer hiçbir kervan geçmezse, sana Hahhum'dan 5 mina kalay gönderilecek. Aşşur, Adad, yer ve babasının ölülerinin ruhlarına elini kaldırdı. O sofrasını ve tahtını devirdi. Bir kaseyi ve kabını doldurdu ve boşalttı. Kral (bunun üzerine) şöyle konuştu:beni dağıtabilir!" Onlar şöyle (cevapladılar): Eğer biz yemini bozarsak, kanımız, (bu) kap gibi, dökülsün!"

Asurlu tüccarlar ile yerli krallıklar arasında yapılmış olan bu antlaşma metninde her iki tarafın hak ve yükümlülükleri dile getirilmiş, ve çıkarları korunmuştur.

Asurlu yönetim ile yerli krallık arasındaki antlaşmaya bir başka örnek te Kt 00/k 6 no'lu vesikadır.¹⁸⁶ Bu metnin tercümesi şöyledir;

[.....] Adad....Kaniş ülkesinin [tanrıları], Aşkaşıpa dağı, [.....] Sin, Şamaş, [....] Kubaba [.....] [.....] [.....] alacaksın. [.....] alacaksın. Giyinmen (için) [.....] kutānum-kumaşından, [.....] raqqatum-elbisesinden ve kusītum-elbisesinden, gözüne kestirdiğini (!) zorla alıp götürmeyeceksin (ve) düşük fiyata alamayacaksın. Kutānum kumaşlarını, (ancak) nishatum vergini (ödedikten) sonra alabilirsin. [makūhum ve] kutānum-kumaşlarından (öncelikle satın alma hakkı olarak ancak) makūhum kumaşı (ve) 2 kutānum kumaşı alabilirsin. [.....]'er [şeşel] gümüşe [.....] [.....] getirdiğinde [.....] 10[.....] serbest bırakacaksın. [.....] lapis-lazuli[Eğer] hoşuna giderse, onu sana satabilir. [Eğer] hoşuna gitmezse, sen onun

¹⁸⁶ Günbattu, 2005: 764-766

aşı'um'unu (ona) iade edeceksin ve o (onu) istediği yere götüreceksin. Ve sen (onu) büyük ülkende [ve] şehrinde; sokağında, ülkende [ve] şehrinde serbest bırakmayacaksın. Ondan önce veya sonra [.....] onun aşî'um'unu [.....] aşî'um'un sahibi [.....] ve onun aşî'um'u [.....]

Senin şehrinde [veya] ülkende bir Asurlu'nun kanı döküldüğünde (ve) bir kayıp olduğunda, kan parası olarak belirlenmiş miktarı bize vereceksin ve onu (kâtili) biz öldüreceğiz. (Kâtilin) yerine bize başka birisini vermeyeceksin. Kayıp (malı da) iade edeceksin. [Bir Kanişli] ve bir Asurlu mahkemeye [gittiği] zaman, onların kararını doğru olarak [vereceksin] Senin şehrin Kaniş'ten birisine [.....] Eğer bir Asurlu [bir Kanişli'ye] borçlanırsa [o (borçlu) serbest kalacak ve Kanişli (parasını) alacak. [Asurlu (bütün borcu ödedikten sonra)] geri kalanı alacak. Eğer [bir Kanişli] bir Asurlu'ya borçlanırsa, o serbest kalacak ve Asurlu (parasını) alacak. Kanişli (bütün borcu ödendikten sonra) geri kalanı alacak. Eğer senin şehrinde veya ülkende kumaşları kayıp birisi var ise, sen (kumaşları) arayacak ve (onları sahibine) iade edeceksin. Eğer (kayıpları) bulamaz isen, kayıpların sahibi yemin edecek ve sen kayıpları tam olarak ödeyeceksin. Bir tüccar veya dul bir kadının evine bir Kanişlinin veya bir göçebenin (hāpirum) girmesine izin vermeyeceksin. Bir Asurlu'nun iyi bir evine, iyi bir kölesine, iyi bir cariyesine, iyi bir tarlasına, iyi bir bahçesine göz dikmeyeceksin ve zorla almayacaksın ve kölene (kendi vatandaşına) vermeyeceksin. Her 10 parakannum kumaşından 1 parakannum kumaşını sen nishatum vergin (olarak) alacaksın. Eğer kumaş (nishatum vergisi ödenmeden) şehir kapısından içeri alınırsa, kumaş belirlenmiş fiyatta olacak.

Eğer bir Asurlu bir Kanişli'ye borçlanırsa ve o başka ülkeye giderse, onlar başka bir tüccarı, yabancı bir kimseyi veya onu kardeşini onun (Asurlu'nun) yerine (sorumlu olarak) tutmayacaklar.

Onlar (alacaklılar) belirlenmiş borç (için) borçluya dava açacaklar. Senin ülkende (birisini) devlet hizmeti (unuššum) için çağırdığında, bir Asurlu'yu hizmet için çağırmayacaksın. Senin şehrinde bir davada Kaniş'ten

bir cariye'nin [ve bir kölenin] özgürlüğü [.....] zaman, bir Asurlu [.....] özgürlüğü [.....] zorla almayacaksın. [.....] Asurlu [.....] [.....] sen (önceki kararı) iptal edeceksin (ve) yolu bizim için serbest bırakacaksın. [.....] Sen bir Asurlu'ya yemin almak için emir verdiğinde [o tanrı Aşşur'un] hançeri veya şugaria'um amblemi (önünde) [yemin edecek.....] onu koyacaklar. Senin yeminin beyleri (olan) bu tanrılar sana bakacaklar. Kaniş'in büyük kralı [.....]'nın (antlaşma üzerine) yemini.

Kaniş ve Asur arasında yapılmış bir antlaşma olan bu metinde Asurluların can ve mal güvenliklerinin sağlanmasına yönelik hükümler ağırlıklı olarak yer almaktadır. Bunlar arasında Asurlu kimselerin taşınır veya taşınmaz mallarının zorla ve ucuza alınamayacağı, kayıp mallarının bulunup iade edileceği, bulunmadığı takdirde kaybın tam olarak ödeneceği; öldürülen bir Asurlu için kan parası ödeneceği ve katilin bizzat Asurlular tarafından öldürülerek cezalandırılacağı, Kanişli bir kimseye borçlu olan bir Asurlunun ticari faaliyetlerinin kısıtlanamayacağı ve borçlunun yerine bir başkasının sorumlu tutulmayacağı, Asurlu bir kimsenin angaryadan muaf tutulacağı gibi hükümler anlatılmıştır.¹⁸⁷

Bu metin idari unsurların yanında hukuki ve iktisadi unsurları da barındırmaktadır.

2.2.3) Asurlu Yöneticilerin Kendi Aralarındaki İdari Haberleşmeleri

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Asurlu tüccarların kendi aralarındaki idari haberleşmelerinin en güzel örneğini waklum mektuplarında görmekteyiz. Asur şehir meclisinin kararlarının Kaniş kārumu'na bildirilmesini içeren mektuplar Anadolu ve Mezopotamya'daki Asurluların hem idari hem de hukuki haberleşmelerine örnek gösterilebilir. Asur şehir meclisinin kararları "Waklum şöyle diyor " hitabı ile başlar ve mutlaka bu Kaniş kārumu'na yapılır.¹⁸⁸ Asur kralları yazıştığı durumlara göre ünvan kullanmıştır. Kralın

¹⁸⁷ Günbattı, 2005: 761.

¹⁸⁸ Çeçen, 1990: 35.

hukuki meseleler ile ilgili konularda “waklum” siyasi meselelerde rubā’um ünvanını kullanması bu konu hakkında önemli bir misaldir.

Waklum’ların kral ünvanı olduğunu bize açıklayan önemli vesikalardan biri Kt n/k 560 no’lu vesikadır.¹⁸⁹ Bu metnin ilgili kısımlarının tercümesi şöyledir;

Şehir kararı “hamrum” da verdi ve Kura, aldığı Puzur-İštar’ın parası miktarınca Kaniš’de Puzur-İštar’ın çocuklarına döndürecek (verecek). Kura, onun tüccarı ile konuşacak. Kralın mührünü taşıyan bu mektubun kopyasını, Tura-Beli sana gönderdi.

Vesikada “Kralın mührünü taşıyan bu mektubun kopyasını, Tura-Beli sana gönderdi” ibaresinin bulunması waklum’un kral olduğunu kanıtlayan önemli bir örnektir.

Waklum mektuplarına bir başka örnek ise Kt c/k 1010 no’lu metindir.¹⁹⁰ Bu mektubun ilgili kısımlarının tercümesi şöyledir;

Waklum, Kārum Kaniš’e şöyle diyor: Şehir kararı tanrı Aššur’un DU.EN.GAL amblemi huzurunda “hamrum”da verdi ve yemin edecek Aššur-tab tanrı kılıcı önünde 36 top kumaşın kaybolduğuna dair yemin edecek ve her top kumaş için 10’ar šeşel gümüşü, şehirde (Asur’da), Puzata’nın oğlu Aššur-emūqī, İmdilum’a ödeyecek ve Aššur-emūqī kervanı arayacak.

3 Asurlu şahısa gönderilmiş bu mektupta kral ilgili kişilere ticari meselelerde kendisine yardımcı olmalarını ve yardımcı olmaları halinde onları tanrı Aššur ve kendi tanrısı huzurunda takdis edeceğini belirtmiştir

2.3) Hukuki Haberleşmeler

Asur Ticaret Kolonileri Çağ’ında Asurlular’ın kendi aralarındaki hukuki haberleşmelerini görmek mümkündür. Asur Ticaret Kolonileri Çağ’ında

¹⁸⁹ Çeçen, 1990: 37.

¹⁹⁰ Çeçen, 1990: 38-39.

Asurlular'ın kendi aralarındaki hukuki haberleşmelerine en güzel örnek idari haberleşmelerde açıkladığımız waklum mektuplarıdır. Waklum mektupları hem idari hem de hukuki unsurları barındıran haberleşme çeşitlerindedir.

Hukuki konuları da içeren bir waklum mektubu Kt b/k 180 no'lu metindir.¹⁹¹ Bu mektubun ilgili kısımlarının tercümesi şöyledir;

Waklum, kārūm Kaniš'e şöyle diyor: Şehir, kararı "hamrum" da verdi ve Ennam-A'nın oğlu Aššur-rabî, komiseri Kaniš'e gönderecek ve Ennam-A'nın kan parası, onun oğluna ödenecek.

Bu metinde oğlunun babasının kan parasını almak için teşebbüste bulunduğu, fakat Anadolu'da işin halledilmediği ve şikayetin Asur'a havale edildiği, şikayetin sonucu olarak Asur Şehir Meclisi'nin vermiş olduğu karar belirtilmiş ve Kaniš kārūmu'na yazılmıştır. Verilen kararda şikayetçinin babasının kan parasını alacağı ifade edilerek, kendi adına bu işi Anadolu'da halledecek "komiseri" Kaniš'e göndermesi ve belge ile rābisum'un Anadolu'ya gitmesi kararlaştırılmıştır.

2.4) Aile Haberleşmeleri

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda haberleşmeler genellikle ticari nitelik taşısa da tüccar ailelerinin kendi aralarında yaptıkları ailevi yazışmalara sıklıkla rastlanmaktadır. Bu mektuplarda ticari konuların dışına çıkılarak, tüccar ailelerinin fertleri arasındaki anlaşmazlıkları ve çıkar çatışmalarını görmek mümkündür. Bu dönemin önemli tüccar aileleri Usur-ša-İštar, İmdīlum, Ennum-Aššur, Pilah-İštar aileleridir.

Koloni Devri Anadolu'sunda başta kumaş ve bakır olmak üzere diğer madenlerin ticareti ile uğraşan ve oldukça varlıklı bir tüccar olduğu anlaşılan

¹⁹¹ Çeçen ,1990: 37.

Usur-ša-İştar'ın¹⁹² aile üyelerine yazdığı mektuplar aile fertleri arasındaki anlaşmazlıkları göstermesi bakımından önemlidir.

Usur-ša-İştar'ın babası Ařur-imitti'nin uzun yıllar boyunca Anadolu'da kalan çocuklarına olan özlemini dile getiren mektup Kt n/k 1454 no'lu belgedir.¹⁹³ Bu belgede şunlar yazmaktadır;

“Sen 10 yıl önce çıktın. İnadın ve senin yüzünden ben kendi meselemi ikinci plana attım. Ne zamana kadar sen bekleyeceksin? Benim ölmemi mi bekliyorsun? Eğer gerçekten benim oğlum isen, beni görmeyi dene ve buraya gel! Sen ve kardeşin, mektubumu okur okumaz buraya gelin! Böylece sizin yüzünüzü göreyim. Ben senin inadin yüzünden ölmeyeyim. Benim ağzımdan size karşı bir lanet edici söz çıkmadı. İdi-Aşur'a şöyle diyorum: Sen (baba evinden) çıktığından beri, bana haberin gelmedi. Rica ediyorum! Mektubu okuduğunuz gün kalkıp buraya gelin ve buraya vasıl olun! İküppīa'yı da kendiniz ile beraber getirin! ”

Bu mektuptan Usur-ša-İştar'ın babasıyla arasında bir anlaşmazlığı olduğu açıkça görölmektedir. Bu anlaşmazlık Usur-ša İştar'ın kızkardeşleriyle olan ilişkilerini de etkilemiştir. Özellikle şimat-Sū'en'in kızkardeşi Akadia ile birlikte ağabayleri Usur-ša İştar'a yazdıkları Kt n/k 1336 no'lu mektup kardeşler arasındaki gerginliği göstermesi bakımından son derece önemlidir. Bu mektubun 4-12. satırlarında řu ifadeler yer almaktadır;¹⁹⁴

“Niye baba ocağına devamlı olarak kötü davranıyorsun? Kız kardeşine de devamlı olarak kötü davrandın. Ayrıca, orada sen, birinci ve ikinci kocayı öldürttün. Tanrı Aşur, seni hareketlerinden dolayı devamlı olarak uyarıyor! Kalkıp buraya gel!”

¹⁹² Gökçek, 2002: 64.

¹⁹³ Gökçek, 2002: 73.

¹⁹⁴ Gökçek, 2002: 74.

Šimat-Sū'en'in, ağabeyi Usur-ša-İštar'ın ailesine karşı sorumsuz davranışını eleştiren bir başka mektup Kt n/k 713 no'lu belgedir. Bu mektuptaki ifadeler şöyledir;¹⁹⁵

"Niçin buraya gelmiyorsun ve babanın firmasını düzene sokmuyorsun? Hangi güne kadar babanın firmasını tecrit edeceksin? Ayrıca kız çocuklarını köpeklere yem olarak mı bırakacaksın? Kız kardeşin ölmüştür. Ki (bu konuda) birkaç mektup sana gönderdim. Ama senin hiçbir haberin buraya gelmedi. Gerçekten, mektubu okur okumaz buraya gel"

Aile arasındaki hoşnutsuzlukları gösteren bir başka belge ise Usur-ša-İštar'ın kızkardeşi Akadia'ya yazmış olduğu Kt n/k 571 no'lu mektuptur. Bu mektubun ilgili kısımlarının tercümesi şöyledir;¹⁹⁶

"Niçin bana hep hoş olmayan mektuplar yazıyorsun! Sen kız kardeşimsin, senden başka kimim var!"

Usur-ša-İštar'ın babası Aššur-imitti'nin, oğlunun evlenmesiyle ilgili yorumlarda bulunduğu bir başka belge ise Kt n/k 1138 no'lu mektuptur. Bu mektubun ilgili kısmında şu ifadeler yer almaktadır;¹⁹⁷

Senin karın hakkında Aššur-bēl-awātım'e ve size yazdım. Ben şöyle söyledim: "Eğer onu eş olarak alacaksan, onu babası ile buraya (Asur'a) getirmen gerekiyor. Onu eş olarak al. Eğer buraya gelmeyeceksen, onu eş olarak alamayacaksın."

Koloni devri Anadolu'sunda ticaretle ile uğraşan bir başka tüccar ise Ennum-Aššur'dur. Ennum-Aššur ailesi arasındaki yazışmalarda miras konularına değinildiği görülmektedir.

Ennum-Aššur'un kızkardeşi olan Azia Kt v/k 77 no'lu mektupta Anadolu'daki bütün kardeşlerini Asur'a çağırarak babasının vasiyetini

¹⁹⁵ Gökçek, 2002: 75

¹⁹⁶ Günbattı, 1990: 128

¹⁹⁷ Günbattı, 1990: 127

okumalarını istemektedir. Bu mektubun ilgili kısımlarında şu ifadeler yer almaktadır.¹⁹⁸

“Ağabeylerimiz Anadolu’da(dır). Depoyu ve (babamızın) vasiyetnâmelerini açmayacağız. Şehir karar verdi, sen buraya gelinceye kadar depoyu ve vasiyetnâmeleri açmayacağız.”

Ennum-Aššur’un karısı Nuhšatum’a yazdığı mektuplar aile içindeki birtakım anlaşmazlıkları göstermesi bakımından son derece önemlidir. Özellikle Kt v/k 38 ve Kt v/k 95 no’lu mektuplar bu anlaşmazlıkları göstermektedir. Bu mektupların ilgili satırları şöyledir;¹⁹⁹

“Niçin saçmasapan şeyler yazıp duruyorsun. Senin kızkardeşin benim halamla arkadaştır. Onların, senin işittiğin bütün sözleri yalan ve iftiradır. Ben iyiyim”

“Niçin sen sürekli olarak iftira edip duruyorsun ve sen şöyle söylüyorsun: Erkeği ve kızı kötöleyecekler. Ve şöyle söyleyecekler: Onlardan başka onun kimi var! İftirayı bırak! Onları dinleyip durma. Onu dinleme ve (kızın) gönlü incinmesin”

Bu dönemdeki önemli tüccar ailelerinden biri olan İmdīlum ailesi arasındaki haberleşmelerde Anadolu’daki siyasi yapı hakkında bilgiler bulmak ta mümkündür. Özellikle İmdīlum’un kızı İštar-bašti’nin ağabeyi Puzur-İštar’a yazmış olduğu TC III 112 no’lu mektup buna örnektir;²⁰⁰

“Memlekette bir karışıklık duydum ve bundan dolayı senin için çok endişeliyimmemlekette barış olana kadar yapma. Memlekette barış olduktan sonra yalnızca babamızın emirlerine uy ve (bu sebeple) yola çık ve buraya gel.”

¹⁹⁸ Günbattu, 1990: 131-132.

¹⁹⁹ Günbattu, 1990: 132.

²⁰⁰ Gökçek, 2002: 41.

Bu mektuptan anlaşıldığı üzere Anadolu'da devam eden siyasi çekişmeler ticareti olumsuz yönden etkilemiş ve İmdilum ailesi de bu çekişmeden etkilenmiştir.

Dönemin önemli tüccarlarından olan Pilah-İştar kızkardeşini evlendirmek isteyince kardeşleriyle birtakım sürtüşmeler yaşamıştır. Bu sürtüşmelerinin anlatıldığı mektupta şu ifadeler yer almaktadır;

Bizim kardeşimiz büyüdü. (Evlenecek çağa geldi). Buraya gelin. Ne kadar para harcanacaksa bizim üçümüz miras payından bir birikim yapalım veya tüccar evinden faizli para alarak masrafı öyle yapalım ve kız kardeşimizi kocaya verelim. Mannum-balum-Aşşur ve řü-zuzu Pilah-İştar'a şöyle karşılık verdiler. "Bizde para yok! Git bizim sözümüzle ne kadar para harcanacaksa tüccar evinden faizli para al, harcamasına harca ve bizim kız kardeşimizi kocaya ver. Tüccar evinden aldığı parayı ve onun faizini sarf et. Parayı ve faizini babamızın firmasından aldığı parayla ilk ödeme döneminden önce öde ve tüccar evine iade et."²⁰¹

Az sayıda olmasına rağmen yerli halk arasındaki ailevi meseleleri konu alan bir mektup ise AKT l'deki 14 no'lu mektuptur.²⁰² Bu mektubu incelediğimizde;

şezur'a Kunania sana şöyle (söylüyor) de! "Rica ederim, Allah aşkına sana ne yaptım, ne zaman seni kardeşime değiştim! Bak, iřte senin hulukannum'unu gizlice sana gönderdim. Niçin onu kardeşime gösterdin? Niçin nazarında beni utandırırıyorsun? Sana ne yaptım? Tanrı bilsin ve ölü ruhları bilsinler. Adue'ye söyle: Kim sana kardeşim şezur'un önünde durmanı (ona muhatap olmanı emretti)? İşte evin kirası, onu Ařřur-muttabil'in çocuklarının yerine Pūřu-kēn aldı. Böylesi iyi midir? Evin kirasını ben alacağım yerde, bak Pūřu-kēn aldı. Adue'ye söyle: İşte kızını getiriyorlar, orada onu sev! şezur'a söyle: İşte kızını getiriyorlar, orada onu sev!

²⁰¹ Gökçek, 2002: 133

²⁰² Bilgiç ve Sever, 1990: 31-32.

hulukannum'un fiatını kardeşimden isteme! Adu'e'ye söyle: İşte ev ve eşya. Orada hiçbirşey yok(sa) kabahat sana aittir.

Kısaca tüccar aileleri ve yerli halk arasındaki mektuplaşmalar iktisadi nitelikte olsa da satır aralarında ailevi meselelere de yer verilmiştir. Yakın zamanda başka mektupların da değerlendirilmesi sonucu ailevi haberleşmelerle ilgili daha çok bilgi edinilebileceği kanaatindeyiz.

SONUÇ

M.Ö II. binyılın başlarında Asurlu tüccarların Asur'daki ticari faaliyetlerini Anadolu'ya taşıyarak burada gelişmiş bir ticaret kolonisi kurmaları sonucunda Anadolu ile Mezopotamya arasındaki ulaşım-taşımacılık ve haberleşme faaliyetleri de büyük ölçüde gelişmiştir.

Asurlu tüccarlar Asur'dan getirdikleri kalayı ve tekstil ürünlerini Anadolu'da altın ve gümüş karşılığında pazarlayarak bir ticaret ağı kurmuşlardır. Bu ticaret ağının merkezi ise Anadolu'da bulunan Kaniş kārumu'dur. Mezopotamya ve Anadolu arasındaki bu ticari faaliyetler özellikle ulaşım ve taşımacılık sektörünü önemli ölçüde etkilemiştir. Asurlu tüccarlar ticaretini yaptıkları malları Anadolu'ya getirmek için düzenli bir taşıma sistemi geliştirmişlerdir.

Asurlu tüccarların başlıca ulaşım ve taşıma aracı merkeplerdir. Kültepe vesikalarında imērum diye geçen bu hayvanlar 60-90 kg arasındaki yükleri Asur-Anadolu arasında taşıyabilecek güçte idiler. Asurlu tüccarlar bu eşeklere muttatum, šuqlum, eliatum, itertum ve muta'u diye isimlendirilen yük mahfazaları yüklemişlerdir.

Asur Ticaret Kolonileri Çağ'ında ticari malın nakliyesinde kullanılan diğer önemli taşıma aracı ise eriqqum denilen yük arabalarıdır. Kaniş, Turhumit ve Puruşhattum şehirleri arasında kullanılan bu yük arabaları daha çok bakır ve kalay gibi ağır malların nakliyesinde kullanılmıştır. Ama her zaman arabalar için uygun yollar olmadığı ve bu arabaların eşeklere nazaran daha ağır hareket ettiği düşünöldüğünde taşıma aracı olarak ilk sırayı eşeklerin aldığı okunan vesikalardan anlaşılmıştır. Asurlu tüccarlar ticaret yaparken dağ, tepe, nehir gibi fiziki engellerle karşılaşmışlardır. Bu nehir engelini geçmek için de ilippum adı verilen gemi ya da kayık kullandıkları öne sürölmüştür.

Kültepe vesikalarında ticareti yapılan malların kervanlara yüklenmesinde, kervanların seyahate hazırlanmasında ve yolculuk sırasında

kervanların idaresi ile ilgili çeşitli görevlilerin varlığından bahsedilmektedir. Saridum ve kassarum'lar bu dönemde taşımacılık sektöründe bu görevi üstlenen kişilerdir. Bunların dışında taşımacılık sektöründe malların taşınmasıyla ilgili bir başka görevli hamallardır. Kültepe tabletlerinde hamallara ödenen ücretler hakkında bilgi bulmak mümkündür.

Mezopotamya ve Anadolu arasındaki bu ticareti gerçekleştirmek için Asurlu tüccarların birtakım güzergâhları kullandıkları ve güzergâhlar üzerinde yer alan şehirlerde konakladıkları okunan vesikalardan anlaşılmıştır. Asurlu tüccarların alınan vergilerden ve kimi zaman da geçiş ücretlerinden kurtulmak için kaçakçılık yaptıkları ve harrân sükinnim adı verilen tâli yolları kullandıklarını incelenen metinlerden öğrenmekteyiz.

Koloni Çağı'nda Anadolu ve Mezopotamya arasındaki ticari ilişkiler Anadolu halkı ve Asurlu tüccarlar arasındaki iletişimi de geliştirmiş bunun sonucunda haberleşmeyi sağlayan çeşitli kişilerin ortaya çıktığı görülmüştür. Bu kişiler şiprum, muqarribum, nāgiru, āliku denilen habercilerdir. Bunların dışında rabi dayyāli denilen istihbarat şefi siyasi bilgilerin elde edilmesinde ve iletilmesinde önemli rol oynamış ve haberleşme araçlarının içinde yerini almıştır. Bu araştırmamızda her ne kadar haberci olarak bir görevi olmasa da targumannum yani tercümanlık yapan kişileri dönemin yerli halkı ve Asurlu tüccarlar arasında iletişimi sağlaması bakımından haberci kategorisine almayı uygun gördük.

Koloni Çağı'nı ticari faaliyetler oluşturduğu için dönemin haberleşme türleri de genellikle ticari muhtevalı metinlerdir. Bunların yanında hukuki ve siyasi haberleşmeler de vardır. Fakat hukuki ve siyasi metinlerde de iktisadi konulara değinilmiştir.

Sonuç olarak, ticari amaçla Anadolu'ya gelen tüccarlar teşkilatlı ulaşım-taşımacılık sistemlerini de beraberinde getirmiştir. Bu sayede sistemli bir ticaret ağı kurmuşlardır. Yerli halk ve Asurlu tüccarlar arasındaki ticari münasebetlerin haberleşme ağını da etkilediğini ve bu görevi üstlenen

birtakım habercilerin ortaya çıktığını daha önce söylemiştik. Dönemin ulaşım ve taşımacılık faaliyetleri hakkında olduğu gibi haberleşme faaliyetleri ile ilgili bilgiler de sınırlıdır. Yeni vesikaların ışığında Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın haberleşme faaliyetleri ile ilgili daha fazla bilgi edinebileceğimiz kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

ALBAYRAK, İrfan; "Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Asurlu Tüccarlar ile Yerli Halk Arasındaki İlişkiler", **III. Kayseri ve Yöresi Tarih ve Sempozyumu Bildirileri**, 2000, s. 35-42.

ALKIM, Bahadır; "Güneybatı Antitoros Bölgesinde Eski Bir Yol Şebekesi", **Bellekten**, sayı 23,1959, s. 59-75.

BALKAN, Kemal; **Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Warşama'ya Gönderdiği Mektup**, Ankara, TTK Basımevi, 1957.

BALKAN, Kemal; " Makriš and Ašiš, Component-Parts of Wagons and Plough Respectively in a Cappadocian Tablet From Kültepe" **Florilequm Anatolicum**, 1979, s. 49-56.

BALTACIOĞLU, Hatçe; "Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Veriler Işığında Hattuša ile Arinna Arasındaki Uzaklık" **Archivum Anatolicum**, 7/2, 2004 s.13-47.

BAYDUR, Nezahat; **Kültepe (Kaneš) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979.

BAYRAM, Sebahattin; "Kültepe'den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Metinler", **34. Assiroloji Kongresi Bildirileri**, 1987, s. 287-289.

BAYRAM, Sebahattin; "Kültepe Metinlerinde Geçen Yeni Yer Adları ve Bunların Değerlendirilmesi, **XI. TTK Kongresi Bildirileri**, 1994 s.211-234

BAYRAM, Sebahattin; "Koloni Çağında Kayseri'nin Ticari Hayatı", **VII. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**, 1996, s.35-41.

BAYRAM, Sebahattin; "Kültepe Tabletlerinde Geçen Vergiler ve Özellikleri", **A.Ü.D.T.C.F.D**, sayı 369, 1999, s.1-13.

BEITZEL, B.J; "The Old Assyrian Caravan Road in the Mari Royal Archives", **Chicago**, 1999, s. 35-57

BİLGİÇ, Emin; "Anadolu'nun İlk Yazılı Kaynaklarındaki Yer Adları ve Yerlerin Tayini Üzerine İncelemeler", **Belleten**, sayı 36, 1946, s. 381-423.

BİLGİÇ, Emin; "Asurca Vesikalara Göre Etiler'den Önce Anadolu'da Maden Ekonomisi", **Sümeroloji Araştırmaları**, sayı 1'den ayrı basım, 1941, s. 513-950.

BİLGİÇ, Emin; "Anadolu'nun İlk Tarihi Çağı'nın Anahatları ile Rekonstrüksiyonu", **A.Ü.D.T.C.F.D**, cilt 6, sayı 5, 1948, s. 489-516

BİLGİÇ, Emin; **Kapadokya Metinlerinde Geçen Yerli Appellatifler ve Bunların Eski Anadolu Dilleri İçersinde Yeri**, Ankara, TTK Basımevi, 1953

BİLGİÇ, Emin, SEVER, Hüseyin; **Ankara Kültepe Tabletleri (Ankaraner Kültepe-Tafeln) I**, Ankara, TTK Basımevi, 1990.

BLACK, Jeremy, GEORGE, Andrew; **A Concise Dictionary of Akadian**, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 1999.

ÇEÇEN, Salih; "Kültepe Metinlerinde Bulunan Yeni Waklum Mektupları", **A.Ü.D.T.C.F.D**, XXXIV/1-2, 1990, s. 35-54.

ÇEÇEN, Salih; "Kaniš Kārumu'unun Diğer Kārum ve Wabartumlar'a "KÙ.AN"(amutum) ile ilgili Önemli Talimatları, **Belleten**, cilt LXI, sayı 231, 1997, s. 219-231.

ÇEÇEN, Salih, HECKER, Karl; "ina mātika eblum Zu einem neunnen Text zum Wegerecht in der Kültepe-Zeit", **AOA-I Band 240**, 1995 s. 1-8

ÇİĞDEM, Süleyman; Kültepe / Kaniş'te Koloni Çağı Anadolu İnsanınin Geçim Kaynakları (Tarım ve Hayvancılık) **Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 3, sayı 31, 2000, s.75-92

DERCKSEN, J.Gerrit; **The Old Assyrian Copper Trade in Anatolia**, İstanbul, Nederlands Historich Archaeologisch Instituutte vor het Nabje Oosten, 1996.

DERCKSEN, J. Gerrit; **Old Assyrian Institutions (Mos Studies 4)**, Leiden, Nederlands Historich Archaeologisch Instituutte vor het Nabje Oosten, 2004.

DİNÇOL, Ali; "Asur Ticaret Kolonileri", **Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi**, cilt I, İstanbul, Görsel Yayınlar, 1982 s.20-21

DİNÇOL, Ali; "Eski Anadolu'da Haberleşme", (çevrimiçi) <http://tebe.org>, 12 Mayıs 2006, s.1-5

ERDOĞAN, İrfan; "İlk Çağlardaki Egemen İletişim Biçimleri Üzerine Bir Değerlendirme", **Kültür ve İletişim**, sayı 2, 1999, s.15-42.

ERKUT, Sedat; "Kültepe Metinlerinde Geçen amütu(m) Üzerine", **Bellekten**, cilt LXXI, sayı 260, 2007, s. 1-4

GARELLİ, Paul; **Les Assyriens En Cappadoce**, Paris, Librairie Adrien Maisonneuve, 1963.

GÖKÇEK, Gürkan; "Kültepe Vesikalarında Geçen Nesnelerin Fiyatları", **II. Kayseri ve Tarih Sempozyumu Bildirileri**, 1998, s.155-170.

GÖKÇEK, Gürkan; "Kültepe Vesikalarına Göre Asur-Kaniş Arası Ulaşım ve Taşımacılık", **III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**, 2000, s.183-192.

GÖKÇEK, Gürkan; "Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda (M.Ö 1975-1723) Anadolu'da Hayvancılık ve Hayvan Ticareti", **Archivum Anatolicum**, 7/1'den ayrı basım, 2004, s.59-76.

GÖKÇEK, Gürkan; "Koloni Devri Anadolu'sunda Faaliyet Gösteren Asurlu Tüccar Aileleri", **Basılmamış Doktora Tezi**, 2002.

GÖKÇEK, Gürkan; "The Use of Wagons (eriqqum) in Ancient Anatolia According to Texts From Kültepe", **Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie**, Bd96, 2006, s.185-199.

GÜNBAŦTI, Cahit; "Karum'lar Arasındaki Mektuplaşmalardan Yeni Örnekler", **34. Assiroloji Kongresi Bildirileri**, 1987, s. 479-484.

GÜNBAŦTI, Cahit; "Kültepe Tabletlerine Göre Kadınların Ticari Faaliyetleri Hakkında Bazı Gözlemler" **XI. TTK Kongresi Bildirileri**, 1990, s.463-666.

GÜNBAŦTI, Cahit; "Mezopotamya ile Anadolu Arasındaki İlişkiler", **II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**, 1998, s.179-182.

GÜNBAŦTI, Cahit; "Kültepe Tabletleri Arasında Aile Haberleşmelerinden Örnekler, **Uluslararası I. Hititoloji Kongresi Bildirileri**, 1999, s.126-133.

GÜNBAŦTI, Cahit; "Kültepe'den Kervan Güzergâhlarına Işık Tutan İki Yeni Metin", **Archivum Anatolicum**, sayı 5, 2002 s.79-87

GÜNBAŦTI, Cahit; "Anadolu'nun Politik Manzarası", **Arkeoatlas**, sayı 3, 2004, s.18-19.

GÜNBAŦTI, Cahit; "Kültepe'de Bulunmuş İki Antlaşma Metni, **Bellekten**, cilt LXIX, sayı 256, 2005, s.759-777

HIRÇIN, Selen; **Çivi Yazısı**, İstanbul, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 3.baskı, 2000.

KUZUOĞLU, Remzi; "Koloni Devrinde Kaniş Krallığı ve Komşuları" **III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**, 2000 s. 325-333.

LARSEN, M. Trolle; **Old Assyrian Caravan Procedures**, İstanbul, Nederlands Historich Archaeologisch Instituutte vor het Nabje Oosten, 1967.

LARSEN, M. Trolle; **The Old Assyrian City-State and Its Colonies**, Copenhagen, Akademisk Forlag,1976.

MEMİŞ, Ekrem; **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, Konya, Çizgi Kitabevi, 3. Baskı, 2001.

MICHEL, Cécile; **Correspondance des marchands de Kaniş au début du Ile millénaire avant J-C**, Paris, Les Éditions du Cerf, 2001.

MICHEL,Cécile, JOANNÉS, Francis; **Dictionnaire de la civilisation Mésopotamienne**, Paris, Le Grand Livre du Mois, 2001.

MICHEL, Cécile; "The perdum-mule, a mount for distinguished person in Mesopotamia during the first half of the second millennium BC", **Old Assyrian Archives Studies 1**, 2003, s.190-200.

NASHEF, Khaled; **Repertoire Geographique des Textes Cunéiformes IV** Wiesbaden, Ludwig Reichart Verlag, 1991.

ORLİN, L. Lawrence; **Assyrians Colonies in Cappadocia**, Paris, Mouton Publishers, 1979.

ÖZGÜÇ, Nimet; **Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1965.

ÖZGÜÇ, Nimet; "Acemhöyük Saraylarında Bulunmuş olan Mühür Baskıları", **Bellekten**, 41/ 162 1975, s. 357-381.

ÖZGÜÇ, Tahsin; "Asur Ticaret Kolonileri Kültepe-Kaniş" **Arkeoatlas**, sayı 3, 2004, s.10-14.

SEVER, Hüseyin; "Kültepe Metinlerinde Göre "Birtum"Kelimesinin Anlamı", **X. TTK Kongresi Bildirileri**, 1986, s.467-479.

SEVER, Hüseyin, ÇEÇEN, Salih; "Kültepede'ki II. Tabaka Vesikalarına Göre Anadolu'nun Siyasi Tarihi İle İlgili Yeni Gelişmeler" **XI. TTK Kongresi Bildirileri**, 1990, s.201-209.

SEVER, Hüseyin; "Yeni Belgelerin Işığında Koloni Çağında (M.Ö 1770-1750) Yerli Halk ile Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkiler" **Bellekten**, cilt LIX, sayı 224, 1995 s.1-16.

SUGİYAMA, Tsuyoshi; "Asur Ticaret Kolonileri Çağında Anadolu'da Ticareti Yapılan Nadir Mallar, **Basılmamış Yüksek lisans Tezi**, 1994.

ŞAHİN, H, Ali; "Asur Ticaret Kolonileri Çağında Kültepe (Kaniş) de İktisadi ve Sosyal Hayat" **Basılmamış Yüksek lisans Tezi**, 1994.

ŞAHİN, H, Ali; "Koloni Çağında (M.Ö. 2000-1750) Anadolu'da Bulunan Asurlu Görevliler" **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı 12, 2002, s.69-88.

ŞAHİN, H, Ali; **Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri**, Kayseri, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkez Yayınları, 2004.

VEENHOF, K,R; **Aspect of Old Assyrian Trade and Its Terminology**, Leiden, E.J. Brill, 1972.

YILDIZ, Nuray; **Eskiçağ'da Yazı Malzemeleri ve Kitabın Oluşumu**, Ankara, TTK Yayınları, 2000.

YILMAZ, Şerife Gül; " Kervan Güzergâhlarına Işık Tutan Kültepe Metinleri ve Bunlardan Elde Edilen Sonuçlar" **Basılmamış Doktora Tezi**, 2001.

YİĞİT, Turgut; "Eski Anadolu Kentlerinden Luhuzatia/ Lawanzantiya'nın tarihi ve lokalizyonu, **Bellekten**, cilt LXI sayı 230, 1997, s.1-14.

EKLER

Bu harita Cécile Michel'in "The perdim-mule a mount for distinguished person in Mesopotamia during the first half of the millennium BC" alınmıştır.

ÖZET

[Yazar ŞAHİN, Tülay], [Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Ulaşım ve Haberleşme], [Yüksek lisans tezi], Ankara, [2007]

En eski çağlardan beri yeraltı ve yerüstü zenginlikleriyle çeşitli kavimlerin ilgi odağı haline gelen Anadolu, Asur Ticaret Koloni Çağı'nda Asurlu tüccarların cazibe merkezi haline gelmiştir. Asurlu tüccarlar M.Ö. II. binyılın başlarında ticari faaliyetlerini gerçekleştirmek için Anadolu'da kārūm ve wabartum adı verilen ticaret merkezleri kurmuşlardır. Asurlu tüccarların Anadolu ve Mezopotamya arasında oluşturdukları ticaret ağı sistemli bir şekilde ulaşım ve taşımacılık faaliyetlerini de beraberinde getirmiştir. Anadolu ve Mezopotamya arasında yapılan ticari faaliyetler sonucunda, Asurlu tüccarlar ile Anadolu'nun yerli halkı arasında gelişen çeşitli münasebetlerde, Anadolu ve Mezopotamya arasında haber taşıyan habercilerin önemi büyüktür. İki bölümden oluşan tezimizin ilk bölümünde Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda yapılan ulaşım ve taşımacılık faaliyetleri ele alınmıştır. İkinci kısımda, bu dönemdeki haberleşme faaliyetleri incelenmiştir. Haberleşme araçları olan kil tabletler ve habercilerden bahsedilmiş, haberleşme faaliyetleri, iktisadi, idari, hukuki ve aile haberleşmeleri olmak üzere sınıflandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler

1. Asurlu tüccarlar
2. Haberciler
3. Taşımacılık
4. Ulaşım
5. Asur Ticaret Kolonileri Çağı

ABSTRACT

[Author ŞAHİN, Tülay], [Traveling and Communication at the Assyrian Trade Colonies Period], [Master Thesis], Ankara, [2007]

Anatolia where was been the center of attention of different tribes since the oldest times because of its underground and aboveground richness, at the Assyrian Trade Colonies Period had been the center of affinity for Assyrian traders. To implement their trade business, Assyrian traders in early BC 2000s, built trade centers in Anatolia named k̄arum and wabartum. Trade network that Assyrian traders developed between Anatolia and Mesopotamia has brought transportation and traveling business in a systematic way. Traders used various kinds of routes to ease the traveling .As a result of trade business handled between Anatolia and Mesopotamia and the kinds of intercourses between the Assyrian traders and Anatolia inhabitants, the impotance of messengers who used to carry messages between Anatolia and Mesopotamia, have been great. On the first part of our two parted thesis, traveling and transportation businesses done in Anatolia and Mesopotamia have been investigated. On the second part, the communication actions of this period were investigated. Clay tabloids which communication devices and messengers were talked about, communication actions were classified as economical administrative, juridical and family communications.

Key Words

- 1.Assyrian traders
- 2.Messengers
- 3.Transportation
- 4.Travel
- 5.Old Assyrian Colonies Period

